

Harald Tikk
Matti Piirsalu
Viive Tikk
Liisa Hansson

LINNUKASVATUSE TERMINID

Tartu 2011

Tartumaa Põllumeeste Liit

Harald Tikk, Matti Piirsalu, Viive Tikk, Liisa Hansson

LINNUKASVATUSE TERMINID

Tartu 2011

Raamat on pühendatud Eesti Maaülikooli 60. aastapäevale.

Koostaja ja toimetaja: prof Harald Tikk.

Autorid: Harald Tikk, PhD Matti Piirsalu, Viive Tikk, Liisa Hansson.

Maaelu Arengu Euroopa
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Täname toetajaid:

Eesti Maaülikool
Eesti Linnukasvatajate Selts
AS Tallegg
OÜ Antu Mõis
Peri PM OÜ
Ülo Pullisaare Matjama Tõuvutifarm
OÜ Sanlind
Linnu Talu OÜ
Viru Muna
Selts „Kodulind“

Kirjastaja: Tartumaa Põllumeeste Liit, Jalaka 48 Tartu

Korrektuur (eesti keel): Jaan Sõrra

Kujundus: Castanea OÜ

Trükk: OÜ Tarmest

ISBN: 978-9949-21-616-1

© Autorid ja Tartumaa Põllumeeste Liit

Saateks

Sõnastikus "Linnukasvatuse terminid" on toodud 1070 linnukasvatuses enamkasutatud terminit (oskussõna) eesti ja inglise keeles. Eestikeelsed terminid on lühidalt defineeritud või lahti kirjutatud. Terminite juures on toodud ingliskeelne vaste.

Märksõnad on valinud Harald Tikk (raamatu koostaja), Viive Tikk, Matti Piirsalu ja Liisa Hansson, selgitavad tekstid on kirjutanud Harald Tikk, Viive Tikk ja Matti Piirsalu. Inglisekeelsed terminid on kirjutanud Liisa Hansson.

Väljaandes toodud ainevaldkond pidi olema 1987. aastal kavandatud loomakasvatuse erialasõnastiku "Loomakasvatuse seletussõnaraamatu" koostamise algmaterjaliks. Planeeritud seletussõnaraamat jäi ilmutamata. Teadmata põhjustel ei esitanud selleks materjale toonase Kurtina Linnukasvatuse Katsejaama teadurid, kelle ülesandeks oli kogumiku "Linnukasvatusterminid" koostamine. Nüüd, rohkem kui 20 aastat hiljem, on kollektiivselt koostatud oskussõnastik linnukasvatatajate käsutuses.

"Linnukasvatuse terminite" põhiline materjal on saadud Harald Tiku koostatud raamatutest "Linnukasvatus I ja II", mis ilmusid aastatel 2007 ja 2008 (autorid: Harald Tikk, Viive Tikk, Matti Piirsalu ja Jaanus Hämmal).

Linnukasvatusteadus ja -praktika on viimasel veerandsajandil väga kiiresti arenenud. Lindude aretuses ja pidamises kasutatakse linnugeneetika edusamme, kuid eestikeelses erialakirjanduses puudusid seni selgitused lindude geneetiliste, anatoomilis-morfoloogiliste ja teiste parameetrite kohta. See sõnastik püüab neid kitsaskohti linnukasvatuse terminoloogias avardada. Lähtematerjaliks on olnud linnugeneetika osas peamiselt 1990. aastal ilmunud R. D. Crawford'i "Poultry Breeding and Genetics". Kasutatud on ka venekeelseid allikmaterjale.

Sõnastikus toodud eestikeelsed terminid on esitatud tähestiku järjekorras ja on nummerdatud, et lihtsustada alljaotustes toodud või analoogsõnade leidmist. Näiteks märksõna "lihakanatõud" all esinev märksõna "braama" on nimetatud ka selle alfabeetiliselt õiges asukohas, kuid ilma selgituse ja tõlketa. Viimased leiab märksõna "braama" järel asuva numbrilt.

Autorid tänavad Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametit ja sponsoreid, kelle toetuste abil sai sõnastik ilmuda, samuti Tartumaa Põllumeeste Liitu, kes on raamatu kirjastaja.

Autorite nimel

prof emer Harald Tikk,
sõnastiku koostaja

A

- aadler (hanetõug) - 92
- aasia katk - 549

1. aastane munatoodang - kana või kanakarja munatoodang 365 päeva jooksul.
E. yearly egg production

2. aastane munemisperiood - kana või kanakarja munemisperiood, mis kestab 365 päeva.
E. yearly laying period

- aeglaselt sulestuvad tibud - 302
- aflatoksikoos - 524

3. aheldunud geenid - ühes kromosoomis paiknevad geenid või geenide rühm.
E. linked genes

4. akendeta lindla - linnukasvatussaaduste tööstuslikul tootmisel on kõik lindlad akendeta, et saaks rakendada vajalikku valgusrežiimi.
E. windowless poultry house

5. aklimatisaator - noorte sugulindude lindla, kus neid peetakse peale kunstemaperioodi kuni sugulindude lindlasse üleviimiseni.
E. acclimatization unit

- aksiaalsulg - 875

6. alanokk - alalõualuude nahatekisena kujunenud sööda haaramise ja purustamise kehaosa.
E. lower mandible

7. algkana - enne munemise algust lindlasse või puuri paigutatud kana või kanad, kelle arvuga hiljem jagatakse perioodi jooksul saadud munade hulk.
E. hen housed

8. A-klassi e värsked munad - vastavalt Euroopa Liidu määrusele tuleb A-klassi munad viia pakendamiskeskusesse igal kolmandal tööpäeval või üks kord nädalas, kui munade säilitustemperatuur on alla 18°C.
E. Class A eggs, fresh eggs

9. allantois - linnuloote hingamiselund, mis moodustub kolmandal hautamispäeval loote soole väljasopistisena. Allantoisi moodustamisest võtavad osa kaks idulehte: endoderm ja mesodermi vistseraalne osa.
E. allantois

10. allapanu - lindla põrandale paigutatud vedelikke ja reogaase imav kuiv materjal (peenestatud põhk, saepuru, allapanuturvas, hõõvlilaastud).

E. litter

- alternatiivne kasvatamine - 439

- ameriino (kalkunitõug) - 231

11. amnion - linnuloodet ümbritsev kest, mis sulgub loote ümber neljandal hautamispäeval. Amnion ümbritseb loodet õhukeseseinalise põiena, milles sisaldub lootevesi ja on lootele keskkonnaks, mis leevendab tõukeid ja põrutusi.

E. amnion

- amroks (kanatõug) - 386

12. analüüsiv ristamine, testristamine - ristamine retsessiivse vanemvormiga, kasutatakse isendi homo- või heterosügootsuse tuvastamiseks täieliku dominantsuse korral.

E. testcrossing

- analüüsiv ristamine - 935

- andaluusia (kanatõug) - 369

- ankona (kanatõug) - 387

13. apter - suleväljakute vahele jääv sulgedeta ala, paljasväljak.

E. apterium

- araukaana (kanatõug) - 421

14. aretusfarm - põllumajanduslik tootmisüksus, kus peetakse väärtuslikke tõulinde ja kus rakendatakse jõudluskontrolli tõumaterjali produktiivsuseomaduste tõstmiseks.

E. poultry breeding farm

15. aretuslindla - lindla, mis on sisustatud vastavalt selles toimuva aretustöö vajadustele (kontrollpesad, kontrollboksid jne).

E. poultry breeding house, breeding aviary

16. asfüksia - lämbus, haiguslik protsess, mida põhjustab vere ja kudede hapnikusisalduse tunduv vähenemine ja CO₂-sisalduse tugev suurenemine.

E. asphyxia

17. askaania meetod - isaskalkunitelt sperma saamise meetod. Isaskalkun paigutatakse spetsiaalse laua süvendis traatvõrgu all lebavale emaskalkunile paaritamise imiteerimiseks.

E. askanian method

- arzamassi (hanetõug) - 93
- askaridoos - 525
- aspergilloos - 526
- aziil (kanatõug) - 413
- augsburger (kanatõug) - 422
- australia kollakaspruunid (vutiteisend) - 1021
- australorp (kanatõug) - 388

18. autbriiding - mittesugulusaretus, välisaretus, suguluseses mitte olevate lindudeloomade omavaheline paaritamine.

E. outbreeding

19. automaatjootur - seade, mis tagab linnule pideva juurdepääsu joogiveele. Paremateks peetakse nippel- ja tassjootureid.

E. automatic drinker, automatic waterer

20. automaatsöötur - kuivsegude ja graanulite isukohaseks söötmiseks konstrueeritud ja mehhaaniliselt täidetav söötmisseseade.

E. automatic feeder, self-feeder

21. autoseksne tibu - ööpäevased kana- ja kukktibud, kelle sulestumise kiirus või udusulgede värvus on erinev.

E. autosexing chick

B

22. bankiva kana (*Gallus gallus bankiva*) - nimetatakse ka Jaava punadžunglikana. On kõige olulisem punadžunglikana üheksast alamliigist, kes on geneetikute arvates kõikide tänapäeval eksisteerivate kanatõugude eellane. Elutseb Lõuna-Hiinast Jaavani võsastikes ja mägimetsades. Kukel on kaelapiirkond kuld-roostevärvi, selg punane, rind, keha alaosa ja saba sulestik küütlevmust. Kana sulestik meenutab kaela- ja seljasulestiku osas põldpüüvärvilisi itaalia kanu, kuid rind ja kõht on heledamad, oranžikaspruunid. Sulestiku värvuse määrab geenvalem: AA ACHACH blbl CC cbcb coco dbdb didi e⁺e⁺ GG GRGR ii IGIG LAVLAV lili MAMA mhmh mimi mlml PKPK RSRS ss trtr (kokku 23 lookust). Lendavad hästi, tegutsevad väikeste rühmadena. Aastas kaks kurna, kurnas 4-13 muna. Kehamass ♂♂ 1,2, ♀♀ 0,5-0,7 kg.

E. Javan Red Jungle Fowl, Bankiva Fowl

23. bankiva kana sulemustri geenvalem - ABAB bb LALA MOMO nbnb PIPi rgrg sgsg spsp.

E. plumage colour pattern genotype of Bankiva Fowl

24. bantami kana - kanatõugude kääbusvormide üldnimetus, kui aretuses on kasutatud sugupoolega seotud dw , dw^M , dw^B , adw , rg ja Z kääbusgeene. Bantamite mõõtmed ja kehamass on ligikaudu 1/3 tavatõugude vastavatest mõõtmetest.

E. Bantam Fowl

- barneveld (kanatõug) - 401

- belgia (kanatõug) - 414

- beltsvilli väikesed valged (kalkunitõug) - 232

25. bioloogiline munemistsükkel - periood munemise algusest kuni järjekordse sulgimiseni.

E. laying period

26. blastoderm - blastula ainult ühest rakukihist koosnev kest.

E. blastoderm

27. blastula - hulkraksete organismide embrüo arenemisel moorulale järgnev arengujärk.

E. blastula

- bokshaudur - 141

28. boniteerimine - sugulindude hindamine teatud vanuses munatoodangu, munade kooruvuse, elusmassi jt näitajate alusel.

E. evaluation of breeder birds

- borki suured hallid (hanetõug) - 96

- braama (kanatõug) - 402

- brabant (kanatõug) - 389

- brakel (kanatõug) - 370

- breda (kanatõug) - 390

- breda hari - 110

29. Brody valem - valem põllumajanduslindude kasvuintensiivsuse arvutamiseks protsentides. Linnu massi-iive mingis ajavahemikus jagatakse tema poole elusmassiga ja tulemus korrutatakse 100-ga.

E. Brody's equation

30. broiler - 6-8 nädalane noor lihakana.

E. broiler

31. broilerifarm - linnukasvatusekompleks, mis koosneb lindlatest broilerite tootmiseks.

E. broiler farm

32. broilerilindla - hoone, mis on ehitatud ja sisustatud broilerite kasvatamiseks.
E. broiler house

- burbooni punased (kalkunitõug) - 233

C

- cröllwitzi (kalkunitõug) - 234

D

- dekoratiivkanatõud - 420

33. dekoratiivlind - väga ilusa sulestiku või üldvälimuse tõttu peetavad linnutõud (ilukanad, -tuvid) või linnuliigid (pardid, emud, nandud).

E. exhibition fowl, fancy fowl, ornamental fowl

34. diectmuna - möödunud sajandi II poolel kasutatud termin toidumunade määratlemiseks. Nende vanuseks võis olla kuni 5 päeva ja minimaalseks massiks 44 g.

E. genuine fresh egg

- diferentseeritud valgusrežiim - 985

35. dimorfism - kahekujulisus, ühe ja sama linnuliigi isendite esinemine kahe eri vormina (näiteks kukk ja kana).

E. dimorphism

- dominikaani (kanatõug) - 371

- dorking (kanatõug) - 403

36. dw-geen e kääbusgeen - suguliiteline geen, vähendab tunduvalt kehamassi, avaldamata seejuures mõju lindude elu- ja paljunemisvõimele. Kanakasvatases ulatuslikult rakendatud. Kääbusgeeni kandvad lihakanatõu kuked (dwdw) on sama vanadest normaalsetest kukkedest 43% ja kanad (dw) sama vanadest normaalsetest kanadest 26-32% kergemad.

E. dwarf gene (dw)

37. düstroofia - mingi koe, elundi või kogu organismi toitumishäire, mis tingitud näiteks raskest nakkushaigusest, mürgitusest, vereringe kohalikest või üldhäiretest jms ning millega kaasnevad muutused ainevahetuse regulatsioonis.

E. dystrophy

E

38. ebanormaalse värvusega rebu - rebu normaalne värvus on kollane. Võib esineda ka tulipunast rebu (paprikajäätmete söötmisel), rohelist kuni tumerohelist (puuvillasrotis sisalduva gossüpoli mõjul) või väga heledat kollast värvi (söödas puudevad taimsed värvained – ksantofüllid) rebu.

E. off-coloured yolk, abnormally coloured yolk

- eelsberi (parditõug) - 720

39. eesti vutt - Eestis alustati vuttide aretusega 1976. a Kaiavere vutifarmis, kasutades jaapani, vaarao ja inglise valgeid vutte. Uus liha-munasuunaline vutipopulatsioon kinnitati eesti vutitõuks 1988. a ja selle autoriteks olid H. Tikk (aretajate rühma juht), V. Neps, R. Laur ja R. Teinberg. Välimuselt on eesti vutid sarnased põldvuttide ja jaapani vuttidega. Kehamass ♂♂ 0,21-0,22, ♀♀ 0,24 kg. Munatoodang aastas 290-310 muna, keskmise massiga 13,5 g.

E. Estonian Quail

- eimerioosid - 527

40. ejakulaat - isaslinnu poolt paaritusel väljutatav spermakogus.

E. ejaculate

- ekstsensiidne pidamisviis - 761

41. eksterjööor - linnu või looma välimik.

E. exterior

42. ekstra värsked munad - A-klassi munad, mida ei ole ei enne ega pärast sorteerimist pestud ega puhastatud. 9 päeva jooksul pärast munemist või 7 päeva pärast pakendamist loetakse sellised A-klassi munad ekstra värsketeks munadeks.

E. extra fresh eggs

43. ektoderm - välimine rakukiht embrüo gastrulatsioonijärgus.

E. ectoderm

44. elektrikunstema - tibude kasvatamisel täiendava soojuse tagav seade. Enamkasutatavad on elektriga köetavad ja temperatuuri automaatregulaatoriga kunstemad.

E. chicken brooder, electric brooder

- eluskaal - 45

45. elusmass - elusa linnu mass, varem eluskaal.

E. live mass, live weight

46. emakas - lindudel munajuha (lõpu)osa, kus toimub peamiselt munale lubikoore moodustamine.

E. uterus

47. emashani - emane hani, isashanega võrreldes erilisi välistunnuseid ei ole, kehamass tavaliselt 10-15% väiksem kui isashanel. Sugupool on määratav kloaagikaudselt.

E. female goose

48. emaskalkun - emane kalkun, 40-50% võrra väiksema kehamassiga kui isaskalkun. Rinnal puudub must niitsulgede kahl, ei saa saba lehvikukujuliselt avada ega isaskalkuni moodi kulistada (häälitseada).

E. female turkey, turkey hen

49. emaslind - emane lind. Põllumajanduslinnuliikidest eristuvad emaslinnud isaslindudest välimiku osas kanade, kalkunite, partide, muskupartide, faasanite ja vuttide puhul. Hanedel ja pärllkanadel on sugupoolt välimiku järgi määrata raske.

E. female bird

50. emaspart - emane part. Värvilise sulestikuga tõugudel eristatavad isaspartidest sulestiku varjevärvuse (tagasihoidlikud pruunid värvitoonid) tõttu. Puuduvad ka isaspartidele iseloomulikud kaks paari rõngasse tõmbunud sabasulge.

E. female duck

51. embrüogenees - imetajatel loote areng munaraku viljastamisest kuni sünnini, lindudel viljastumisest muna moodustamisest kuni munast tibu koorumiseni.

E. embryogenesis

52. embrüonaalne arenemine - loote arenemine munakestadest vabanemiseni.

E. embryonic development

- emdeni (hanetõug) - 99

53. emu (*Dromiceius novaehollandiae*) - Austraalia ja Tasmaania savannides elutsev pruuni sulestikuga lennuvõimetu jaanalinnulaadne lind, kuulub kaasuariliste seltsi. Kõrgus 1,7-2 m, kaal kuni 50 kg, muneb 6-12 tumerohelist muna, mis kaaluvad 600 g.

E. Emu

54. endoderm - siselooteleht, embrüo sisemine rakukiht, millest arenevad seedekulgla limaskest, maks, kõhunääre ja kopsud.

E. endoderm

55. endokriinnäärmed e sisenõrenäärmed e sisesekretsiooninäärmed - lindudel on need kilpnääre, paratüreoidnäärmed (kõrvalkilpnäärmed), pankreasesaared, suprarenaalnäärmete koor- ja säsiollus, sugunäärmed, hüpofüüsi ees- ja tagasagar, epifüüs, harknääre, Fabriciuse paun.

E. endocrines, endocrine glands

56. epifüüs - linnu endokriinnääre, arvatakse, et see avaldab antagonistlikku mõju hüpofüüsi eessagara poolt produtseeritavale luteiniseerivale hormoonile, pidurdades seega testosterooni sünteesi ja ovulatsiooni.

E. epiphysis

57. eumelaniin - lindude sulgede must või pruun pigment, kõrgmolekulaarne heterotsükliiline ühend, indool-5,6-dikinooni polümeer.

E. eumelanin

F

58. faasan (*Phasianus colchicus*) e jahifaasan - põliskodu on Aasias. Euroopasse tõid jahifaasaneid Kaukaasiast ~2000 a tagasi kreeklased. Jahifaasanite hulka kuulub erinevate autorite andmetel 42-48 alamliiki, kelle areaal ulatub Euroopast Jaapanini. Faasan on suur kanaline, kehamass ♂♂ 1,2-1,8, ♀♀ 1,0-1,2 kg. Mune kurnas 8-19, keskmise massiga 30-33 g. Haudumise kestus 21-23 päeva, tibud on pesahülgaajad.

E. Ring-necked Pheasant

59. faasanikasvatus - möödunud sajandi keskpaigani kasvatati jahifaasaneid peamiselt jahialadele lahtilaskmiseks ja ka ilulinnuna. 20. saj teisel poolel hakati Lääne-Euroopas faasaneid kasvatama kui põllumajanduslinde, töötati välja nende aretuse, söötmise ja pidamise alused. Eestis on jahifaasaneid lahti lastud mõisametsadesse alates 1890. a. Eesti looduses neid ei ole, kuna meie talve nad ilma söötmata üle ei ela. Põllumajanduslinnuks ja sügisel lahtilastavaks jahilinnuks on faasaneid Eestisse 1956. a alates sisse toodud mitmel korral. Käesoleval ajal on Eestis faasaneid ca 40 väikefarmis, 2005. a andmetel ~2000 lindu.

E. pheasant production

60. faasaniliha - on delikatesstoiduaine. Liha on rasvavaene (rasva~1%), nn valge linnuliha. Kõrge dieetilise väärtuse kõrval on lihal ka uluklinulihale omased erilisel head maitseomadused.

E. pheasant meat

61. faasani sulestiku värvuse geenvalem - jahifaasani uluktüübi sulestiku värvuse geenvalem on: AA bb BwBw CC CrCr DiDi mm PiPi WhWh.

E. plumage colour genotype of Ring-necked Pheasant

62. faasani sulestiku värvuse mutandid - jahifaasanil on tuvastatud 10 sulestiku värvuse mutanti: täpiline – põhjustab geen pi, melanootiline, must – M, valge sinisilmne – c, valge pruunisilmne – bw, mittetäielik albiino – a, kreem – cr, blond – di, helepruun – B, nisuvärvi – wh, valge kaelaringiga – seni geenisümbolita.

E. plumage colour mutations in Ring-necked Pheasant

63. faasiline kasvatamine - eelmisel sajandil munakanakasvatases kasutatud noorkanade üleskasvatamisviis, kus munakanatibud kasvatati kuni 30 päeva vanuseni ühes lindlas, 30-60 päevani teises ja 60-120 päevani kolmandas lindlas lindude vanusele vastavates puurides.

E. phase rearing

64. faasiline söötmine - põllumajanduslindude söötmisel kasutatav söötmissviis, kus lindudele antakse täisväärtuslikku segajõusööta vastavalt nende toitainetevajadusele ja produktiivsuse näitajatele. Näiteks kanabroilerite söötmisel on tavaliselt 3 faasi: kuni 5-päevased, 6-25-päevased ja 26-42-päevased broilerid.

E. phase feeding

65. Fabriciuse paun e kloaagipaun - linnu endokriinnääre, esineb ainult tibudel ja noorlindudel, hiljem taandareneb. Loetakse koos harknäärmega lindude immunogeneesi võtmeorganiks.

E. bursa of Fabricius

- faveroll (kanatõug) - 404

66. fenotüüp - organismi kõigi välis- ja sisetunnuste kogum kindlal arenguastmel, genotüübi realiseerumise tulemus kindlates keskkonnatingimustes.

E. phenotype

67. feomelaniin - melaniini vorm, kollane või punane pigment, mis koos vastava valguga moodustab melanoproteiini.

E. pheomelanin

68. folliikul - nääps, põieke, koti- või taskukujuline moodustis. Näiteks sulefolliikul, kus saab alguse sule moodustumine.

E. follicle

- friisi (kanatõug) - 372

- fusariotoksikoos - 528

- fööniks (kanatõug) - 424

- fööniks bantam (kanatõug) - 425

G

- gameet - 872

- gastroliit - 477

69. geneetiline polümorfsus - mitme suhteliselt sageda ja mitme põlvkonna vältel säiliva genotüübi (ka fenotüübi) olemasolu populatsioonis. Ilmneb siis, kui ühes lookuses paikneb kaks või mitu suure sagedusega alleeli (polüalleelsuse korral).
E. genetic polymorphism

70. genofond - populatsiooni kogu geneetiline informatsioon, mis moodustub kõikide selle populatsiooni isendite geenide kogusummast.
E. gene pool

71. genotüüp - organismi kõigis kromosoomides paiknevate geenialleelide kogum, mis määrab organismi tunnuste arengu ja tema reaktsiooninormi erinevates keskkonnatingimustes.
E. genotype

- gorki (hanetõug) - 88

72. granuleeritud sööt - ~80°C temperatuuril graanuliteks pressitud segajõusööt.
E. pelleted food

- gripp - 529

- Gumboro haigus - 540

H

73. hallhani (*Anser anser anser*) - hallhane läänepoolne alamliik pesitseb looduslikult väga suurel alal põhjapoolkeral Islandist Uuraliteni. Hallhane baasil on aretatud kõik hanetõud, v.a hiina haned. Eestis tavaline haude- ja rändlind. Kurnas 5-6 muna, keskmise massiga 160 g. Kehamass ♂♂ 2,8-4,1, ♀♀ 2,5-3,8.

E. Western Greylag Goose, Greylag Goose

- hamburgi (kanatõug) - 373

- hanede parvoviirusnakkus - 530

- hanede põlvnemine - 73

74. hanede sulestiku värvus - hallhanede sulestiku genotüübis on muteerunud 6 geenipaari, mis asetsevad kõik eri lookustes. Hallhane sulestiku värvust mõjutavad geenipaarid on CC, GG, nsns, sdsd, SPSP ja wbwb.

E. plumage colour and pattern genotype of Western Greylag Goose

75. laiguline - (sp), retsessiivne, suguliiteline. Hall sulestik on asendunud valgega peal, kaela ülasal, seljal ja õlgadel. Tüüpiline pommeri hanetõule.
E. sex-linked recessive spotting

76. heledaks muutunud - (lahjendusgeen Sd). Valgelaigulisus on levinud üle keha, sulestikus võib esineda üksikuid halle sulgi, kuna lookus Sd on osalise dominantsusega, suguliiteline. Tüüpiline emdeni, itaalia, reini ja slovaki hanedele. Hanede, kes on geenide Sp⁺ ja Sd kandjad, omavahelisel paaritamisel saadi autoseksne pilgrimi hanetõug.

E. sex-linked dominant dilution

77. kaela-selja jutiga - (Ns). Pruuni kuni tumepruuni värvusega sulgede jutt algab hiina hanedel ja nende ristandil pealaelt ja ulatub seljale, tihti kuni sabasulestikuni. Jutti määrav geen on autosomaalne.

E. autosomal neck stripe

78. tuhmkollane - (g). Värvust on kirjeldatud ka kui alleeli ulukhane hallile värvusele (G⁺). Hanede silmad on pruunid. Sellise sulestiku värvusega on pommeri ja tuluusi hanetõugude teisendid ja rida USA hanetõugusid (American Buff, Breacon Buff).

E. recessive buff

79. valge - (c). Täiesti valge sulestikuga haned genotüübiga cc on oranži noka ja jalgadega, siniste silmadega. Hanetibude udusulestik kollane. Iseloomulik valgetele hiina hanedele ja valgetele ulukhanest aretatud tõugudele.

E. autosomal recessive white

80. valgerinnaline - (Wb). Harvaesinevad sulestiku värvuse mutandid, tuntud ainult hiina või aafrika hanetõugudel. Hallhanest põlvnevatel tõugudel sellist mutanti ei esine.

E. breast patch

81. hanekasvatuse - linnukasvatusharu, mille peamiseks tootmissuundadeks on punane rasvane linnuliha, rasvane maks, hanerasv ja udusuled. 19. ja 20. saj oli hanekasvatuse Euroopas kana-, pardi- ja kalkunikasvatuse järel 4. kohal. 20. saj keskpaiku vähenes hanekasvatuse osatähtsus Euroopas mitu korda, kuid samal ajal suurenes kiiresti Venemaal ja Hiinas. Kaasajal toodetakse haneliha ~2% maailmas toodetavast linnulihast, sellest Hiinas 60%.

E. goose production

82. haneliha - punane rasvane linnuliha. Noorhaneliha sisaldab 16-20% proteiini, 6-15% rasva ja 0,8-1% mineraalaineid. Nuumatud hanede lihakehas võib olla kuni 40% rasva. Vähemrasvase haneliha saamiseks tapetakse hanebroilerid 60-65-päevastena 4-5 kg kehamassi juures. Tapasaagis 59-60%.

E. goose meat

83. hanemaks - spetsiaalselt nuumamata hane maks kaalub 110-150 g, rasvase hanemaksa saamiseks nuumatud hane maks kaalub keskmiselt 400-500, maksimaalselt 900-1000 g. Rasvane hanemaks sisaldab 35-40% rasva. Hanemaks loetakse delikatesstoiduaineks. Maailmaturul võrdub 1 kg rasvase hanemaksa hind 30-35 kg kanabroileriliha hinnaga.

E. goose liver

84. hanemuna - haned, v.a hiina haned, munevad aastas 40-50 muna, keskmise massiga 150-190 g. Hiina haned ja nende lahktõugude haned munevad 70-80 muna, keskmise massiga 150-160 g. Kõik hanemunad kasutatakse hautamiseks, kuigi nad on söödavad. Hanemunad sisaldavad 14% proteiini, 13% rasva, 1,2% süsivesikuid ja 1,1% mineraalaineid.

E. goose egg

85. hanerasv - sisaldab mono- ja polüküllastamata rasvhappeid ca 5 korda rohkem kui searasv. Eesti rahvameditsiinis tuntud kui ravim mitmete haiguste puhul, sealhulgas külmetus- ja kopsuhaigused.

E. goose fat

86. hanetibu - koorub hanemunast keskmiselt 31-päevase hautamise (haudumise) järel. Hanetibu kehamass sõltub haudesse pandud muna keskmisest massist ja on ca 90-140 g. Hanetibude sugupoolt saab ööpäeva vanustel tibudel määrata nn jaapani meetodil, tibu kloaagi avamisel.

E. gosling

87. hanetõud - jaotatakse põlvnemise, majanduslike omaduste ja geograafilise leviku alusel kolme rühma: 1. Hiina haned ja nende lahktõud; 2. Ida-Euroopa hanetõud ja 3. Lääne-Euroopa hanetõud. Viimasel ajal on hanetõugusid rühmitatud ka kaheks: I – luikhanest pärinevad hiina haned ja nende lahktõud ning II – hallhanest pärinevad kõik ülejäänud hanetõud.

E. goose breeds

Hiina hanetõu kaasamisel saadud tõud:

88. gorki haned - tõug saadud kohalike ja hiina hanede ristandite baasil Venemaal Gorki oblastis. Sulestik valge või hall, esineb ka halli-valgelaigulisi. Eksterjööriolt sarnased holmogori hanedega. Kehamass ♂♂ 7-8, ♀♀ 5-6 kg. Aastatoodang 45-50 muna, keskmise massiga 140-170 g.

E. Gorky

89. hiina haned - tõug on aretatud mitmeid sajandeid tagasi Hiinas luikhanest. Sulestiku värvus hall, pruun või valge. Kaelal ja seljal pruun jutt. Valgetel isenditel on jutt hall. Dominantse tunnuseks jääb jutt püsima ka ristanditel. Iseloomulik on suur nokakügar. Kehamass ♂♂ 4,5-5,5, ♀♀ 4-4,5 kg. Väga head munejad, 70-80 muna munemisperioodil. Muna

keskmise mass 150-160 g. Lihaomadused väga tagasihoidlikud. Kasvatatakse peamiselt Venemaal ja Hiinas.

E. Chinese

90. holmogori haned - üks vanemaid ja raskemaid hanetõuge Venemaal, aretatud hiina ja kohalike valgete hanede baasil. Iseloomulik suur nokakügar, valge või hall sulestik. Kõhu all võib olla rasvavolt, noka all nokavolt. Kehamass ♂♂ 8-10, ♀♀ 7-7,5 kg. Munatoodang aastas 40-50 muna, keskmise massiga 180 g.

E. Kholmogor

91. kubaani haned - aretatud hiina, gorki ja ulukhallhanede baasil Kubaani Põllumajandusinstituudis. Tõug tunnustatud 1979. a. Sulestik hallikaspruun või valge. Kehamass ♂♂ 5-6, ♀♀ 4,5-5,5 kg. Aastas munevad 85-95 muna, keskmise massiga 140-160 g.

E. Kuban

Ida-Euroopa tõud:

92. aadleri haned - kitsalt lokaalne tõug, mille loomisega alustati Adleri Linnuvabrikus 1950. a. Kohalikke halle hanesid ristati suurte hallide, hiljem solnetsnogorski hanedega. Sulestik valge, kehamass ♂♂ 7-9, ♀♀ 5-7 kg. Munatoodang 30-40 muna aastas, muna keskmine mass 170 g.

E. Adler

93. arzamassi haned - aretatud 17. saj võitlushanetõuks, nime sai Arzamassi linna järgi. 19. saj algul hakati arzamassi hanesid aretama lihahanedeks. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 6, ♀♀ 5,8 kg. Munatoodang aastas 25-30 muna, keskmise massiga 170 g. Kasvatatakse põhiliselt Gorki oblastis.

E. Arzamas

94. käharsulgsed haned - tavalised koduhaned, kellel esineb sulgede anatoomiline iseärasus. Nende tiibade, saba ja selja tagumise osa kattesuled on pikad, suleroota, spiraalselt lintjad ja kähardunud. Eri maades tuntakse neid ka lintsulg-hanedena, türgi linthanedena, sevastopoli, astrahani või siidsete hanedena. Esialgseks aretuspiirkonnaks oli Kagu-Euroopa. Sulestiku värvus valge või hallikasvalge. Kehamass ♂♂ 5-6, ♀♀ 4,7-5 kg. Munatoodang aastas 36-40 muna.

E. Sebastopol

95. romnõ - Lõuna-Ukraina oblastites kasvatatav vana hanetõug. Tuntakse 3 erineva sulestiku värvusega tõuteisendit: halli, valget ja halli-valgekirjut. Tõus esineb ka tutiga (pealael on suletutt) hanesid. Kõhu all võib olla 2-3 rasvavolti. Kehamass ♂♂ 6-7, ♀♀ 4,5-5,5 kg. Aastane munatoodang 15-25 muna.

E. Romny

96. suured hallid haned - saadi Ukrainas Tambovi oblastis romnõ ja tuluusi hanede ristamisel. Tõul on 2 teisendit: tambovi suured hallid stepihaned ja borki suured hallid haned. Mõlemaid peetakse Lääne-Euroopas tuluusi hanetõu teisenditeks. Kehamass ♂♂ 6-7, ♀♀ 5,8-6,5 kg. Aastane munatoodang 35-45 muna, keskmise massiga 175 g.

E. Big Grey

97. šadriini (uurali) haned - väga vana tõug Uurali ja Lääne-Siberi piirkonnast, saadud otseselt ulukhallhane kodustamisel. Esineb 3 sulestiku põhivärvust: hall, halli-valgelaiguline ja valge. Kehamass ♂♂ 5,5, ♀♀ 4,5-5 kg. Aastane munatoodang 30-36 muna, keskmise massiga 130-175 g. Levinud Siberis.

E. Shadrin (Ural)

98. vladiimiri savivärvi haned - saadud 20. saj keskpaiku, kui Venemaal ristati holmogori ja tuluusi hanetõuge. Ristandite hulgas esines savivärvi sulestikuga isendeid, kes saidki tõu alustajateks. Kehamass ♂♂ 7,5-8, ♀♀ 7-7,5 kg. Munatoodang aastas 36-40 muna. Levinud Kesk-Venemaal ja Ukrainas.

E. Vladimir

Lääne-Euroopa tõud:

99. emdeni haned - aretatud 19. saj lõpupoole Loode-Saksamaal Emdeni linna ümbruses. Raske, valge sulestikuga, väga heade lihaomadustega hanetõug. Maailmas üks enamkasvatatavaid ja ka aretuses enamkasutatavaid tõuge. Kehamass ♂♂ 10, ♀♀ 8 kg. Munatoodang aastas 25-35 muna, keskmise massiga 160-200 g.

E. Embden

100. itaalia haned - tõug loodi Itaalias 19. saj, levis kiiresti Euroopas, eksporditud ka Hiinasse. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 6-7, ♀♀ 5,5-6 kg. Muneb aastas 60 muna, keskmise massiga 170 g. Kaasajal kasutatakse ka rasvase hanemaksa tootmiseks.

E. Italian

101. landee haned - aretatud Ungaris 20. saj keskpaiku rasvase hanemaksa tootmiseks. Selleks vastavalt nuumatud noorhaned saavutavad kuni 10 kg kehamassi. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 7, ♀♀ 6 kg. Munevus aastas 30-40 muna, keskmise massiga 150-180 g.

E. Landes

102. pilgrimi haned - 20. saj alguses Lääne-Inglismaal aretatud autoseksne hanetõug. Isashanede sulestik on puhasvalge, noorena mõnede hallide

sulgedega kaelal, emashanedel erineva varjundiga hall. Isahanede silmad hallid, emashanedel pruunid. Jalad ja nokk mõlemal sugupoolel oranžid. Kehamass ♂♂ 6,4, ♀♀ 5,9 kg.

E. Pilgrim

103. pommeri haned - aretatud Põhja-Saksamaal ja Rügeri saarel kohalikest maahanedest 19. saj lõpul. Heade liha- ja nuumaomadustega, sulestik valge või halli-valgelaiguline. Nahk ja jalad oranžid, silmad sinised. Kehamass ♂♂ 8-9, ♀♀ 7 kg. Aastane munatoodang 30-40 muna, keskmise massiga 170 g.

E. Pomeranian

104. reini haned, reini valged - emdeni hanede üks lahktõuge, aretatud Ungaris. Aretuse eesmärgiks oli suure rasvase hanemaksa saamine. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 6,5, ♀♀ 5,5-6 kg. Aastane munatoodang 40-80 muna, keskmise massiga 160-180 g.

E. Rhenish, Rhein

105. skoone haned - juba 19. saj algul tuntud hanetõug Rootsis. Hanede pea ja ülemine kolmandik kaela, selja keskosa ja jalgade sulestik mustjashall kuni must, ülejäänud sulestik valge. Nokk ja jalad oranžid, noka tüve ja pea vahel valge suleriba. Kehamass ♂♂ 9, ♀♀ 7,5 kg. Aastane munatoodang 20-30 muna, keskmise massiga 120-140 g.

E. Scania

106. tuluusi haned - aretatud Prantsusmaal Toulouse'i linna piirkonnas kohalikest hallidest hanedest. Hallidest hanetõugudest raskeim ja kõige rohkem kasvatatav. Kõhu all kaks rasvavolti, noka all nahavolt. Kasutatud paljude hanetõugude aretuses suure kehamassi ja nuumaomaduste edastajana. Nendelt hanedelt saadakse suurimat rasvast hanemaksa. Sulestik tumehall nagu hallhanedel, kusjuures igat halli sulge palistab valge serv. Kehamass ♂♂ 7-10, ♀♀ 6-8 kg. Aastas munevad 30-40 muna, keskmise massiga 170-200 g.

E. Toulouse

107. vištinesi haned - aretatud 20. saj keskpaiku Leedus keeruka vältava ristamise teel, kus kasutati kohalikke leedu valget, pommeri, emdeni ja mitmeid Venemaa ning Ukraina hanetõuge. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 6-6,5, ♀♀ 5,5-6 kg. Munatoodang aastas 35-40 muna, keskmise massiga 170-180 g.

E. Vishtines

108. hanila - hanede pidamiseks ehitatud rajatis, hanelaut. Täiskasvanud hanesid peetakse 1-1,5 lindu m²-l.

E. goose house

- harakavärvi inglise pardid - 733

109. hari - nahamoodustis linnu koljuluul, tavaliselt punast värvi.

E. comb

110. breda hari - harjatus, nimetus tuletatud Hollandi breda kanatõu harja puudumisest. Tõu kanadel puudub hari täiesti, kukkedel on tavalises harja asukohas ainult kaks vaevumärgatavat kõrvuti papilloomi. Harjatuse määrab geen bd.

E. Breda comb

111. herneshari - hari, mis koosneb alusest ja ees- ning tagaosas omavahel kokkukasvanud kolmest väikesest lehetaolisest hambulisest õhikust. Esineb braama ja araukaana tõul. Harja vormi määrab geen P.

E. pea comb

112. kaksikhari - koosneb kahest kõrvutiasetsevast harja labast. Esineb liblik- (V kujuline hari), võilille- ja sarv- e sarvikharjana.

E. duplex comb

113. krobeline rooshari - põhjustab geen He^+ , rooshari, mille pind on kare, krobeline.

E. rugged rose comb

114. kroonhari - ringikujuline tipuline hari, esineb augsburgi kanatõul. Lihtharja üks vorme.

E. multiplex comb, buttercup comb

115. lethhari - hambulise õhiku kujuline, sarnaneb ulukkana ja -kuke harjale.

E. single comb

116. liblikhari, nukitshari, V-kujuline hari, sarvhari, sarvikhari - kahe laba kujuline hari, labad astsevad liblika tiibade kujuliselt lihava kühmuga noka taga. Esineb krevkõöridel, lafleešidel, poola tanu- ja sultankanadel. Harja vormi määrab geen D^v .

E. butterfly comb, V-shaped comb, horn comb

117. mur e segahari - paarisharja põhimikust väljakasvanud teravatipulistest ebakorrapäraselt paigutunud nasadest harjavorm. Tingitud autosoomsest dominantsest geenist D^c , esineb korniši kanatõul.

E. buttercup comb

118. pähkelhari - ebatasase pinnaga hari, mille kuju meenutab koorest puhastatud kreeka pähklit. Harja vormi määrab geenide R ja P koosmõju.

E. walnut comb

119. rooshari - pealt lamedaks pressitud valli kujuline hari, mis teravneb kukla suunas ja on kaetud paljude väikeste koonusekujuliste mõhnadega. Harja vormi määrab geen R.

E. rose comb

120. sile rooshari - harja vormi määrab geen h. Rooshari, mille pind on sile, tasane ja libe.

E. smooth rose comb

121. võilillekujuline hari - kuni 12-tipuline kogu pealage kattev hari. Esinemise määrab geen D^c.

E. buttercup comb

- harjassuled - 876

- harjata kanad - 266

122. haudeinstinkt e haudekihu - linnule eellaste poolt pärandatud instinkt paljunemiseks. Pärandub järglastele hästi edasi, ilmneb seetõttu eri tõugudel ja liinidel isesuguselt. Kaasajal ebasoovitav kunstliku hautamise kasutamise tõttu.

E. brooding instinct, broodiness

123. haudejaam e inkubatoorium - ruumid, kus toimuvad munade hautamine (inkubeerimine) ja kõik abioperatsioonid.

E. incubator station, hatchery

124. haudekamber - hauduri ruum, kus toimub hautamine munade masinasse paigutamise momendist kuni munakoore praostamiseni.

E. incubator chamber

125. haudekapp - munade kunstlikuks hautamiseks ettenähtud seadme, hauduri, üks osadest.

E. setter

- haudekihu - 122

126. haudekihust vöörutamine - lindude eraldamine vastavasse puuri või ruumi respõrandale, et mitte võimaldada tal pesal munade peal istumist. Haudekihust saab kanu vöörutada ka elektrivoolu madalpinge (12-36 volti) elektrišoki või sünöstrooli 1%-lise lahuse süstimise teel kana rinnalihasesse.

E. prevention of broodiness, broody prevention

127. haudemunad - hautamiseks määratud linnumunad.

E. hatching eggs

128. haudemunade desinfitseerimine - haudemunade hautamiseelne ja -aegne töötlemine füüsikaliste meetmetega ning keemiliste või bioloogiliste ainete munade kooruvuse suurendamiseks ja tibude nakkushaigustesse nakatumise ärahoidmiseks.

E. disinfection of hatching eggs

129. haudemunade kogumine - hautamiseks ettenähtud munade korjamine nakkusvabast lindlast füsioloogiliselt täiskasvanud lindudel.

E. collecting eggs for hatching

130. haudemunade mass - suurus, mille põhjal haudemunad eristatakse haudesse asetamisel. Muna keskmine mass on üldiselt seotud muna viljastatuse ja kooruvusega. Soovitav on kanade haudemunad kalibreerida kahte rühma: väikesed munad – 52-58 g ja suured munad – 59-65 g.

E. hatching egg mass, hatching egg weight

131. haudemunade pakkimine - haudemunade asetamine muna- või otse hauderestidele nende transportimiseks haudejaama. Pakkimiseks on sobivad nii erineva suurusega plastmass- kui ka kartongmunarestid ja -kastid.

E. packing of hatching eggs

132. haudemunade sorteerimine - linnuliigile omase haudemuna valimine vastavalt muna kujule, massile, kvaliteedile, morfoloogilistele tunnustele jt haudeomadustele.

E. grading of hatching eggs

133. haudemunade säilitamine - aeg, mis kulub muna munemisest kuni haudurisse paigutamiseni. Haudemunade säilitamiseks tuleb luua eritingimused. Säilitada ei tohi kaua (tavaliselt 1-6 päeva), sest muna haudekvaliteet halveneb pikaajalisel seismisel.

E. pre-incubation egg storage

134. haudemunade valik - haudemunade eristamine munade välimuse ja sisu alusel. Haudemuna peab olema linnuliigile omase normaalse kujuga, määrdumata, tasase, pragudeta, ühetaolise koorega ja väheliikuga rebuga, mis paikneb muna keskel. Õhuruum peab asuma muna tõmbis otsas.

E. selection of hatching eggs

135. haudemunade vedu - toimub isothermilistes eriveokites kartongist või plastmassist munakastides. Siis ei jahtu munad külmal aastaajal liiga palju ega külmu, soojal aastaajal ei hakka neis loode arenema. Pikkadel distantsidel veetakse haudemune ka lennukiga.

E. transport of hatching eggs

- haudeperiood - 148

136. haudepesa - pesa, kus linn munadest pojad välja haub. Haudepesa peab asetsema hämaras ruumis, kus õhk on parajalt niiske ja temperatuur vähemalt 10-15°C.

E. brooding box, brood nest

137. hauderest - haudekambri rest, kus mune hautatakse kuni munakoore praostumiseni.

E. egg setting tray, setter tray

138. hauderežiim - hautatavatele munadele loodud välitingimused: temperatuur, ventilatsioon, relatiivne niiskus, munade pööramine.

E. incubation regime

139. hauduja kana - kana, kes haub munadest välja kanapojad.

E. brooder hen, brooding hen, sitting hen

140. haudur e inkubaator - lindude kunstlikuks hautamiseks (inkubeerimiseks) ettenähtud seade.

E. incubator

141. bokshaudur - kaasaegne haudur, kus munade hautamine ja koorutamine toimuvad ühes ja samas kapis, samadel hauderestidel. Bokshauduril on ukсед nii ees- kui ka tagaseinas, mis ei avane kunagi korraga. Haudemunad asetatakse haudurisse põhimõttel "kõik korraga sisse, kõik korraga välja".

E. box-type incubator

142. kabinethaudur e tubahaudur - nii suur kapphaudur, et hautamisega seoses olevateks töödeks tuleb haudurisse siseneda.

E. cabinet-type incubator, walk-in incubator

143. kapphaudur - haudur, millel on eraldi haude- ja koorumiskapid. Eelisteks on sundventilatsioon ja teenindamine ilma haudurisse sisenemata.

E. combined-type incubator

144. kasthaudur - lameda kasti kujuline haudur, kus munad paiknevad ühe kihina. Kasthaudureis puudub sundventilatsioon, mistõttu on neis temperatuur reguleeritav munade ülapinna tasemele. Kasutatakse vähesel määral uluklindude munade hautamisel.

E. box incubator

145. koorutamishaudur - haudur kodulindude munade koorutamiseks. Haudemunade üleviimine koorutamishaudurisse toimub kanamunadel 20.

haudepäeva algul, pardi- ja kalkunimunadel 26., muskuspardmunadel 31., hanemunadel 28. haudepäeval, vutimunadel 16. haudepäeva algul.

E. hatching incubator

146. seksioonhaudur - mitmest kastist koosnev kastaudur.

E. sectional incubator

147. Haugh'i ühik - haudemunade kvaliteedi näitaja. Arvutatakse valemi $HU = 100 \log (H - 1,7 \times W^{0,37} + 7,6)$ järgi, kus H on lahtilöödud munavalge kõrgus mm ja W on muna keskmine mass g. Viimaseid näitajaid teades saab Haugh'i ühiku leida vastavatest tabelitest.

E. Haugh unit

148. hautamise kestus, haudeperiood - munade haudesoleku aeg alates munade paigutamisest haudurisse kuni tibude väljavõtmiseni. Keskmise hautamiskestus on kanamunadel 20-21, pardi- ja kalkunimunadel 27-28, hanemunadel 30-32, muskuspardimunadel 33-34 ja vutimunadel 16-17 päeva.

E. incubation period, duration of hatching

149. hautamisgraafik - üksikute munapartiide haudurisse paigutamise järjekord.

E. incubation schedule

150. hautamisjätmed - munade koorumisel tekkivad lootekestadega munakoored, viljastamata munad ja hukkunud looted.

E. hatch waste, hatching waste

151. hautamiskeem - järjekordse munapartii haudurisse paigutamise kord.

E. incubation scheme

152. hautamistehnoloogia - hauduris inimese poolt kunstlike tingimuste kompleksi loomine, mis on vajalik loodete kasvuks ja arenguks.

E. incubation technology

153. hautamistemperatuur - temperatuur, mille juures loode areneb munas optimaalselt. Linnuliigiti on see veidi erinev, tavaliselt on see kapphaudurites vahemikus $+37,4 - +37,8^{\circ}\text{C}$.

E. incubation temperature

154. hautamisvead - haudeperioodil lootega toimuvad negatiivsed kõrvalekalded loote arengus.

E. incubation failures, embryonic abnormalities during hatching

155. hele rebukiht e valge rebukiht - kanamunarebus 5 kontsentrilise kihina paiknev hele rebu, mille kihid on ühendatud rebutaela ja selle kaela abil Panderi tuuma ning lootekettaga.

E. light yolk, white yolk

156. heritaablus, päritavus - genotüübi ja fenotüübi dispersiooni suhe, tähistatakse h^2 -ga, nimetatakse ka päritavuskoefitsiendiks.

E. heritability

- hernessari - 111

- heterakioos - 531

157. heterogameetsus - lindudel on heterogameetsed emaslinnud. Kokkuleppeliselt märgistatakse nende gonosoomid ZW. W-kromosoomiga munarakkudest arenevad emased (ZW).

E. heterogamety

158. heterogeenne paaridevalik - ka mittetäielik paaridevalik, mille all mõistetakse niisuguste lindude paaritamist, kelle põlvnemine, konstitutsioonitüüp ja jõudlusomadused on erinevad.

E. heterogeneous selection

159. heteroos - nähtus, kus mittesugulusaretuse korral suureneb populatsioonis heterosügootsete isendite osatähtsus, mis korreleerub nende kohanemis- ja eluvõimega (suurem kasv ja kasvuintensiivsus, parem sigivus ning produktiivsus, pikem eluiga, parem resistentsus).

E. heterosis

160. hierarhia - väljakujunenud alluvussuhted linnukarjas (aedikus, puuris).

E. hierarchy

- hiina (hanetõug) - 89

- hilinenud sulestumine - 302

161. hirmumine - põllumajanduslindude kartlikkus, paanikahood ja lendlemine on lindude hirmumise väljunditeks. Põhjustajateks on võõrad mürad, valguskatkestused, madal õhuniiskus koos kõrge ruumitemperatuuriga, selle suur ööpäevane kõikumine, söötmissaadused.

E. fear in poultry

- hispaania (kanatõug) - 374

- histomonoos - 532

- hollandi bantam (kanatõug) - 426

- hollandi valged (kalkunitõug) - 235

- hollandi valgetanu (kanatõug) - 427

- hollandi öökullihabemega (kanatõug) - 428

- holmogori (hanetõug) - 90

162. homogameetsus - lindudel on homogameetsed isaslinnud. Kokkuleppeliselt märgistatakse nende gonosoomid ZZ. Nendest munarakkudest, milles on Z-kromosoom, arenevad isased (ZZ).

E. homogamety

163. homogeenne paaridevalik - ka ühtlik paaridevalik, mille all mõistetakse sarnaste lindude paaritamist, kellel on ühesugune põlvnemine, ühtlik konstitutsioonitüüp ja sarnased jõudlusomadused.

E. homogeneous selection

- hoosuled - 877

164. hoosulgede kärpimine - kasutatakse lendamise vältimiseks kalkunitel, pärlkanadel, muskuspartidel ja paabulindudel. Selleks lõigatakse ära ühe tiiva välislennusuled 1/3 - 2/3 ulatuses.

E. clipping of flight feathers

- hudaan (kanatõug) - 391

165. hukkunud linnuloode - teisel hautamisnädalal või hiljem surnud linnuloode.

E. dead poultry embryo

- hõre sulestik - 303

166. hõõrel - lihasmao sisekiht, kurrustunud sarvjad plaadid, mida lihasmao näärmed pidevalt uuendavad. Hõõrel kaitseb lihasmao seinu sööda purustamise aja vigastuste eest.

E. inner lining of gizzard

167. häbemeluud e munaluud - kinnituvad päraluudele suunaga tahapoole. Nende vahekauguse ja elastsuse järgi saab otsustada kana munemise intensiivsuse üle.

E. pubic bones

168. hübriidiseerimine - kahe erineva linnuliigi ristamine.

E. hybridization

169. hübriidlind e ristanlind - 1. Kahe linnuliigi ristamisel saadud tarbelind, nt mullard (muskuspart x part). 2. Kõnekeeles ühe või mitme tõu omavahel sobivate liinide ristamisel või ühe tõu liinide ühendamisel saadud tootmislind.

E. hybrid fowl

170. hübriiditibu - on kahe linnuliigi paaritamisel saadud tibu, näiteks mullard (♂♂ muskuspart x ♀♀ part). Praktikute seas on levinud inglise keelest eesti keelde meelevaldselt üle kantud mõiste, mille all mõistetakse muna- või lihalinnukrosside lõpp-produkti – tarbelindu.

E. hybrid chick

171. hüpofüüs - endokriinnääre, koosneb ees- ja tagasagarast, on tihedalt seotud kesknärvisüsteemiga ja reageerib kiiresti välisärritustele. Produtseerib rohkem kui tosinat väga olulist hormooni, mis stimuleerivad (ka üle teiste endokriinnäärmete) näiteks sigimist, valgu biosünteesi, kudede ja elundite kasvu.

E. hypophysis

- hüsteeria - 499

I

172. iduketas - vanemas linnukasvatusalases kirjanduses ka looteketas, millest munaraku (paikneb rebutaelal) viljastumise korral areneb embrüo (loode), organism oma varaseimas arenemisjärgus. Peale munemist on embrüo viljastatud munas blastotsüsti staadiumis. Linnuembrüo areng lõpeb munakestadest vabanemisega, koorumisega.

E. germinal disc

- ilupardid - 732

173. inbredliin e sisearetus- e sugulusaretusliin - omavahel geneetilises suguluses olev (linnu)populatsioon, kus mõnede näitajate osas, näiteke varavalmivus, püütakse tõsta populatsiooni homosügootsust.

E. inbred line

174. inbriiding e sisearetus e sugulusaretus e puhasaretus - suguluses olevate lindude või loomade omavaheline paaritamine. Kasutatakse mõne näitaja homosügootsuse suurendamiseks.

E. inbreeding

- india jooksupart - 730

- india (kanatõug) - 415

175. individuaalvalik - ka individuaalseleksioon, indiviidi jätmine või eemaldamine reproduktioonist. Vastandmõiste rühm- või ka perekondvalikule.

E. individual selection

- infektsioosne bronhiit - 533

- infektsioosne entsefalomüeliit - 534

- infektsioosne larüngotrahheiit - 535

- inglise šokolaadivärviline (vutiteisend) - 1022

- inglise valge (vutiteisend) - 1023

- inkubaator - 140

- inkubatoorium - 123

176. inkubatsioon e kunstlik hautamine - tibude saamine haudujat lindu kasutamata, matkides tingimusi haudumisel: temperatuuri, relatiivset niiskust, munade pöörämist ja ventilatsiooni.

E. incubation, artificial brooding

177. intensiivne kasvatamine - põllumajanduslindude pidamine puurides või põrandal (allapanul) akendeta, automatiseeritult reguleeritava mikrokliimaga lindlais ja nende söötmine täisväärtuslike segajõusöötadega.

E. intensive rearing

178. isashani - isane hani, kehamass tavaliselt 10-15% võrra suurem kui emashanel. Sugukarja komplekteerimisel määratakse sugupool kloaagikaudselt.

E. gander, male goose

179. isaskalkun - isane kalkun. Rinnal on must niitsulgede kahl, suudab avada saba lehvikukujuliselt, häälitseb kulistades.

E. male turkey, turkey cock, gobbler, tom

180. isaslind - lindudel on homogameetseks sugupooleks isaslinnud, kelle gonosoomi tähistatakse ZZ (emaslinnul ZW). Lindudel määratakse sugupool juba ovogeneesi protsessis, reduktsioonipooldumisel meioosi I faasis primaarsete ovotsüütide moodustumisel.

E. male fowl

181. isaspert - isane part. Iseloomulik tunnus – sabas kaks paari rõngasse tõmbunud sabasulgi. Sulestik on tavaliselt värvikam kui vastava tõu emaslinnul (välja arvatud valge sulestikuga tõud).

E. drake, male duck

182. isukohane söötmine - peaaegu kõiki põllumajanduslinnuliike, vanus- ja produktiivsusrühmi, v.a noored sugulinnud, söödetakse nende jaoks spetsiaalselt välja töötatud segajõusöötadega. Sööt on lindudel vabalt ees ja nad söövad seda soovikohases koguses. Söödad on koostatud selliselt, et isukohane kogus vastab lindude optimaalsele toitainetevajadusele.

E. feeding *ad libitum*, free choice feeding

- itaalia (hanetõug) - 100

- itaalia (kanatõug) - 375

- itaalia põldpüüvärviline (kanatõug) - 376

J

183. jaanalind (*Struthio camelus*) - kaasajal looduses ainult Kesk- ja Lõuna-Aafrikas elutsev jaanalind on kohanenud karmide kliimatingimustega (ööpäevase

temperatuuri suur erinevus, pikaajaline sademete puudumine). Täiskasvanud jaanalind on kuni 270 cm kõrge ja kaalub kuni 150 kg. Täiskasvanuks saavad emaslinnud 2-, isaslinnud 3-aastaselt. Looduses elutsevad jaanalinnud paaridena. Mune (7-9 tk kurnas) hauduvad päeval emaslinnud, öösel isaslinnud. Haudumiskestus 42 päeva, koorunud tibud kaaluvad 700-800 g. Poegi kasvatavad mõlemad sugupooled koos. Jaanalinnud elavad 40-70 aastaseks.

E. Ostrich

184. jaanalinnu alamliigid - jaanalinnul tuntakse 4 alamliiki: põhja-aafrika jaanalind (*Struthio camelus camelus*), somaalia jaanalind (*Struthio camelus molybdhoptes*), masai jaanalind (*Struthio camelus massaiacus*), lõuna-aafrika jaanalind (*Struthio camelus australis*).

E. Ostrich subspecies

185. jaanalinnukasvatus - kaasajal maailma suurim lind kuulub põllumajanduslindude hulka 20. saj keskpaigast, mil alustati tema kasvatamisega lihatootmise eesmärgil. Selle ajani kasvatati jaanalinde peamiselt isaslindude kaunite valgete hoo- ja tüürsulgede tõttu. Neid kasutati pidulike rõivaste kaunistamiseks. Kaasajal on jaanalinnukasvatus laienenud lindude kodumaalt Aafrikast ka teistele mandritele, eeskätt Euroopasse. Farme on u 70 riigis, Eestis on ~30 jaanalinnukasvatajat kokku ~200 linnuga. Edukaim ja suurim farm on perekond Erikutel Laasu talus Muhumaal. Jaanalinnukasvatuse saadusteks on liha ja munade kõrval ka väärtuslikud suled, jaanalinnunahk ning -rasv.

E. ostrich farming

186. jaanalinnuliha - meenutab esmapilgul noorveiseliha, on suhteliselt jämedakiuline, sisaldab vähe rasva (~2,5%) ja kolesterooli (65 mg/100g). Hinnatud tooraine luksusrestoranides. Lihaks tapetakse 10-16 kuu vanuseid linde, kes selles vanuses kaaluvad üle 100 kg. Tapasaagis on 50% piires. Fileed saadakse u kolmandik kehamassist. Küpsetatud jaanalinnuliha sisaldab 32,2% proteiini, 1,2% rasva ja 111 kcal/100 g.

E. ostrich meat

187. jaanalinnumuna - keskmiseks massiks on 1,5-1,7 kg, millest koor (1,70-1,96 mm paks) moodustab 14,1% muna massist. Koorealused kiudkestad on tugevad (paksus 0,2 mm). Muna vastab 25-30 kanamunale. Farmitingimustes muneb jaanalind aastas 40-45 muna, looduses 7-9. Mittehautamiskõlblikud munad on sobivad inimtoiduks (omlettidena või taigmates).

E. ostrich egg

188. jaanalinnutõud - seni on määratletud 3 tõugu: punasekaelaline, sinisekaelaline ja aafrika must.

E. breeds of Ostrich

- jaapani (vutiteisend) - 1024

- jaapani bantam (kanatõug) - 429
- jaapani meetod - 868
- jaava bantam (kanatõug) - 430
- jaava punadzunglikana - 22
- jahifaasan - 58

189. jalamärgis - tibude ja noorlindude individuaalseks märgistamiseks kasutatakse jalarõngaid, küüniste äralõikamist või varvastevaheliste ujulestade augustamist.

E. leg band

190. jalarõngas - lindude identifitseerimiseks jooksmete ümber paigutatud ja numbriga varustatud metall- või värvilisest plastist rõngas.

E. leg ring

191. jalutusaed - tarandik lindla kõrval, kuhu linnud pääsevad jalutama vastavate avade kaudu lindla seinas. Suurendab lindude heaolu, mitte produktiivsust. Linnu kohta peaks olema pinda 0,5-1 m². Kasutatakse lindude poolintensiivsel pidamisel.

E. poultry run

- jokohama (kanatõug) - 431

- jerevani (kanatõug) - 392

192. joogifront e joogirinne - renn- ja vaakumjooturite puhul ühele linnule ette nähtud jooturi serva pikkus.

E. water space, drinking space

- joogirinne - 192

193. joogivee tarve - sõltub linnuliigist, lindude vanusest, temperatuurist, produktiivsuse tasemest, pidamisviisist jt faktoritest. Munakanad tarbivad vett 2-3 korda rohkem kui segajõusõota, seega u 0,22-0,33 l päevas.

E. drinking water requirement

194. joogivesi - peab vastama kindlatele nõuetele. Normid on kinnitatud joogivee bakteriteisisalduse ja pH osas, samuti Fe, Mn, Cl, sulfaatide, nitraatide, nitritite, fosfaatide ja ammooniumiooni sisalduse kohta.

E. drinking water

195. jookse - linnu jala anatoomiline osa sääre ja varvaste vahel.

E. metatarsus, shank

196. jootmine - lindude veetarbe rahuldamine. Kasvuperioodil on joogivesi lindudele vabalt kättesaadav. Uuringud on näidanud, et munakanadel võib vabalt kasutatavast veehulgast piirata kuni 15%. Siis ei lahjendu ülemääraselt seedeensüümid ja väljaheited pole liiga vedelad.

E. poultry watering

197. jootur - lindudele-loomadele joogivee tarbimise süsteemi (lõpp)seade, millest nad saavad soovi korral janu kustutada.

E. drinker, waterer

198. jukatani täpikkalkun (*Agriocharis ocellata*) - looduses elutsev ja seni kodustamata kalkuniliik, asukohaks Mehhikos Yukatani poolsaar ja selle ümbruse troopilised metsad. Pealael on kaks lihaskasvet, niitsulgede tutti rinnal ei ole. Kehamass 6,8-8,2 kg. Ollakse arvamusel, et ta on osalenud kodukalkuni aretuses.

E. Ocellated Turkey

199. juurdekasv e massi-iive - lindude kehamassi suurenemine mingil ajaperioodil. Noorlindude puhul kasutatakse tavaliselt mõistet ööpäevane massi-iive.

E. weight gain

200. juvenaalne sulgimine - on tibu (udu)sulestiku asendumine pärisulgedega. Algab kanatibudel kuuvanusest hoo- ja tüürsulgede väljalangemisega ning asendumisega, lõpeb ülejäänud kontuursulgede asendumisega. Noorpartidel algab 60-80-päevaselt, kuid kestab tunduvalt lühemat aega (2 kuud) kui noorkanadel (3-4 kuud).

E. juvenile moult(ing)

- juvenaalsuled - 878

201. jõudluskontroll - põllumajanduslindude munajõudluskontroll toimub individuaalselt kontrollpesade, rühmaviisiliselt rühmapesade abil. Individuaalkontrolli puhul märgitakse tavaliselt munale kana nr, munemise kuupäev ja muna keskmine mass. Lihajõudluse kontrollil määratakse lindude kasv, söödakasutus, tapasaagis ja liha kvaliteet.

E. performance test, productivity test

202. jämesool - lindude soolestiku suhteliselt lühike lõpuosa, koosneb kahest umbsoolest ja pärasoolest, suubub kloaaki. Kana jämesool on ca 10 cm pikkune.

E. large bowel, large intestine

203. jääkrebu - koorumiseelselt loote kõhuõõnde tõmbuv kasutamata rebu, millest tibu kasutab toitained ära peale koorumist. Mida väiksem on jääkrebu, seda eluvõimelisemaks ja kvaliteetsemaks tibu peetakse.

E. residual yolk

K

204. kaagatamine - hanedele omane häälightsusviis.

E. gaggle

205. kaagutamine - kanadele omane hääliitsusviis, peamiselt munemisjärgselt, aga ka hirmumisel.

E. cackle

206. kaasasündinud refleks - ka tingimatu refleks, organismile geneetiliselt omane, närvisüsteemi vahendusel toimiv, kuid kõrgema närvisüsteemi poolt juhtimatu vastus ärritusele.

E. congenital reflex

- kabinethaudur - 142

207. kabun - kastreeritud, kohi noorkukk.

E. capon, gelded cock

208. kael - pead ja keha ühendav kehaosa. Luuliseks aluseks on kaelalülid, kanal on neid 14, hanel 17.

E. neck

209. kaherebuline muna - muna sisemise ehituse anomaalia, mis on tingitud kahe valminud rebu üheaegselt vabanemisest munasarjast.

E. double-yolked egg

- kaiuuga (parditõug) - 725

- kaksikhari - 112

210. kaksteistsõrmiksool - lihasmaole järgnev peensoole osa, mis moodustab U-kujulise silmuse kõhunäärme (pankreease) ümber ja millest suubuvad kanal 3, hanel ning pardil 2 viimajuha kaksteistsõrmiksoolde.

E. duodenum

211. kalkun (kodukalkun) (*Meleagris gallopavo*) - Põhja-Ameerika ulukkalkuni *Meleagris gallopavo gallopavo* kodustatud vorm. Hispaaniasse toodi see ulukkalkuni alamliik aastatel 1519-1520. Põllumajanduslinnuna tuntud alates 19. saj teisest poolest. Kaasajal tuntakse ~30 kalkunitõugu, neist kõige rohkem kasvatatav on laiarinnaline valge kalkunitõug.

E. turkey

212. kalkunikasvatus - põllumajanduslik lihalinnukasvatusharu. Kalkunitega toodeti 2008. a u 10% linnulihast (9,2 mln t). Kalkunibroilerite kasvatamine on koondunud peamiselt USA, Euroopa ja Brasiilia suurfarmidesse.

E. turkey production

213. kalkuniliha - kalkunibroileritega toodetav väherasvane noorkalkuniliha. Jaguneb valgeks (rinna-, tiibade ja seljaliha) ja punaseks lihaks (jalgade ja rümba

tagaosa liha). Kalkunibroilerite realiseerimisvanuseks on rasketel valgetel laiarinnalistel isaslindudel 15-21 nädalat (11,5-20,5 kg raskused linnud), emaslindudel 10-16 nädalat (4,5-10,5 kg). Kalkuniliha sisaldab keskmiselt 16-18% proteiini, 4-6% rasva ja 1% mineraalaineid.

E. turkey meat

214. kalkunilindla - kalkunite pidamiseks või kalkuniliha tootmiseks ehitatud hoone. Kaasajal on kõik sealsed peamised tööd automatiseeritud-mehhaniseeritud. Sugulindlates on pesad, broilerilindlates kunstemad. Sugulindlas peetakse 1-1,5 sugukalkunit 1 m²-l, broilerilindlates kasvatatakse 1 m²-l kuni 5 kalkunibroilerit.

E. turkey house

215. kalkunimuna - kollaka kuni helepruuni põhivärvusega ja tumedate täppidega 70-90 g kaaluv koonilise kujuga muna. Aastane munatoodang tõuti erinev – 40-120 muna. Munas munavalget 58,5, munarebu 29,4, munakoort 10,5 ja kiudkestasid 1,6%. Kalkunimuna sobib toiduaineks, kuid on selleks liiga kallis. Kalkunimuna rebus on 15,7% proteiini, 36% rasva ja 1,7% mineraalaineid. Munavalges on vastavad näitajad 11, 1,2 ja 0,75%.

E. turkey egg

216. kalkunite karjatamine - kalkunid on oma olemuselt hulgulinnud, käies vabapidamisel päevas läbi mitmeid kilomeetreid. Sööb meeleldi (kuni 50% päevasest söödatarbest) liblikõielisterohket noort karjamaarohtu. Teatud kasvujärgus saab kalkuneid kasutada aia- ja juurviljakultuuride kahjurit hävitamiseks. Suveperioodil on Eestis võimalik karjatamise teel toota mahekalkuniliha. Karjatamisele, nagu igale teisele söötmisviisile, tuleb üle minna pikkamööda.

E. turkey grazing, raising turkeys on pasture

217. kalkunite kuhjumine - esineb põhiliselt kalkunitibude ja noorlindude juures. Põhjuseks on enamasti kas lindude hirmumine või kunstemaalune madal temperatuur. Kalkunitibud seltsivad küll talitajaga kergesti, kuid hirmuvad uute helide (näiteks koera haukumine, kopteri ülelend) korral, jooksevad kokku ruumi nurkadesse ja lämbuvad. Hukkumise protsent on sellisel juhul suur, isegi üle poole tibudest. Hunnikusse võivad tibud kuhjuda ka jahtumise pärast, ka siis võivad tibud lämbuda.

E. pile-up of turkey poults

218. kalkunite sulestiku värvus ja seda mõjutavad geenid - ulukkalkuni (*Meleagris gallopavo*) sulestiku värvus on pronksjas, varieerudes pronksiläike intensiivsusest ja pruuni pigmendi hulgal. Ulukkalkuni sulestiku värvuse määravad järgnevad 10 geenipaari: bb CC dd EE FbFb NN PP RR SISI SpSp.

E. plumage colour genotype of turkey

219. kiltkivivärvi - hele- kuni sinakashalli sulestiku värvuse kutsuvad esile geenid d ja sl. Eristatakse dominantse sulestiku värvusega kalkuneid (D) ja retsessiivse kiltkivi värvusega kalkuneid (sl). Arvatakse, et autosoomne dominantne D-geen ja retsessiivne sl-geen paiknevad eri lookustes.
E. slate

220. luitunud pronksi värvi - heleda pronksi värvi sulestikuga (fb) kalkunid on närvisüsteemi defektiga ja madalatoodangulised.
E. faded bronze

221. must ja pronksivärvi mustatiivaline - sulestiku musta värvuse määrab geen B, kusjuures B-alleel domineerib ulukvärvust määrava alleeli b^+ üle, samuti mustatiivalise pronksivärvuse alleeli b^1 üle. Sulestiku musta värvuse B-lookuse domineeruvus on järgmine: $B > b^+ > b^1$.
E. black and black-winged bronze

222. narraganseti värvi sulestik ja mittetäielik albinism - mõlemad sulestiku värvused on tuntud 20. saj algusest. Narraganseti kalkunite sulestiku värvus on modifitseerunud ulukkalkunite värvuse baasil, liites endas peale pronksivärvuse terashalli ja vasevärvuse ning punarohelise sulgede helgi. Narraganseti värvuse lookus (n) on suguliiteline, koosnedes kolmest alleelist: $N^+ > n > n^{al}$. Mittetäielikku albinismi esilekutsuvat geeni (n^{al}) kandvad kalkunid on osaliselt pigmenteerunud silmaiirise ja mõnede pigmenteerunud sulgedega luitunud-valges sulestikus.
E. narragansett and imperfect albinism

223. palmivärvi - hõbevalge sulestik, millele lisanduvad sillerdavad mustad triibud ja valged suletipud sabasulgedel ning tuhmumustad primaarsed tiivasuled. Põhjustajaks geen p.
E. palm

224. pronksjas - ulukkalkuni põhivärvus, suurema osa sulestiku mustjaspruuni värvuse segunemine saba- ja langesulgede helevaskse helgiga. Sulgede servades, v.a suured sabasuled, on sametmust riba. Sabasulgede tipuosa valge kuni helekollane. Lennusuled on musta-valgeviirulised.
E. bronze

225. pruun - sulestiku värvuse määrab geen e. Värvus on lähedane pronkskalkunite omale, kuid on heledam musta värvuse väiksema osa tõttu sulgkattes.
E. brown

226. punane - punase, õigemini punakaspruuni sulestiku värvuse määrab autosoomne retsessiivne geen r. Iseloomulik burbooni kalkunitõule.

E. red

227. tähniline - täiskasvanud kalkunite sulestik on valge mustade tähnidega (täppidega) kõikidel kontuursulgedel, v.a lennusuled. Tähnilist (nebraska) sulestikku põhjustab autosoomne retsessiivne geen sp.

E. spotted

228. valge ja hall - sellise sulestiku värvuse määrab kalkunitel C-lookus, milles on 3 alleeli: $C^+ > c^g > c$. Alleel c^g kutsub esile halli, alleel c täiesti valge sulestiku värvuse. Silma vikerkest on neil kalkuneil pigmenteerunud, seega ei ole genotüüp cc albiino.

E. white and grey

229. kalkunitibu - koorub munast 27-28-päevase hautamise järel, koorumismass on 68-70% haudemuna keskmisest massist, seega 56-60 g. Tibude nägemisvõime normaliseerub 2.-3. elupäevaks. Kujumise ja talitajale instinktiivse järgnemise vältimiseks on esimesed 10 elupäeva vajalikud kunstemade piirdetarad. Tibude sugupool määratakse peamiselt jaapani meetodil.

E. turkey poult

- kalkunitibude peensoole ummistumine - 536

- kalkunitibude soolekeskmete rebend - 537

230. kalkunitõud - vähem kui 200 aasta jooksul on loodud ca 50 kalkunitõugu, neist kasutatakse kalkuniliha tööstuslikul tootmisel 5-6 tõugu.

E. turkey breeds

231. ameriino kalkunid - ülrasket tüüpi, laiarinnalise valge kalkunitõu baasil USAs aastatel 1970-1980 aretatud valge sulestikuga tõug. Noored 24-nädalased ♀♀ kaaluvad 9-12 kg, 26-nädalased ♂♂ 16-19 kg. Tapasaagis 81-85 %, söödakasutus ♀♀ 3,3, ♂♂ 3,9 kg kg kehamassi kohta.

E. Amerino

232. beltsvilli väikesed valged kalkunid - USAs Beltsville'is aretatud ja 1951. a standardtõuks tunnustatud kerge tõug. Täiskasvanud ♂♂ kaaluvad 8-10, ♀♀ 5-6 kg, munatoodang 100-150 muna 5-8 kuu jooksul. Kasutatakse peamiselt emasvormina ristamisel laiarinnaliste valgete kalkunite keskmiste ja raskete liinidega.

E. Beltsville Small White

233. burbooni punased kalkunid - saadi USAs Kentucky osariigis tõuteisendite tuskavari punaste ja õlevärviliste kalkunite baasil 19. saj lõpul. Intensiivselt pruunikaspunase väga dekoratiivse sulestikuga. Hoo- ja

tüürsuled valged. Keskmise raskusega tõug, asjaarmastajate lemmik, ei oma tööstuslikku tähtsust. USAs tunnustatud standardtõuks 1953. a.

E. Bourbon Red

234. cröllwiltzi kalkunid - Saksamaal peamiselt hobilinnukasvatajate poolt peetav tõug. ♂♂ kaaluvad 6-8, ♀♀ 4-5 kg, aastane munatoodang 40-50 tk. Väga dekoratiivse sulestikuga: põhivärvus valge, kuid iga sule tipuosa on must, mis omakorda sule tipus on kaetud valge kirmetisega. See jätab isaskalkunite rinnasulestikust mulje nagu oleks rind kaetud suurte soomustega. Liha kõrgelt hinnatud väljapaistvate maitseomaduste poolest.

E. Croellwitz

235. hollandi valged kalkunid - aretati Hollandis 18. saj, vanim keskmise raskusega tõug. ♂♂ kaaluvad 10-12, ♀♀ 6-7 kg, aastane munatoodang 70-75 muna. Beltsvilli väikese valge ja laiarinnalise valge kalkunitõu algmaterjal. USAs tunnustati standardtõuks 1953. a.

E. White Holland

236. kiltkivivärvi kalkunid - hele- kuni sinakashalli sulestikuga keskmise raskusega tõug. Eristatakse dominantseid (D) ja retsessiivseid (sI) kiltkivivärvi sulestikuga kalkuneid. 1953. a tunnustati USAs standardtõuks, kuid ei oma tööstuslikku tähtsust.

E. Blue Slate

237. kääbuskalkunid – aastatel 1960-1970 Inglismaal ja Rootsis aretatud valge sulestikuga kerge kalkunipopulatsioon. 10-nädalaselt kaaluvad 2,75 kg, söödakulu 2 kg kg kehamassi kohta, tapasaagis kuni 84%. Sobiv tükeldamata lihakehade tootmiseks.

E. Midget White

238. laiarinnalised pronkskalkunid - aretati USAs standardpronkskalkunist. Sulestiku värvuselt viimastega sarnane, rinna- ja reielihased aretatud oluliselt suuremaks. ♂♂ kaaluvad 16-18, ♀♀ 8-10 kg. Mune saadakse aastas 50-60. 1960ndatel aastatel toodeti selle tõu abil ca 50% kogu kalkunilihast.

E. Broad Breasted Bronze

239. laiarinnalised valged kalkunid - aretati 20. saj keskpaiku USAs hollandi valgete ja Inglismaalt pärit valge sulestikuga kalkunite baasil. Alates 1970ndatest aastatest kuni käesoleva ajani kalkunikasvatases ainuvalitsev tõug, kelle abil toodetakse üle 90% kalkunilihast. Tõus on aretatud erineva kehamassiga populatsioonid: kerged liinid ja krossid, kehamassiga ♂♂ 8-10, ♀♀ 5-6 kg, munatoodanguga 100-120 tk aastas; keskmised vastavalt 14-16 ja 8-10 kg ning 70-80 muna; rasked vastavalt 20-25 ja 12-14 kg ning 40-50 muna aastas.

E. Broad Breasted White

240. minikalkunid - valge sulestikuga kalkunipopulatsioonid, keda kasvatatakse USA ja Inglismaa väikefarmides, kus kasutatakse loomulikku paaritust. Aastased kalkunid kaaluvad 3,4-4,1 kg, sugupooliti erineb kaal vähe. Mune saadakse aastas keskmiselt 180.

E. Mini White

241. moskva pronkskalkunid - tõug loodud Moskva oblastis laiarinnaliste, põhja-kaukaasia ja kohalike pronkskalkunite baasil aastatel 1945-1972. Sulestiku värvus sarnaneb standardpronkskalkuneile. Kehamass ♂♂ 12,5-13, ♀♀ 6,5-7 kg, aastane munatoodang 65-70 muna. Tõug kuulub Venemaa põllumajanduslindude genofondi.

E. Moscow Bronze

242. moskva valged kalkunid - aretatud Moskva oblastis kohalike valgete, beltsvilli väikeste valgete ja hollandi valgete kalkunite baasil aastatel 1945-1975. Kehamass ♂♂ 13-14, ♀♀ 6,5-7.0 kg, aastane munatoodang 76 tk. Tõugu kasvatatakse Kesk-Venemaa ja Ukraina linnuvabrikutes.

E. Moscow White

243. mustad kalkunid - üldtoonilt musta sulestikuga kalkunid. Siia kuuluvad norfolgi ja tihhoretski kalkunid.

E. Black Turkey

244. narraganseti kalkunid.- tuntud 20. saj algusest, saadud kodukalkunite ja ulukkalkunite ristamisel. Sulestiku värvuselt meenutavad pronkskalkuneid, kuid nende sulestikul puudub vikerkaart meenutav puna-roheline vasesarnane helk. Tunnustati USA-s 1953. a standardtõuks. Standardpronkskalkuni aretuses oluline lähtetõug. Kaasajal peamiselt genofondis.

E. Narragansett

245. norfolgi mustad kalkunid - aretati Inglismaal Norfolkis krahvkonnas 19. saj valiku teel ulukkalkuneist. Sulestiku värvus must kerge rohelise helgiga. Keskmise raskusega tõug, ei oma tähtsust tööstuslikus kalkunikasvatuses, kuid oli lähtematerjaliks musta sulestikuga kalkunitõugudele, sh tihhoretski kalkunitõule.

E. Norfolk Black

246. põhja-kaukaasia pronkskalkunid - saadud kohalike kalkunite ristamisel standardpronkskalkunitega aastatel 1932-1956. Tõu tunnustamisel kaalusid ♂♂ 13, ♀♀ 6 kg, aastatoodang 68 muna. Sulestiku värvus sarnaneb standardpronkskalkuneile, kalkunid on kõrgejalgsed,

suhteliselt pika kerega. Tõug oli NLis ja Ida-Euroopa riikides enne laiarinnaliste valgete kalkunite importi tähtsaim kalkunitõug.

E. North Caucasus Bronze

247. põhja-kaukaasia valged kalkunid - tunnustati endises NLis tõuna 1974. a. Saadud põhja-kaukaasia pronkskalkunite ristamisel peamiselt Inglise firma "River Rest" laiarinnaliste kalkuniliinide isaslindudega aastatel 1964-1973. Sulestik valge, ♂♂ kaaluvad 13-14, ♀♀ 6-7 kg, aastas munevad 120-130 muna. Kasvatatakse peamiselt Venemaa lõunaoblastites ja endistes NLi Kaukaasia ning Kesk-Aasia vabariikides.

E. North Caucasus White

248. standardpronkskalkunid - tõug aretati USAs narraganseti ja ulukkalkunitest. Arvatakse, et kasutati ka norfolgi kalkunitõugu. Pronkskalkunitõu produktiivsuse näitajad kinnitati USAs 1886. a, standardpronkskalkuniks nimetati tõug 1953. a. Kehamass ♂♂ 7,5, ♀♀ 4,5 kg, aastane munatoodang 50-100 tk. Sulestiku värvuselt sarnased Põhja-Ameerika ulukkalkunile. Pole kaasajal tõuna säilinud, asemele on asunud laiarinnaline pronkskalkun.

E. Standard Bronze

249. teemantkalkunid - Kanada firma "Hybrid Turkey Limited" poolt aretatud valge kalkunipopulatsioon, kel puudub haudeinstinkt. Ei ole laialt levinud.

E. Hybrid Turkey's Diamond White

250. tikhoretski mustad kalkunid - aretatud Krasnodari krais mass-selektiooni teel kohalikest mustadest kalkunitest. Kehamass ♂♂ 9,5-10, ♀♀ 4,5-5 kg, munatoodang 80 muna. Levinud Kaukaasia külades väikelinnukasvatavate hulgas. Genofondi tõug.

E. Black Tikhoretsk

- kampelli (parditõug) - 731

- kampülobakterioos - 538

251. kana (*Gallus gallus*) - kodustati Hiinas juba 5400 a e.m.a. Indias peeti kanu juba 3250 a e.m.a kultuse- ja võitluslindudena. Kagu-Aasia ja India kaudu levisid kodukanad Egiptusesse ja Iraani. Euroopasse jõudsid nad Bütsantsi kaudu u 500-400 a e.m.a, Euroopast viidi nad ka Ameerikasse ja Austraaliasse. Kuni 17. saj peeti kanu peamiselt kukevõitlusteks ja kultuse- või ilulindudena. 18. saj lõpupoole õpiti hindama ka nende liha ja munatootmisvõimet.

E. hen, chicken, fowl

252. kanabroiler - noor, peamiselt 6 nädala vanuses realiseeritav lihakana (-kukk), kehamassiga 1,8-2,2 kg. Kanabroilerikasvatuse algusaastad olid 20. saj keskpaigas,

mil asuti aretama kiirekasvulisi heade lihaomadustega ja söödakasutusega spetsiaalseid broilerikrosse. Kaasajal kasvab kanabroiler 40-50 g päevas ja kulutab kg massi-iibele 1,4-1,6 kg sööta. Kanabroilerid moodustavad maailma linnulihatoodangust 86%.

E. broiler chicken

- kanade munatoodangu languse sündroom - 539
- kanade nakkav bursiit - 540
- kanade pardinokk - 282
- kanade põlvnemine - 22, 251

253. kanade pärilikud muteerunud tunnused - kanade genotüübis on leitud rohkem kui 600 päritavat muteerunud tunnust. Käesoleva märksõna all esitatakse valikuliselt enamtuntud anatoomilisi, sulestiku morfoloogia ja sulestiku värvusega seotud mutante.

E. genetic mutations in chicken

254. anatoomilised muteerunud tunnused:

E. anatomical mutated traits

255. alalõua lühenemine - (sm), retsessiivne autosoomne poolletaalne tunnus. Alalõualuu on poole lühem kui ülalõualuu. 50% geeni kandjatest sureb looteperioodil.

E. short mandible

256. alalõualuu puudumine - (md), embrüonaalperioodil letaalne. Alalõualuu ja -nokk arenemata, retsessiivne autosoomne tunnus. Tibud hukuvad embrüonaalperioodil, kuna ei saa koorumiseks munakoort ega muna kiudkesti purustada.

E. missing mandible

257. alumise silmalau liikumatus - (se), retsessiivne autosoomne tunnus. Alumise silmalau liikumatus tõttu näivad silmad unistena. Segab lindude elutegevust.

E. sleepy-eye

258. ametapoodia - (Mp), dominantne autosoomne tunnus, sääre-, kannaja pindluu puudumine. Embrüonaalperioodil homosügootidele letaalne.

E. ametapodia

259. apterilooos - (Ap), dominantse autosoomse geeni mõjul puuduvad lindude suled ja pterüülid (suleväljakud) või on viimaseid poole vähem.

E. apterylosis

260. autosoomne kääbuskasv - (adw), ainuke retsessiivse autosoomse geeni poolt esile kutsutud kääbuskasv. Leitud valgete leghornide karjas, kus adw geeni kandvad kanad olid 30% tavakanadest kergemad. Kääbuskanade munatoodang oli tavatoodangust 87%.

E. autosomal dwarfism

261. bilateraalne mikroftalmia - (mi), retsessiivne autosoomne geen kutsub esile muutusi silma anatoomias – silmamunad on poole väiksemad kui normaalsetel lindudel ja seetõttu on nägemine väga piiratud. Geeni kandjatel hari väike, kortsus, tihti kaheks jagunenud. Hautamisel saadakse selles genotüübis vaid 25-43% tibusid, needki ei ela suguküpsuseni. Tuntakse ka pruunidel leghornidel ja njuuhämpširidel mikroftalmiat esilekutsuvaid gene, vastavalt Mi-2 ja mi-3.

E. microphthalmia

262. brahhüdaktüülia - (By), IV varba lühenemine. Tavaliselt on IV varvas 10-12% pikem kui II varvas, autosoomse mittetäielikult dominantse geeni By toimel aga lühem või sama pikk kui II varvas.

E. brachydactyly

263. daktolüüs - (dac), retsessiivne autosoomne geen. Nädal pärast koorumist hakkavad varvastele tekkima haavandid ja dermatiit, mis võib haarata kogu jala.

E. dactylolysis

264. dominantne suguliiteline kääbuskasv - (Z), leitud lihakanade ja mitmete bantamitõugude ühendamisel, kus järglased olid väiksema kehamassiga kui lähtetõud.

E. dominant sex-linked dwarfism

265. ektrodaktüülia - (ec), retsessiivne autosoomne tunnus. Lühenenud alanokaga looted surevad 17.-20. hautamispäeval.

E. ectrodactyly

266. harjata - (bd), nn bredda hari. Retsessiivne autosoomne tunnus. Breda kanatõu kanadel hari puudub, kukkedel on harja tavalisel kohal madal papilloomitaoline nahamoodustus.

E. Breda comb, combless

267. kannuste puudumine - (sl), retsessiivne, autosoomne tunnus. Jalgadel puuduvad kannused, nähtus esineb kukkedel.

E. spurlessness

268. kleepunud looted - (sy), retsessiivne, autosoomne tunnus, embrüonaalperioodil letaalse mõjuga. Geen kutsub esile amnioni- ja

allantoisivedelike ainevahetuse puudulikkuse ning loodete surma viimasel neljal hautamispäeval.

E. stickiness, sticky embryos

269. kondrodüstroofia - (ch), retsessiivne autosoomne tunnus, looted lühenenud jäsemetega, embrüonaalperioodil letaalne.

E. chondrodystrophy

270. kornišite lühijalgus - (Cl), dominantset geeni kandvad homosügootsed looted hukkuvad esimesel haudenädalal. Leitud ainult korniši kanatõul.

E. short-legged Cornish

271. kõverdunud kääbused - (cn), retsessiivne autosoomne tunnus, embrüonaalperioodil letaalne. Geeni mõjul on loodetel lisaks kääbuskasvule kõverdunud kael ja rinnakukiil ning lühenenud toruluud. Looded surevad 20.-21. hautamispäeval.

E. crooked neck

272. kääbuskasv - (dw), retsessiivne suguliiteline tunnus. Geenikandjad kuked on kuni 43% ja kanad 26-32% kergemad kui tavaisendid. Kääbuskasvuga kanad on elujõulised, viljakus ja munade haudeomadused samad, mis normaalkasvuga kanadel, munad ca 10% kergemad. Mittetäielikult dominantse alleeli Dw^+ kõrval tuntakse veel kääbuskasvu esilekutsuvaid retsessiivseid suguliitelisi allelele dw^B ja dw^M .

E. dwarfism

273. lahknenud varbad - (sf), retsessiivne autosoomne tunnus. Varbad võivad olla normaalsetega võrreldes mõne varbalüli võrra lühemad või pikemad, eriti I ja II varvas. Lisanduda võivad ka teised jäsemete, noka ja silmade anomaaliad. Geeni sf kandjad hukkuvad 17.-18. hautamispäeval.

E. split foot

274. lennuvõime puudumine - (Fl), autosoomne tunnus. Geeni mõju seisneb lennu-, saba- ja teiste suurte sulgede murdumises ajal, mil esmased suled on kasvu lõpetanud, umbes ühekuistel tibudel. Homosügootidest (FIFl) sureb nelja nädala järel ca 67%.

E. flightless

275. lühenenud alanokk - (su), retsessiivne autosoomne, poolletaalne tunnus. Geeni kandjail on ülanokk kuni 1,5 mm pikem normaalsest. Enamik, 87%, seda geeni kandvaist tibudest hukub 9.-18. hautamispäeval.

E. short upper beak

276. lühijalgus - (Cp), dominantne autosoomne tunnus. Kukkede jalgade toruluud on lühenenud 18-31%, kanadel 13,4-24,4%. Väga lühikese jooksme tõttu on linnud maapinnalähedased, nende liikumine on aeglane ja raskendatud. Geen Cp heterosügootsena suurendab loodete suremust 5%. Puhasaretuses saadakse järglaskonnas 50% lühijalgseid ja 25% tavalisi kanu, 25% hukkub looteas.

E. creeper

277. mikroftalmia - (mi), retsessiivne autosoomne tunnus. Põhjustab silma mõõtmete vähenemist ja pimedaksjäämist. Embrüonaalperioodil poolletaalne.

E. microphthalmia

278. muttloode - (ta-1, ta-2, ta-3), kolm retsessiivset autosoomset geeni on erinevatel kanatõugudel esile kutsunud nn muttloote arengu. Lootel on lühenenud või puuduvad täielikult jäsemed ja näoosa luud. Sellised looted hukuvad 8.-14. hautamispäeval.

E. talpid embryo

279. müopaatia e lihaste düstroofia - (am), retsessiivne autosoomne geen kutsub esile toitumishäire ja selle tulemusena lihaste kärbumise. Rinna- ja tiivalihased kannatavad selle all rohkem kui jalgade lihased.

E. myopathy

280. nanomella - (nm), retsessiivne autosoomne geen põhjustab deformeerunud luudega kääbusloote. Embrüonaalperioodil letaalne, looted hukuvad pärast 18. hautamispäeva.

E. nanomelia, heritable chondrodystrophy

281. paljukannusus - (M), täiskasvanud kukkedel võib jalal olla 3-5 erineva pikkusega kannust. See dominantne autosoomne geen esineb sumatra kanatõul.

E. multiple spurs

282. pardinokk - (dck, dd-2, dd-3), alanokk on kõverdunud allapoole ja ülanokk ülespoole. Tuntakse kolme retsessiivset autosoomset geeni: dck esineb barneveldi kanatõul; dd-2 njuuhämpširi kanatõul ja dd-3 valgetel leghornidel. Tibud hukuvad enamikus looteperioodil, vähesed kooruvad, üksikud elavad vanemaks kui nädal.

E. duck beak, Donald Duck

283. pimedus - (rc), retsessiivse autosoomse geeni rc mõjul kaotavad tibud loote arengu kestel nägemise. Nad kooruvad normaalselt, kuid vajavad edasiseks kasvuks spetsiaalset hooldust.

E. rods and cones, blindness

284. polüdaktüülia e paljuvarbalisus - (Po, Po^d) on dominantsed autosoomsed geenid. Geeni Po mõjul on dorkingi, hudaani, sultani, siidsulgse ja faverolli kanatõugudel jalgadel 5 varvast, mis on neile tõutunnuseks. Geeni Po^d, mis on geeni Po alleel, toimel kasvab I varba juurest välja viienda varba kõrvale veel 1-3 varvast, kusjuures varvaste arv võib kummalgi jalal olla erinev. Tuntakse ka retsessiivset paljuvarbalisuse geeni po-2, mis avastati roodailendi kanatõul.

E. polydactyly

285. päranipunäärme juha kahestumine - (U), mittetäielikult dominantse autosoomse geeni mõjul võib esineda kaks päranipunäärme viimajuha.

E. uropygial gland

286. raskendatud hingamine - (ga), retsessiivne suguliiteline, postembrüonaalselt poolletaalne geen mõjutab kanatibusid kuni nelja päeva vanuseni, kusjuures suremus on suur.

E. gasper

287. retsessiivne suguliiteline käabuskasv - (rg), geen leitud viiriku plimutroki ja musta roosharjalise bantami kanatõugudel. 10%-line kehamassi vähenemine ja jooksmine lühenemine arvatakse olevat tingitud geeni rg lähestikku paiknemisest sulestiku värvuse ja kasvu lookustega kromosoomis.

E. recessive sex-linked dwarfism

288. rinnakukiilu puudumine - (obs), retsessiivne autosoomne geen põhjustab ilma rinnakukiiluta ja kärbunud rinnalihastega looteid, kes hakkavad surema alates 5. hautamispäevast ja hukuvad kõik hautamisperioodi jooksul.

E. open breast

289. ristnokk - (su), retsessiivse autosoomse geeni mõjul on linnu ülemine lühenenud nokapool kuni 60° osas nihkunud alanoka suhtes. See põhjustab kanatibudel lühikese ülemise nokapoole, mis hiljem võib kujuneda ristnokaks.

E. short upper beak

290. roosad silmad - (pk), retsessiivne autosoomne geen põhjustab tibude roosasilmsust valgetel plimutrokkidel. Ei mõjuta kasvu ega produktiivsust negatiivselt.

E. pink-eye

291. sabatus (dominantne) - (Rp), mitmete kanatõugude – araukaana, poola sabatud, sabatud bantami võitluskanad jt tõutunnuseks. Sabatutel kanadel

puudub päraniipp ja sellele toetuvad 5-7 sabalüli ning seetõttu ka 14-16 sabasulge ja päraniipunääre. Sabatute kanade munade viljastatus, hautamis- ja üleskasvatustulemused on tunduvalt madalamad kui normaalsetel kanadel.

E. rumpless (dominant)

292. sabatus (retsessiivne) - (rp^2), retsessiivse autosoomse geeni poolt esile kutsutud sabatus registreeriti ühes valge leghorni karjas. Erineb dominantsest sabatusest sabalülide, sabatipu ja päraniipunäärmee anatoomilise ehituse osas. Tüür- ja sabasuled puuduvad.

E. rumpless (recessive)

293. silejalgsus - (sc), retsessiivne autosoomne geen põhjustab jalgadel nahasoomuste ja kannuste puudumise ning ka sulefolliikulite puudumise ja sellega kaasneva sulgkatte puudumise. Koorumisjärgne suremus on suur, kuid osa linde saavutab siiski suguküpsuse.

E. scaleless

294. suremus looteeas - (pn), retsessiivne suguliiteline geen põhjustab loodete hukkumise 3-3,5-päevase hautamise järel.

E. prenatal lethal

295. tasakaaluhäired - (lo), retsessiivne autosoomne geen mõjub tibude närvisüsteemile. Neil esinevad tasakaaluhäired, kõnd on vaaruv, peahoid järsult tahapoole, tibud lamavad selili või külgedel. Tibud surevad koorumisjärgsel nädalal, kuna nad ei saa toituda ega juua. Geeni lo on leitud paljude tõugude hulgas.

E. congenital loco

296. tiibadeta - (wl), retsessiivse suguliitelise geeni wl mõjul kooruvad tiibadeta, harva ka jalgadeta tibud. Tiivutatelt kanadelt saadud munadest oli kooruvus 17% madalam kui normaalsetelt kanadelt saadud munadest. Tuntakse ka autosoomset tiivutust (wg-3).

E. wingless

297. valge nahavärvus - (W^+), dominantse autosoomse geeni mõjul ei ladestu ksantofüll nahasse. Orpingtoni, dorkingi, sasseksi, langšani, minorka ja paljude teiste kanatõugude nahk, nokk ja jooksmed on valged, ksantofüllivabad. Samas on silmairises, rebus ja vereseerumis ksantofüllil normaalsel hulgal. Tuntakse ka valge nahavärvuse retsessiivset suguliitelist geeni y.

E. white skin

298. ülalõualuu puudumine - (mx), retsessiivse autosoomse geeni mx mõjul puudub homosügootsetel tibudel ülalõualuu või on see ulatuslikult

lühenenud. Väiksemad on ka teised pealuu osad, ka silmad. Enamik looteid elavad kuni hautamise lõpuni, kuid ei suuda purustada munakoort ja hukuvad.

E. missing maxilla

299. ülanoka puudumine - (mub), retsessiivne autosoomne geen põhjustab postembrüonaalperioodil tibude hukkumise, sest ülanoka puudumise tõttu ei suuda tibud purustada munakoort.

E. missing upper beak

300. kanade sulestiku muteerunud morfoloogilised tunnused:

E. morphological traits of plumage mutations in chicken

301. aeglane sulgede kasv - (K^n , K^s , K), suguliiteliste dominantsete geenide poolt esile kutsutud primaarsete laba hoosulgede aeglane kasv võrrelduna muteerumata genotüübiga lindudega. Geen K on mitu korda muteerunud ning moodustab mitmikalleelide rea: $K^n > K^s > K > k^+$. Tibud, kes on geeni K^n kandjad, on eriti aeglase sulgede kasvuga. Enamasti on Aasia, Inglise ja Ameerika kanatõud aeglase sulgede kasvuga, Vahemeremaade tõud kiire sulgede kasvuga.

E. sex-linked slow feather growth

302. aeglustunud, hilinenud sulestumine - (t^s , t), on tingitud dominantse autosoomse geeni T^+ muteerumisest: $T^+ > t^s > t$. Retsessiivsed autosoomsed geenid t^s ja t kutsuvad esile kanatibude ja ka täiskasvanud kanade-kukkede aeglustunud ja väga hõreda sulestumise, linnud on poolpaljad.

E. tardy feathering, retarded-tardy feather growth

303. hõre sulestik - (sn), retsessiivse autosoomse geeni mõjul on tibude ja ka noorlindude ning täiskasvanud lindude sulestik väga hõre, suled võivad keharegiooniti puududa. Kukkedel on nähtus ekstreemsem. Geen ei põhjusta lindude hukkumist.

E. sunsuit

304. jalgade sulestus - (Pti-1, Pti-2, pti-3), on tingitud ühe või mitme muteerunud geeni olemasolust genotüübis. Breda, langšani ja faverolli tõugudel on sulestunud jooksme ja välimise varba välisküljed. Kotšini ja sultani tõugudel on jalad ja varbad (v.a sisemine varvas) täielikult sulestunud. Braama ja siidsulgsetel tõugudel on sulestunud jooksme väliskülg, välimine ja keskmine varvas. Enamasti on jalgade sulestus tingitud dominantsetest suguliitelistest geenidest Pti-1 ja Pti-2.

E. ptilopody, feathers on the feet

305. kanasulgusus - (Hf), dominantse autosoomse geeni mõjul on mõlemal sugupoolel ühesugune sulestik. Sugunäärmete hormoonide tasakaal

sulestiku dimorfismi saavutamiseks on mõjutatud kanasulestiku morfoloogia suunas.

E. henny feathering

306. karesulgus - (wo), retsessiivse autosoomse geeni mõjul on tibu udusulestik madal, hõre ja auklik, noorlindude ja täiskasvanud lindude sulestik aga kare, suled sümmeetriata ja struktuurita. Karesulgsete kanade ja kukkede kehamass on 25% võrra väiksem ja munade hautamistulemused tunduvalt halvemad kui normaalsetel kanadel.

E. woolly

307. käharsulgus - (F, mf), mittetäielikult dominantse autosoomse geeni F ja retsessiivse autosoomse geeni mf koosmõjul puudub kontuursulgedel tugev sulerood, need on linnu pea suunas kõverdunud. Suleudemed on keerdunud.

E. frizzling

308. mittetäielik hoosulestik - (ra), retsessiivse autosoomse geeni mõju kutsub esile täiskasvanud kanade ja kukkede lennuvõimetuse, kuna neil on tiivad lühenenud ja lennusulgede arv on vähenenud kuni poole võrra.

E. ragged wing

309. mõranenud suled - (ro), retsessiivse autosoomse geeni toimel on tiiva lennusuled lõhenenud ja karedad.

E. rOPY

310. nõeljas udusulestik - (pc), retsessiivse autosoomse geeni pc mõju põhjustab tibudel hõredat nõeljat udusulestikku, täiskasvanud lindudel astlataolise sulerooga kontuursulgi. Selliste kanade munatoodang on madal, loomulikult paaritamisel jäävad munad viljastamata.

E. porcupine

311. paljaskaelsus - (Na), dominantse autosoomse geeni mõjul on kanadel ja kukkedel pea ning kael kuni pugualani sulgedeta. Paljaskaelsete kanade tõutunnus. Kanad on hea produktiivsusega ja neid kasutatakse kaasajal muna- ning lihakanade aretustöös.

E. naked neck

312. paljaspeaus - (ba), retsessiivse autosoomse geeni ba mõjul on tibude ja täiskasvanud lindude pea kuni silmade tasemeni sulgedeta. Esineb üsna sageli, kuid ei mõjuta produktiivsuseomadusi.

E. congenital baldness

313. põsk- ja täishabe - (Mb), mittetäielikult dominantne autosoomne geen. Tõutunnuseks faverolli, hudaani, orlovi, sultani, siidsulgsel jt

kanatõugudel. Põskhabemes on suled paigutunud rohkem horisontaalselt kahele poole pead, täishabemes aga noka alla vertikaalselt.

E. muffs and beard

314. räbaldunud sulestik - (st), pole kindel, kas geen on retsessiivne autosoomne või retsessiivne suguliiteline. Väheuuritud sulestiku mutant. Geen muudab nii tibude kui ka täiskasvanud lindude sulestiku lünklikuks ja suled morfoloogiliselt katkenuiks ning räbaldunuiks. Sulestikus esinevad segamini sulerooga ja -roota kontuursuled.

E. stringy

315. sagriline sulestik - (fr), retsessiivne autosoomne geen, mille mõjul hoo- ja tüürsulgede hulgas esineb ka tavalisi kontuursulgi ja suleudemed ning -ebemed ei ole omavahel haakunud. Selle tulemusena tundub osa hoo- ja tüürsulgi olevat lakkis.

E. fray

316. siidine sulestik - (h), retsessiivse autotsoomse geeni h mõjul on lindudel kontuursulgede asemel, v.a tiiva- ja sabasuled, suleroota udusulgedesarnased väga pehmed suled, kus suleudemed ega -ebemed ei ole omavahel haagikeste abil ühendatud nagu kontuursulgedel. Sajandeid tuntud tunnus siidsulgsetel kanadel.

E. silkiness

317. sulekahl säärel - (v), retsessiivse autosoomse geeni mõjul lindude sääre välisküljel esineb kullilistele iseloomulik kontuursulgedest sulekahl "püksid". Tõutunnuseks näiteks breda ja sultani kanatõul.

E. vulture hocks

318. sulgede kiire kasv - (k), retsessiivne suguliiteline geen k muudab tibude välislennusuled koorumise ajaks kattesulgedest pikemaks. Kanade (K) paaritamisel kukkedega (kk) saadakse järglaste seas kanatibud kiire ja kukktibud aeglase välislennusulgede arenguga.

E. rapid feathering

319. sulgedeta - (sc), retsessiivne autosoomne geen sc põhjustab lindudel sulestiku täieliku puudumise (puuduvad sulepapilloomid). Linnud on sileda nahaga, jalad on nahasoomusteta, kuked kannusteta. Geen ei mõjuta produktiivsuse näitajaid, mistõttu neid linde kasutatakse sulgedeta broilerite tööstuslikuks tootmiseks sooja kliimaga maades.

E. scaleless

320. tanu - (Cr), dominantne autosoomne geen põhjustab kukel ja kanal pealael paikneva sulepuhma, mis on tõutunnuseks. Tanu võib olla

püstisem, laiaulatuslik, kõrge või madal ja tanu sulestik võib olla läbisegi kasvanud põsk- või täishabeme sulgedega.

E. crest

321. üksikute sulgedega - (n), retsessiivne suguliiteline geen n põhjustab rohkem kui poolte selle geeni kandjate surma embrüotena, ülejäänud surevad kuni 6-nädalastena.

E. sex-linked naked

322. kanade sulestiku värvus ja sulemustri muteerunud tunnused:

E. plumage colour and morphological traits of mutations of plumage pattern in chicken

323. akromatoos - (ach), retsessiivne autosoomne geen, feomelaniini ja eumelaniini värvuse lahjendaja.

E. partial feather achromatosis

324. eumelaniini lahjendaja - (B^{Sd}), dominantne suguliiteline geen, põhjustab sulestiku sinakat värvust.

E. sex-linked dilution

325. heledad udusuled tibudel - (Li), dominantne suguliiteline geen, mõjub feomelaniini sünteesi pärssivalt, pruuni sulestikuga piirkonnad muutuvad kahkjaskollasteks.

E. light down

326. helekollane sulestik - (e^y), retsessiivne autosoomne geen, E-genotüübi alleel. Sulgkate on ühtlaselt helekollane.

E. recessive wheaten

327. hele šampanjavärvus - (Cb), dominantne autosoomne geen, pigmendi nõrgendaja feomelaniini tsoonis.

E. champagne blond

328. hõbevärvus - (S), dominantne suguliiteline geen, pärsib punase ja kuldse värvuse teket.

E. silver

329. ingverivärvi tibud - (gr), retsessiivne autosoomne geen, tibude udusulestik on kuldruske.

E. gingers

330. kollane pea tibudel - (g), retsessiivne autosoomne geen, pea udusuled on kollaseks pigmenteerunud.

E. yellow pigmented head

331. kahvatu udusulestik - (Di), mittetäielikult dominantne autosoomne geen, eu- ja feomelaniini süntees on pärsitud, mistõttu tibude udusulestik on kahvatukollane.

E. dilute

332. kirju sulemuster - (mo), retsessiivne autosoomne, mõjutab sulemustri kujunemist.

E. mottling, mottled plumage

333. kollane udusulestik - (e^{bc}), retsessiivne autosoomne geen, E-genotüübi alleel, tulikavärvi tibud.

E. buttercup

334. kolumbiavärvus - (Co), dominantne autosoomne geen põhjustab mustade saba-, esmaste hoo- ja kaelasulgede esinemise täiesti valge sulestiku foonil, näiteks sasseksi ja heleda braama kanatõugudel.

E. columbian colouration

335. kontsentriliste tumedate joontega sulemuster - (Pg, Rg), dominantne autosoomne geen. Iseloomulik põldpüüvärvusega sulestikule. Valged triibud tumedal põhjal on risti sulelabaga.

E. pencilled partridge

336. kreem - (ig), retsessiivne autosoomne geen, kuldvärvuse (s).

E. inhibitor of gold

337. kuldne - (s), retsessiivne suguliiteline geen, S lookuse (höbevärvuse) retsessiivne alleel.

E. gold

338. käovärvus - sinimust värvus, tingitud rea B-lookuse geenide koosmõjust. Iseloomulik on laiade mustade ja kitsaste helehallikassiniste viirgude vaheldumine sulgedel, näiteks dominikaani kanadel.

E. cuckoo

339. laiguline pea - (e^s), retsessiivne autosoomne E-genotüübi alleel, tibude pea udusulestik laiguti pigmenteerunud.

E. speckled head

340. lavendlivärviline - (lav), retsessiivne autosoomne geen, eu- ja feomelaniini lahjendaja, tagab helelilla sulestiku värvuse.

E. lavender

341. marmorivärviline udusulestik - (ma), retsessiivne autosoomne geen, tibude udusulestik ebahühtaselt, nõrgalt pigmenteerunud, marmorivärviline.
E. marbled
342. melanootiline geen - (MI), eumelaniini ladestumistsooni laiendaja koos geenide E ja E^R-ga.
E. melanotic gene
343. mittetäielik albiino - (s^{al}), retsessiivne suguliiteline geen, mittetäielik albinism, sulestikus vähesel määral hallikaid või punakaid sulgi, silmad helepunased.
E. sex-linked albino
344. musta-valgekirju - (pi), retsessiivne autosoomne tunnus, sulestikus on valgel põhjal mustad täpid, mistõttu sulestik on kirju.
E. pied
345. nisu-lõhevärviline - (e^{Wh}), retsessiivne autosoomne geen, E-genotüübi alleel, sulestik heledam kui lõhevärvilisel faverollil.
E. wheaten
346. pruunikas põldpüüvärvus - (e^b, ka e^p), retsessiivne autosoomne tunnus, sulestik sarnaneb loodusliku põldpüü värvusele – tumekuldsete mustade pikiviirgudega kaelasulgede kombinatsioon hallikaspruunide selja- ja tiivakattesulgedega, mustjaspruunide tüür- ja lennusulgede ning punakaspruunide rinnasulgedega. Iseloomulik põldpüüvärvi leghorni kanatõule.
E. partridge brown
347. punane - (Mh), mittetäielikult dominantne autosoomne tunnus, punase pigmendi tugevdaja tiiva- ja sabasulgedes.
E. mahogany
348. punasilmne valge - (c^{re}), retsessiivne autosoomne geen, üleni valge sulestik, silmad tumepunased, domineerib genotüübi c^a üle.
E. red-eyed white
349. retsessiivne albiino - (c^a või a), täielik albinism, silmad heleroosad, esineb nt valgel uaiendotil.
E. recessive albino
350. rinnasulgede ääristatus - (Nb), dominantne autosoomne sulemustriga geen, kontuursulgede servad (ääred) on heledad.
E. non-black breast

351. sinine - (Bl), mittetäielikult dominantne autosoomne geen, eumelaniini lahjendaja, esineb sinisel andaluusia kanatõul.

E. blue andalusian

352. sinkjas värvus - (Sd), mittetäielikult dominantne tunnus, suguliiteline, esineb viirikutel plimutrokkidel.

E. barred

353. sulemusteri viirikuvärvus, dominantne - (B), dominantne suguliiteline geen, mida iseloomustab sulel risti paiknevate ühelaiuste mustade ja helesiniste kuni tumesiniste viirgude vaheldumine. Esineb viirikutel plimutrokkidel.

E. barring

354. sulemusteri viirikuvärvus, retsessiivne - (ab), retsessiivne autosoomne geen. Sulelabal kahel pool suleroodu pajulehekujulised mustad laigud.

E. autosomal barring

355. tumepruun - (Db), mittetäielikult dominantne autosoomne geen, eumelaniini piiraja faiomi kanatõul.

E. dark brown

356. tähniline sulemuster - (Sg), dominantne autosoomne geen, üks kaheksast sulemustrit mõjutavast geenist.

E. stippling

357. valge dominantne - (I), valge leghorni sulestiku värvus, mittetäielikult dominantne autosoomne. Välistab pigmendi ladestumise, välja arvatud silma vikerkesta.

E. dominant white, inhibitor of feathering colour

358. valge retsessiivne - (c), retsessiivne autosoomne geen, silma vikerkest pigmenteerunud, pruun. Esineb valgel minorkal, valgel plimutrokil jt. Domineerib genotüüpide c^{re} ja c^a üle.

E. recessive white

359. valge vöödiga sulemuster - (Sp), dominantne autosoomne tunnus, sulelabadel valge vööt, suletipp must.

E. spangling

360. kanakasvatus - põllumajanduslik linnukasvatusharu, kus 2008. a toodeti ligi kolmandik (90,9 mln tonni) kogu maailma lihatoodangust (280,9 mln tonni) ja 97,5% maailma munatoodangust (62,8 mln tonni). Kanaliha kogutoodang maailmas on suurem kui veise- ja lambalihatoodang kokku (82 mln tonni) ning on järele jõudmas sealihatoodangule (100,6 mln tonni). Eestis toodeti 2009. a 15,1

tuhat tonni kanabroileriliha ja 172,8 mln tk kanamune. Peale liha- ja munakanade kasvatatakse kaasajal hulgaliselt ka dekoratiivkanu ja kanade kääbusvorme.

E. chicken production

361. kanakrossid - 2-, 3- või 4-liinilised krossid kanamunade või kanabroileriliha tootmiseks.

E. crosses of chicken

362. kanala - spetsiaalselt ehitatud ja sisustatud ehitised kanamunade tootmiseks. Laiemas mõttes ka ehitised kanade erinevate vanuserühmade ja tootmissuundade jaoks.

E. henhouse, chicken house, broiler house

363. kanaliha - kanarümba esiosa (rinna, tiibade, selja ja kaelalihased) moodustavad nn valge liha, rümba tagaosas ja jalgade lihased nn punase liha. Viimase punane kuni tumepunane värvus on tingitud müoglobiini suuremast sisaldusest. Kanabroilerite valge liha sisaldab proteiini 22%, rasva 1,5% ja mineraalaineid 1,2%, punane liha vastavalt 19,3, 4,3 ja 1%. Kanabroileriliha on heade dieetiliste omadustega, kulinaarselt kergesti töödeldav.

E. chicken meat

364. kanamuna - on üks väheseid looduslikult pakendatud toiduaineid, sisaldades loote arenguks kõiki toit- ja mineraalaineid ning vitamiine, analoogselt kalamarjaga. Kanamuna keskmiseks massiks on 55-65 g. Munakana muna koosneb 9% koorest, 27,2% rebust ja 63,8% munavalgest. Kanamuna rebu sisaldab 16,6% proteiini, 1% süsivesikuid, 32,6% rasva ja 1,1% mineraalaineid. Kanamuna valges on vastavad näitajad 10,6, 0,9, 0,03 ja 0,6%.

E. chicken egg, hen egg

365. kanapimedus - kanad ei ole võimelised esemeid eristama ja orienteeruma ning ka sööma-jooma kui valgustustihedus on vähem kui 0,2-0,4 luksit.

E. nyctalopia, night-blindness

366. kanatibu - munast koorunud kanatibu kaalub 32-38 g. On võimeline kohe pärast udusulgedes kuivamist liikuma, sööma ja jooma. Tibuperiood kestab 30 päeva, mille jooksul tibu vajab täiendavat soojendamist. Esimesel elunädalal peab temperatuur kunstema all olema +31 - +30°C, mida alandatakse iganädalaselt 2-3° võrra.

E. chick

367. kanatõug - tuntakse ~300 kanatõugu, neid jaotatakse peamiselt toodangu (kasvatamise) suuna alusel 6 rühma: munakanad, liha-munakanad, lihakanad, võitluskanad, ilu(dekoratiiv)kanad ja kääbuskanad (bantamid). Kääbuskanu (kääbusvorme) on aretatud enamikest kanatõugudest ja tõuteisenditest. Neid kasvatatakse tänu nende ilusale välimusele, mitte produktiivsusele, mistõttu

kuuluvad kääbuskanad (bantamid) sisuliselt dekoratiivkanade hulka. Varem jaotati kanatõugusid rühmadesse ka nende päritoluma järgi: Ameerika, Aasia, Inglismaa ja Vahemeremaade tõud.

E. hen breed, chicken breed

368. munakanatõud - tõud, keda aretatakse peamiselt munatootmise suunas:

E. egg-laying breeds, laying breeds, egg breeds

369. andaluusia - algselt aretatud Inglismaal, hilisem päritoluma Andaluusia, Hispaania. Tõuks tunnustatud Saksamaal 1872. a. Sulestik tuvisinine. Standardmass ♂♂ 3,2, ♀♀ 2,5 kg. Aastane munatoodang 200 valgekoorelist muna. Peetakse peamiselt taludes. Kasutatakse uute krosside loomisel.

E. Andalusian

370. brakel - aretatud Belgias 1884. a. Alates 1900. a populaarne tõug Belgias ja kogu Euroopas. Tumepruuni- ja oranžviirilise sulestikuga. Hea munemisintensivsusega (240 muna aastas) ja vastupidav tõug. Kehamass ♂♂ 2,75, ♀♀ 2,0 kg. Peetakse taludes. Kasutatakse uute munakanakrosside loomisel.

E. Brakel, Braekel

371. dominikaani - vanim Põhja-Ameerika kanatõug. Lähtetõud: dorking, itaalia, hall šoti ja hamburg. Saadi madala laia roosharjaga kanakullivärvi sulestikuga linnud. Tibud on autoseksed. Kukkedel on väljapaistvalt ilusad rübjaripmed ja sabasuled. Tõugu on kasutatud paljude uute kanatõugude aretuskomponendina. Kehamass ♂♂ 2-2,5, ♀♀ 1,75-2,25 kg. Aastane munatoodang 170-200 muna, keskmise massiga 53-56 g.

E. Dominique, Dominiker

372. friisi - väga vana rahvuslik kanatõug Friisimaal, tänapäevane nimetus 19. sajandist. Sulestiku värvus teiseditel kas valge-hõbekirju, kollane-valgekirju või punane-valgetäpiline. Eriti kaunid on kukkede sirpsuled. Kehamass ♂♂ 1,6, ♀♀ 1,2 kg. Peetakse taludes ja tõugude kollektsioonides.

E. Friesian

373. hamburg - tõug tuntud aastast 1625, hamburgina 1740. a. Rooshari, suure ümarad kõrvalapid, jalad kõikide sulestiku värvuste (mustad, hõbe- ja kuldtäpilised, viirikud jt) puhul hallikassinised. Kehamass ♂♂ 1,5-2,5, ♀♀ 1-2 kg. Kasvatatakse peamiselt Hollandis, Inglismaal ja Saksamaal ilulindudena, ka kääbusvormidena.

E. Hamburg, Hamburg

374. hispaania - pärit Lääne-Indiast, 17. saj toodi sealt Hispaaniasse ja Prantsusmaale. Hispaaniast viidi neid USAsse, Kanadasse ja mitmetesse Euroopa maadesse. Teistest munakanatõugudest eristab neid kogu näoosa (koos kõrvalappidega) kattev valge seemisnahataoline nahk. Sulestiku värvus roheka helgiga must. Kehamass ♂♂ 2,5-3, ♀♀ 1,5-2 kg. Munatoodang aastas 150-180 muna, keskmise massiga 55 g.

E. White-Faced Black Spanish

375. itaalia - neid kasvatati Rooma impeeriumis juba e.m.a. Üks Euroopa vanemaid ja hinnatumaid kanatõuge, on olnud paljude munakanatõugude, ka näiteks leghornide baastõuks. Praeguseks on fikseeritud 24 sulestikuvärvust, rohkem levinud on valged, põldpüüvärvilised ja mustad teisendid. Kehamass ♂♂ 2,25-3, ♀♀ 1,75-2,5 kg. Munatoodang aastas kuni 267 muna, keskmise massiga 54-58 g.

E. Italian

376. itaalia põldpüüvärviline - neid on kutsutud ka pruunideks leghornideks. 20. saj algul Saksamaal ja Taanis väga populaarsed, sealt toodi ka Eestisse. Toodang 180-200 muna aastas, kehamass ♂♂ 2,5, ♀♀ 1,8 kg. Kasvatatakse peamiselt taludes, kollektsoonides ja genofondikarjades. Nende abil on loodud mitmeid munakanakrosse ja nad on aretusfirmade huviobjektiks ka praegu.

E. Italian Partridge-coloured Leghorn

377. keimbridži autosekssed - peamiselt Inglismaal loodud kanatõud: leghorn x viirik plimutrok – legbar, roodailend x viirik plimutrok – roodbar jt. Tõugude loomisel kasutati viiriku plimutroki kanatõu suguliitelist sulemusteri viirikuvärvuse geeni B. Saadud tibude sulestiku värvuse järgi autosekssed tõud ei osutunud aga oma produktiivsuse näitajate poolest lähtetõugudest paremateks, aretustöö nendega soikus 20. saj 60ndail aastail.

E. Cambridge autosexing breeds

378. leghorn - 19. saj keskpaiku Itaaliast USAsse veetud itaalia kanu ristati seal minorkade, hispaania võitluskanade ja dekoratiivkanadega. Saadi väga produktiivne kanatõug, praegu maailmas munakanadest kõige arvukam. Kasvatatakse peamiselt valget, vähem põldpüüvärvilist tõuteisendit. Kokku on leghorni tõul 20 sulestiku värvuse ja sulemusteri teisendit. Kehamass ♂♂ 3,2, ♀♀ 2,0 kg, munatoodang nüüdisajal 300-320 muna aastas.

E. Leghorn

379. minorka - pärineb Minorka saarelt Vahemeres. Tuntakse valgeid ja musti minorkasid. Teiste tõugude hulgast eristatavad suurte valgete kõrvalappide tõttu. Kehamass ♂♂ 4, ♀♀ 2,5 kg, aastane munatoodang

150-180 tk. Tööstuslikus munakanakasvatases ei kasutata, küll aga uute krosside aretuses.

E. Minorca

380. orlov - saadud Venemaal Kurski ja Orlovi oblastites kohalike kanade ristamisel võitluskanatõugudega. Kehakujult meenutab võitluskanu ja mõnedes erialaraamatutes paigutatakse tõug ka võitluskanade hulka. Tõuna tuntud alates 1881. a. Tuntakse mitmeid sulestiku värvuse teisendeid, rohkem tuntud on punase-valge-õlevärvilised. Kehamass ♂♂ 3,5, ♀♀ 2,5 kg. Praegu genofondis.

E. Orloff

381. paljaskaelne - dominantse geeni Na kandja. Liigitatakse sageli ka liha-munakanatõugude hulka. Tõuna tunnustatud Austrias 1875. a. Kvaliteetse liha ja suurte munade tõttu kasutatakse ka kaasajal muna- ja lihakanakrosside aretuses. Sulestik kas must, valge või punane. Kehamass ♂♂ 2,5-3, ♀♀ 2-2,5 kg, munatoodang aastas 200 muna. Levinud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide taludes ja hobikanapidajate hulgas.

E. Naked Neck Fowl, Transylvanian Naked Neck, Turken

382. poltaava savivärvi - kasvatatakse peamiselt endise NLi Poltaava oblastis. Kehamass ♂♂ 2,9-3,0, ♀♀ 2,1-2,2 kg. Aastane munatoodang 190-210 muna, muna keskmine mass 54-58 g.

E. Poltava

383. tüüring - Saksamaal kohalike kanade ja paduaani tõu baasil aretatud munakana, kellel oli juba 1898. a 12 sulestiku värvusteiseid. Linnud on laia täishabemega, mis varjab väikesed lokutid ja kõrvalapid. Kehamass ♂♂ 2-2,5, ♀♀ 1,4-2 kg. Munatoodang aastas 150-160 muna, keskmise massiga 50-60 g.

E. Thuringer

384. vene valge - valgete leghornide aretuse tulemus endises NLis, tunnustati tõuna 1953. a. Alates 1960ndatest aastatest tõrjuti madalate produktiivsuse näitajate tõttu aretustööst välja Kanadast, Inglismaalt ja Jaapanist imporditud munakanakrosside poolt. Kehamass ♂♂ 3,2, ♀♀ 2,2 kg, munatoodang aastas 220-250 muna.

E. Russian White

385. liha-munakanatõud - tõud, mille aretamisel peeti eesmärgiks nii lihaku kui ka munatoodangut:

E. dual-purpose breeds

386. amroks - aretatud USAs alates 1848. a kohaliku kanatõu Barred Rocki, dominikaani, jaava ja kotšini kanatõugude baasil. Keskmise

raskusega liha-munakanatõug. Sulestiku värvus musta-valge-viiruline. Kehamass ♂♂ 3,0-4,0, ♀♀ 2,5-3,0 kg. Kanad munevad aastas 200-213 muna, keskmise massiga 58-63 g. Munakoor pruun.

E. Amrox

387. ankona - 1851. a Itaaliast Inglismaale viidud ja sealt edasi USAsse jõudnud mustade ja valgete itaalia kanade järglased. Sulestiku värvused – must valgetäpiline ja sinine valgetäpiline. Kehamass ♂♂ 2,5, ♀♀ 1,7 kg. Vähelevinud, peamiselt kanatõugude kollektsionääride farmides.

E. Ancona

388. australorp - aretatud Austraalias 1890. a Inglismaalt toodud mustadest orpingtonidest (lihakanad) munatoodangusuunalisteks lihamunakanadeks. 1920. a Inglismaale tooduina nimetati australorpideks. Sulestik must. Kehamass ♂♂ 3,5-4, ♀♀ 2,7-2,9 kg, munatoodang 160-200 muna aastas. Eestisse toodi USAst 1946. a.

E. Australorp

389. brabant - väga vana Belgia kanatõug (17. sajandist). Brabanti liha-munakanatõuga alustati 1903. a aretustööd vastava klubi poolt, tõuna esitati Brüsselis näitusel 1909. a. Sulestik põldvutivärvi, kanal ja kukel harja taga tõutunnusena väike tanu. Kehamass ♂♂ 3-3,5, ♀♀ 1,5-2,5 kg. Aastatoodang 150-180 muna. Kasvatavad talunikud ja hobikanakasvatajad.

E. Brabant, Brabanter

390. breda - väga vana (~350 a) Hollandi raskeim kanatõug. Kehamassi suurendamiseks ristati 19. saj lõpus langšanitega. Kõrgejalgsed, kukel elegantne saba ja "püksid", harjatud, jookse sulestunud, sulestik käovärvi. Kehamass ♂♂ 4, ♀♀ 2,5-3 kg, munatoodang 180-200 muna aastas. Kasvatatakse peamiselt Hollandis Breda linna piirkonnas talunike ja hobilinnukasvatajate poolt.

E. Breda

391. hudaan - aretatud Prantsusmaal Hudani linna piirkonnas 19. saj lõpupoole väga paljude kanatõugude baasil, sealhulgas lafleeše, brabant, krevkõore jt. Hea liha-munakana. Sulestiku värvus enamikul lindudel läikivmust valgete täppide või viirudega kontuursulgedel. Linnud on viievarbalised, keskmise suurusega tanuga, väikeste, habemega kaetud lokutitega, hari sarnaneb liblikharjale. Kehamass ♂♂ 2,5-3,5, ♀♀ 2,3 kg.

E. Houdan

392. jerevani - 1974. a endises NLis tunnustatud tõug, punakaspruuni kuni musta sulestikuga. Kehamass ♂♂ 3,5, ♀♀ 2,3 kg, munatoodang aastas 165-180 muna, keskmise massiga 57 g.

E. Yerevan

393. krevkõõr - vana prantsuse tõug 16. saj, nimetatud küla järele, kust tõug leiti. Lähtetõugudeks paduaani ja hiljem dorkingi kanatõud. Tuntakse 7 sulestiku värvusteisendit, neist eriti kaunis on metalliläikeline must. Tõu teevad dekoratiivseks sarvikhari, suur kohev tanu ja täishabe. Kehamass ♂♂ 3,75-4,25, ♀♀ 3-3,5 kg. Munevad hästi, liha peetakse väga kvaliteetseks.

E. Crevecoeur

394. lafleesh - vana prantsuse liha-munakanatõug 15. saj. Lähtetõud Põhja-Prantsusmaa võitluskana ja dorking. Tuntakse 5 sulestiku värvust, neist kaunimad mustad, valged ja käovärvi. Kõrgejalgsed, nukitsharjaga, suurte valgete ovaalsete kõrvalappidega ja suurte lokutitega linnud. Kehamass ♂♂ 3-4, ♀♀ 2,5-3,5 kg. Munevus ja liha kvaliteet head.

E. La Fleche

395. njuuhämpšir - tõug saadud USAs New Hampshire osariigis roodailendi kanatõust valiku teel. On viimasest heledama punase kuni helepruuni sulestikuga, teised lennused ja sisemised sabasuled mustad, jalad ja nokk kollased, kõrvalapid punased. Tõuks tunnustatud 1938. a. 1946. a toodi Euroopasse, sealhulgas ka Eestisse. Kehamass ♂♂ 3,9, ♀♀ 2,9 kg, munatoodang 200-220 muna aastas. Kasutatakse uute broilerikrosside aretuses, peetakse ka taludes. Oli koos australorbi kanadega 20. saj Eestis enamlevinud liha-munakana.

E. New Hampshire

396. roodailend - aretatud USAs Rhode Islandi ja Massachusettsi osariikides 19. saj keskpaiku. Kohalikke kanu ristati Indiast toodud šanghai õlevärviliste ja malai punakaspruunide kukkedega, hiljem veel pruunide leghornidega. 1880. a anti populatsioonile nimi, 1904. a tunnustati tõuks. Sulestik tumepunane, saba- ja tiivasuled mustad. On ka valge sulestikuga tõuteisend. 20. saj I poolel Euroopas, sealhulgas ka Eestis väga levinud. Kehamass ♂♂ 3,9, ♀♀ 2,9 kg, munatoodang 180-200 muna aastas. Kaasajal peamine lähtematerjal uute broilerikrosside loomiseks, kasvatatakse ka väikefarmides.

E. Rhode Island

397. sasseks - aretatud Inglismaal Sussexi krahvkonnas alates 19. saj keskpaigast kohalike kanade ristamisel dorkingi, korniši, valge kotšini, orpingtoni ja heleda braamaga. Saadi hele sasseks, kelle kõrval tuntakse ka punaseid, kollaseid, kirjusid ja pruune teisendeid. Hele sasseks on kolumbiavärvi, üks esimesi broileritõuge. Kehamass ♂♂ 4,1, ♀♀ 3,2 kg, munatoodang 170-200 muna aastas. Kasutatakse uute broilerikrosside loomisel, kasvatatakse taludes. Eestisse toodi hele sasseks 1963. a, kuid ei leidnud siin levikut.

E. Sussex

398. uaiendot - aretatud USAs aastatel 1883-1905. Sulestiku värvusteiseid kokku 14, mustast kuni valgeni. Enne I Maailmasõda levisid Inglismaa kaudu kiiresti ka Euroopas. Rohkem lihakanale omase kehaehitusega, roosharjaga, kollase noka ja jalgadega. Kehamass ♂♂ 3,9, ♀♀ 2,9 kg, munatoodang aastas 140-160 muna, keskmise massiga 60-70 g. Kaasajal on tugev oluline komponent uute broilerikrosside aretuses. Levinud ka väikelinnukasvatustes ja kanatõugude kollektsionääride hulgas.
E. Wyandotte

399. welsummer - aretatud Hollandis Deventeri linna ümbruses, tõuks tunnustati 1927. a. Aretustöös ristati rida Aasia päritoluga kanatõuge kohalikega. Saadud ristandeid ristati omakorda barneveldi tõuga ja munatoodangu suurendamiseks veel ka põldpüüvärvi leghornidega. Saadi tumepunase-kuldpruuni sulestiku värvusega kanatõug. Kehamass ♂♂ 3,2, ♀♀ 2,2 kg, aastane munatoodang 150-180 muna. Kasvatavad asjaarmastajad.

E. Welsummer, Welsumer

400. lihakanatõud - tõud, keda aretatakse peamiselt lihatootmise suunas. Rühma kuuluvad kõige raskemad Ida- ja Kagu-Aasiast pärinevad kanatõud või nende tõugude baasil loodud tõud, aga ka rida kitsa lokaalse päritoluga vanu kanatõugusid:

E. broiler breeds, meat breeds

401. barneveld - saadud Hollandis aastatel 1850-1860 kohalike kanu lihakanatõugudega (kotšin, braama, langšan) ristates. Tumepunase sulestikuga lihakana, kes aastatel 1925-1935 sai tuntuks kogu maailmas. Kehamass ♂♂ 4, ♀♀ 3,2 kg, aastane munatoodang 160-170 muna, keskmise massiga 60-70 g. Kaasajal genofondis, kasvatatakse ka väikemajapidamistes.

E. Barnevelder

402. braama - väga vana Kagu-Aasiast pärit tõug, saadud malai ja kotšini kanatõugude ristamisel. Sulestiku värvuselt eristatakse heledaid ja tumedaid braama kanu, heledate sulestik on hõbevalge, tumedate põhivärvus on must, pea, selg, õlad ja tiibade kattesuled on hõbevalged. Neil on herneshari, jookse ja varbad, v.a sisemised, sulestunud. Kehamass ♂♂ 5,4, ♀♀ 4,3 kg, mune aastas 120-130 tk. Braamadel on olnud oluline osa liha-muna- ja lihakanatõugude aretuses ning uute lihakanakrosside loomisel. Puhtatõulisi braamasid peavad asjaarmastajad ja neid on genofondides.

E. Brahma

403. dorking - üks vanemaid Euroopa lihakanatõuge, tuntud 18. saj lõpust, mõnedel andmetel Lõuna-Inglismaal juba uue ajaarvamise algusest. Kanade aretuses oluline tõug. Sulestiku värvusi 6, neist olulisemad kuld- ja hõbesulgised. Linnud on suhteliselt madalajalgised. Kehamass ♂♂ 3,4-4,5, ♀♀ 2,5-3,5 kg. Munatoodang aastas 120-150 muna, keskmise massiga 53 g. Väga heade lihaomadustega.

E. Dorking

404. faveroll - saadud Prantsusmaal 19. saj teisel poolel hudaani, tumeda braama, kotšini ja hõbedase dorkingi ristamisel. Täishabemega, viievarbaline, sulestunud jooksmetega, tibusulgede värvuse järgi autoseksne lihakanatõug. Levinumad on lõhevärvi sulestikuga tõuteisendid, kuid esineb ka teisi sulestiku värvusi. Väga heade lihaomadustega. Kehamass ♂♂ 3,5-4, ♀♀ 3-3,5 kg, aastane munatoodang 140-160 muna. Kasutatakse uute broilerikrosside loomisel, kasvatatakse ka taludes ja kollektsioonides.

E. Faveroll

405. korniš - saadud Cornwalli meremeeste poolt Indiast Inglismaale sisse veetud malai kanade ristamisel vanainglise võitluskanadega. Saadud ristandeid nimetati india võitluskanadeks. Hiljem kandus selle tõu aretus USAsse, kus tumedad kornišid kanti linnutõugude standardisse 1893. a, valged kornišid 1898. a. Tuntakse ka punaseid ja õlevärvilisi kornišeid. Et valge sulestiku värvus on dominantne, kasutatakse valgeid kornišeid broilerikrosside isasvormina. Tõule on iseloomulik muru- ehk segahari. Kehamass ♂♂ 4,6-5, ♀♀ 3,6-4 kg, aastane munatoodang 140 muna. Maailmas lihakanatõugudest üks levinumaid.

E. Cornish

406. kotšin - aretatud Hiinas sajandeid tagasi. Lihtharjaga, jookse ja varbad (v.a sisemised) tihedalt kaetud sulgedega. Sulestik kas õlevärviline, kollane, valge, must või põldpüüvärvi. Kehamass ♂♂ 5, ♀♀ 3,9 kg, mune aastas 120. Tõug on osalenud paljude lihamuna- ja lihakanatõugude loomisel ja omab tähtsust uute broilerikrosside lihaomaduste parandamisel. Puhtatõulisi kotšineid peetakse peamiselt genofondides, kuid ka asjaarmastajate poolt.

E. Cochin

407. langšan - aretatud Põhja-Hiinas sajandeid tagasi. Euroopasse toodi 19. saj keskpaiku. Sulestiku värvus peamiselt must, aga ka õlevärviline, helesinine ja valge, mõnedel tõuteisenditel jookse sulgedega kaetud. Kehamass ♂♂ 4,3, ♀♀ 3,4 kg, aastane munatoodang 120-150 muna. Tõug säilib peamiselt asjaarmastajate ja genofondi karjades. Kasutatakse broilerite aretuses heade lihaomaduste ja pidamistingimuste osas vähenõudlikkuse edasikandjatena.

E. Langshan

408. mehelner - aretatud Hollandis Mechelni linna piirkonnas alates 1850. a. Tõu loomisel kasutati šanghai, braama, kohalikke kää- ja kanakullivärvi sulestikuga kanu. Linnud on valge või kanakullivärvi sulestikuga, jookse ja varbad on sulestunud. Kehamass ♂♂ 4-5, ♀♀ 3-4 kg. Aastane munatoodang 120-150 muna. Väga heade lihaomadustega.

E. Mechelner

409. orpington - aretatud Kenti krahvkonnas Inglismaal 1876-1886, mil ristati musti minorkasid, musti plimutrokke ja musti langšaneid. Saadi lihtharjaga must lihakana, keda ristati veel valge leghorni ja mitmete roosharjaga tõugudega. Sajandivahetuseks saadi viis lihtletharjaga tõuteisendit: mustad, sinised, kollased, punased ja valged. Kehamass ♂♂ 4,5, ♀♀ 3,6 kg, aastane munatoodang 160 muna. Oli Inglismaal väga populaarne kuni II Maailmasõjani. Austraalias aretati musta orpingtoni baasil australorbi kanatõug. Kaasajal peetakse asjaarmastajate poolt ja genofondides.

E. Orpington

410. plimutrok - aretatud USA-s Plymouthi linna ümbruses ristates musti hispaania kanu, valgeid kotšineid, viirikuid dominikaani kanu, dorkingi ja jaava musti kanu. Tõuks tunnustati 1868. a. Lihtharja, kollaste jalgade ja nokaga. Kaasajal üks populaarsemaid lihakanatõuge maailmas. Sulestiku värvusi 8, neist olulisim valge, broilerikrosside emasvorm. Eestisse toodi viirikuid plimutrokke eelmise saj I veerandil. Kehamass ♂♂ 4,3, ♀♀ 3,4 kg, munatoodang 160-170 muna aastas. Plimutrokkide selektsioonikarjad on kõikides broilerite aretusega tegelevates aretustsentrites.

E. Plymouth Rock

411. sulmtaler - aretatud 19. saj lõpus Saksamaal. Lähtetõud kotšin, braama, langšan, hiljem hudaani ja dorkingi tõud. Saadi heade lihaomadustega tõug. Madalajalgseid, kanadel väike tanu, sulestik valge või nisuvärvi kuldne. Kehamass ♂♂ 3-4, ♀♀ 2,5-3,5 kg. Aastatoodang 200 ja rohkem muna.

E. Sulmtaler

412. võitluskanatõud - siia kuuluvad väga vanad Kagu-Aasia ja India ning nende baasil aretatud Euroopa võitluskanatõud. Enamik võitluskanatõuge on kontrastse sulestiku värvusega, kõrgejalgsed, väga väikeste lokutite ja harjaga, pika kaelaga ja nappide sabasulgedega. Et kukevõitlus keelustati Euroopas 19./20. sajandi vahetusel, on võitluskanatõud kaasajal väga harva aretuskomponendiks broilerite aretuses. Neid peetakse ka kanatõugude kollektsioonides. Munevad aastas 50-80 muna, keskmise massiga 50 g.

E. game fowl breeds

413. aziil - pärit Malaisiast, toodi sealt Indiasse. Täisvereline võitluskana, isaslinde kasutasid India vürstid kukevõitlustel. Kehamass ♂♂ 2,0-2,5, ♀♀ 1,5-2,0 kg.

E. Asil Game Fowl, Aseel Game Fowl, Azeel Game Fowl

414. belgia - kasvatati 19. saj Belgias ja Põhja-Prantsusmaal, kuhu nad toodi Malaisiast. Kohapeal ristati neid mitmete eri tõugudega, põhiliselt minorkadega. Nii saadi erinevat tüüpi ja erineva sulestiku värvusega võitluskanad. Kehamass ♂♂ 3-4, ♀♀ 2,5-3,5 kg.

E. Belgian

415. india - Indiast Inglismaale toodud india võitluskanad hakkasid Cornwallis omaette tõuks formeeruma aastatel 1820.-1832, kui sissetoodud linde ristati vana-inglise võitluskanadega. Hiljem, 1887. a, tunnustati tõuna india võitluskanade baasil aretatud korniši kanatõug. India võitluskanade kehamass on ♂♂ 3,5-4,5, ♀♀ 2,8-3 kg.

E. Indian

416. malai - Malai saarestikust pärinev malai võitluskana oli sealse regiooni vanim kanatõug. Nisuvärvilisi malai võitluskanu kui uut kanapopulatsiooni kirjeldati Saksamaal 1834. a. Kehamass ♂♂ 3,5-4,5, ♀♀ 2,5-3,5 kg.

E. Malay

417. šamo - pärineb Jaapanist, toodi erinevaid teid pidi Euroopasse (Saksamaale) 1920ndatel aastatel. On madalam kui malai võitluskana. 1954. a esitleti neid Hamburgis lindude näitusel. Kehamass ♂♂ 4, ♀♀ 3 kg.

E. Shamo

418. uus-inglise - tõug loodi Inglismaal 19. saj keskpaiku, ristates vana-inglise ja malai võitluskanu. 1890. a tunnustatud tõugu kuulus rohkem kui 20 sulestikuvärvuse teisendit. Kehamass ♂♂ 1-1,5, ♀♀ 0,9-1,2 kg.

E. Modern English Game, Modern Game

419. vana-inglise - vanim kanatõug Euroopas. Kanad toodi Inglismaale mõni sajand peale selle vallutamist Caesari poolt. Sissetoodud kanadest formeerus esimese aastatuhande (m.a.j) kestel eri sulestiku värvuse ja konstitutsiooniliste erisustega võitluskanapopulatsioone. Rohkem on kuld- ja hõbekaelseid, siniseid ja musti tõuteisendeid. Kehamass ♂♂ 2-3, ♀♀ 1,75-2,5 kg.

E. Old English Game

420. dekoratiivkanatõud - siia kuuluvad väga vanad bantamite rühma (nimetus Jaava sadamalinnal Bantam järgi) kanatõud, samuti hiljem dw-geeni abil saadud käabuskanatõud. Et viimasel poolel sajandil on tööstuslikku kanakasvatustesse jäänud vaid muna- ja lihatõud, siis on viimasel ajal dekoratiivtõugude hulka arvatud ka dekoratiivse välimusega lihamunakanatõuge:

E. ornamental fowl breeds

421. araukaana - tõug leiti Lõuna-Tšiilis arauko indiaanlaste juurest ja toodi Euroopasse 17. saj. Tõu lindudel on madal herneshari ja peast eemalehoidvad, kõrvalappide taga nahanäsadele kinnituvad suletutid. Esineb musti, valgeid ja kuldsulgseid tõuteisendeid, kusjuures mõned sulestikuvärvuse teisendid on sabatud. Munad on sinirohelist. Kehamass ♂♂ 2, ♀♀ 1,4 kg.

E. Araucana

422. augsburjer - Saksamaal peale 1870. a itaalia ja lafleesi kanatõugude baasil aretatud hea munakanatõug. Kukel suur, kanal väiksem liblikhari, sulestik must või pärlhall. Ilus välimus ongi selle tõu toonud dekoratiivtõugude hulka. Kehamass ♂♂ 2,3-3, ♀♀ 2-2,5 kg.

E. Augsburjer

423. brabanter - tõu kodumaa on Belgia, Brabant, kus selle väga dekoratiivse tõu kohta on andmeid 1668. aastast. 8 värvusteisendist on populaarsemad kuldpruun ja kanakullivärviline. Tõu tunnusteks on püstine ilus tanu, täishabe, nukitshari ja ilus sulestik. Kehamass ♂♂ 1,9-2,5, ♀♀ 1,5-2 kg. Munatoodang tagasihoidlik.

E. Brabanter

424. fööniks - kuulub Jaapani väga pikkade sabasulggedega, laialdaselt tuntud tõugude hulka. Sealseks nimetuseks on onagadori. Rohkem kui 400-aastase aretustöö tulemusena on saadud maailma pikimate sabasulggedega (kuni 10,3 m) lind, kelle sabasuled kasvavad pidevalt. Värvilisi tõuteisendeid on palju, rohkem on levinud kuld- ja hõbesulgsed ning musta sulestikuga fööniks. Euroopasse, Saksamaale toodi 1878. a. Kehamass ♂♂ 2-2,5, ♀♀ 1,5-2 kg.

E. Phoenix

425. fööniks bantam - Toodi 19. saj lõpus Aasiast Saksamaale, 20. saj algul Inglismaale. Euroopas on kasvatatud peamiselt Jaapanist pärinevaid keskmise sabasulgede pikkusega föönikseid. Fööniks bantamid on suurte valgete kõrvalappidega, lihtharjaga. Kehamass ♂♂ 0,9-1, ♀♀ 0,6 kg.

E. Phoenix Bantam

426. hollandi bantam - eellasteks olid jaapani, saksa ja kohalikud põldpüüvärvilised bantamid koos inglise võitluskana käabusvormiga. Tume põldpüüvärviline bantamite ristanckari sai standardnimetuse hollandi bantam 1906. a. Veidi hiljem lisandusid valge, must ja hõbekaelne põldpüüvärviline teisend. Nende hulgas oli nii Euroopas kui ka Eestis rohkem levinud tume põldpüüvärviline (kokku tunti 15 teisendit). See teisend oli väga populaarne oma valgete ovaalsete kõrvalappide, madala asetusega laiade tiibade, värvilise sulestiku ja väga energilise liikuvuse tõttu. Kehamass ♂♂ 0,5, ♀♀ 0,4 kg.

E. Dutch Bantam

427. hollandi valgetanukana - jõudis Hollandisse juba 17. saj arvatavasti Poolast. Sulestiku värvusi on erinevaid, kuid tanu on suur ja valge. Hollandi tanukanade hulgas on ka musta tanuga valgeid ja täiesti valgeid isendeid. Kehamass ♂♂ 2-2,5, ♀♀ 1,5-2 kg.

E. Dutch White Crested

428. hollandi öökullihabemega - Hollandi ja Lääne-Euroopa üks vanemaid kanatõuge, tiheda suure ümara täishabemega ja kahetipulise nukitsharjaga. Tuntuim sulestiku värvus on valge, pea, habe ja kaela ülaosa must. Kehamass ♂♂ 2,5, ♀♀ 1,6 kg.

E. Owl-Bearded Dutch, Dutch Owlbeard

429. jaapani bantam, tšaabo - väga lühijalgne, suure lihtletharjaga (eriti kukel) ja püstise (orava) sabaga bantam on kogu maailmas tuntud tšaabo nime all. Viidi 15. saj Indoneesiast Hiinasse ja sealt 17. saj algul Jaapanisse. Jaapanis lisandusid selle tõu paljudele (14) värvusteisenditele veel siid-, sagrissulgseid ja habemega vormid. 1941. a alates Jaapanis ja hiljem kogu maailmas kaitsealune tõug. Kehamass ♂♂ 0,7, ♀♀ 0,6 kg.

E. Japanese Bantam, Chabo

430. jaava bantam, roosharjaga bantam - 18. saj algusest alates veeti Jaavalt Bantami sadama kaudu Inglismaale ja Hollandisse arvatavalt Jaapani päritoluga väikesi, suure roosharjaga ja suurte ümarate kõrvalappidega käabuskanu. USAs, Hollandis ja Saksamaal tehtud selektsioonitöö järel nimetati 1919. a nad jaava bantamiteks. Jaava bantameid on 17 erineva sulestiku värvusega. Kehamass ♂♂ 0,7, ♀♀ 0,5 kg.

E. Java Bantam, Rosecomb Bantam

431. jokohama - aretatud Jaapanis ~400 aastat tagasi, kutsutakse Jaapanis ka dekoratiivkanade pärliks. Euroopasse, Pariisi toodi 1864. a. Selle tõu kukkede sabasulestik – sirpsuled, tüürsuled ja rübjaripmed – moodustavad eriti kauni sulgede kaskaadi. Tõus esineb palju sulestiku värvuse

teisendeid, väga levinud on kuldsulgne teisend. Kehamass ♂♂ 1,75-2, ♀♀ 1-1,5 kg.

E. Yokohama

432. poola tanukanad - Lääne-Euroopas tuntud 16. saj. Suurem aretustöö alates 1835. a, mil viidi Inglismaale, USAsse ja Austraaliasse. Saksamaal tuntud ka paduaani ilukanatõuna. Tõu peamiseks tunnuseks on suur ümar tanu (geen Cr), kuni 15 cm lai ja kõrge. Tuntakse mitmeid tõuteisendeid: näiteks põsk- ja täishabemega (Mb), lokutiteta, kõrvalappideta ja harjata (bd). Tuntakse ka habemeta, kuid lokutitega ja kahe ümara harjakügaraga teisendit. Sulestiku värvused on seejuures väga kontrastsed – valge tanu, must sulestik, must tanu ja valge sulestik. On ka kollakaspruune, kuldsulgseid, siniseid, täiesti valgeid, sagrissulgseid ja selle tõu valgeid bantameid. Kehamass ♂♂ 2,2-2,5, ♀♀ 1,4-1,6 kg. Lihaomadused keskpärased. Munatoodang aastas 120-180 muna.

E. Crested Polish

433. siidsulgne - Lõuna-Hiinas ja Indias juba 13. saj tuntud tõug. Nende sulgedel puudub sulerood, v.a hoo- ja osaliselt tüürsuled, jalad on sulisjalgsed ja viievarbased. Nad on mooruspuumarjade taolise harjaga, siniste kõrvalappidega, tanuga või täishabemega. Ka siidsulgne kana kuulub bantamite hulka. Sulestiku põhivärvused on valge, must ja punakaskollane. Kehamass ♂♂ 1,6, ♀♀ 1 kg.

E. Silkie

434. sulisjalgne bantam - Ida-Aasia väga vana tõug, kelle esindajad on sulisjalgsed, tanuga või habemega. Euroopasse toodi 17. saj. Tuntakse paljusid värvikirevaid teisendeid, neist mustatäpiliselt portselanivärvilisi loetakse vanimaiks. Kehamass ♂♂ 0,8, ♀♀ 0,6 kg. Eriti armastatud aiapidajate poolt, kuna sulisjalgsuse tõttu nad ei saa siblida.

E. Booted Bantam

435. sultan - arvatavasti aretatud vene tanu-habekanaade baasil. Toodi Belgiasse 1854. a Konstantinoopolist. Sulestik puhasvalge. Üks väheseid Euroopas aretatud ilukanatõuge. Lindudel suur püstine tanu, väike sarvhari, väikesed lokutid kaetud ümara täishabemega, viis varvast, jookse ja 4 varvast sulestunud. Kehamass ♂♂ 1,5-2, ♀♀ 1-1,5 kg. Mune aastas 100-120.

E. Sultan

436. sumatra - pärineb Sumatra saarelt. Euroopasse toodi 19. saj, sealhulgas Saksamaale 1847. a. Üheks aretussuunaks sai teiste võitluskana tüüpi kanadega ristamine. Aretuses osalesid mustad itaalia kanad, minorkad jt. Sulestiku värvus must. Kehamass ♂♂ 2,0-2,5, ♀♀ 1,75-2,25 kg. Aastane munatoodang 130-150 muna, keskmise massiga 53-55 g.

E. Sumatra

- kannibalism - 500

437. kannused - kukkede ja isaskalkunite jooksmete sisekülgedel asuvad teravad sarvestunud moodustised, mis kasvavad 1,5-2 cm aastas. Nimetatakse ka põiakannusteks.

E. spurs, calcaria, gaffs

- kaphaudur - 143

- karesulgsus - 306

- kashtraudur - 144

438. kasvatamine - põllumajanduslindude üleskasvatamine ja pidamine ning toodangu saamine erinevates tootmistingimustes.

E. rearing, raising

439. alternatiivne - tavalinnukasvatusele (muna- ja lihakanakasvatus) valitud asendaja, näiteks jaanalinnukasvatus.

E. rearing alternative poultry species

440. laagriviisiline - varem kasutatud ekstensiivne linnukasvatusviis. Linde peeti suvel söötmissplatsidega kergehitistes.

E. free-range rearing, rearing in pasture pens

441. puuris - intensiivne kasvatusviis munakanadelt maksimaalse munatoodangu saamiseks. Munakanakasvatases on enamik vanus- ja toodangurühmi puuriviisilisel kasvatamisel.

E. rearing in cage unit, rearing in cage battery system

442. sügavallapanul - põrandal sügavallapanul toimub poolintensiivne munatootmine ja kogu intensiivne lihaliinnukasvatus.

E. rearing on deep litter, deep litter floor rearing

443. traatvõrk- või plastsõrestikpõrandal - intensiivne viis munakanade, ka pardibroilerite kasvatamiseks.

E. rearing on wire net floor, rearing on plastic-coated wire mesh floor

444. kasvuintensiivsus - protsentarv, mis saadakse, jagades linnu massi-iibe mingil ajavahemikul tema poole kehamassiga selle ajavahemiku lõpul ja korrutades tulemuse 100-ga (Brody valem).

E. growth intensity

445. kasvukiirus - lindude kehamassi suurenemine teatud ajaühikus. Broilerite puhul püütakse saavutada maksimaalset, noorkanade puhul liinile või krossile ettenähtud kasvukiirust.

E. growth rate

- katkestatud valguspäev - 980

- kattesuled - 879

446. kaugsuguluspaaritus - on suguluses oleva IV põlvkonna isaslinnu paaritamine V põlvkonna emaslinnuga, samuti V põlvkonna isas- ja emaslindude omavaheline paaritamine. Siia kuuluvad ka paaritused astmetel V-IV, III-V, VI-V, I-VI.

E. remote inbreeding, mating of genetically related parents

447. keha pikkus - lindudel vahekaugus õlaliigesest kuni istmikuluu kaudaalse servani cm-tes.

E. body length

448. kehamass - varem ka elusmass, kehakaal, eluskaal. Varieerub põllumajanduslindudel väga ulatuslikult: vutitibul 7 g, täiskasvanud jaanalinnul 150 kg, seega erinevus ~21 500 korda.

E. body weight, body mass

449. keskmine kana - kanade arvestusühik, mis saadakse uuritud perioodil kõikide kanade söötmisspäevade summa jagamisel perioodi päevade arvuga.

E. average hen

450. keskmine munamass - mingil perioodil, näiteks aastas, munetud munade kogumass.

E. average egg mass

451. keskmine munatoodang muneja kohta - munade arv, mis on saadud munade kogutoodangu jagamisel keskmise munejate arvuga.

E. average egg production per hen

- keimbridži (kanatõug) - 377

452. kiire sulestumine - tibude sulestumise erinevat kiirust (tingib suguliiteline retsessiivne geen K) kasutatakse tibude sugupoole määramisel.

E. fast feathering, rapid feathering

453. kilpnääre - endokriinnääre, peamiseks ensüümiks on türoksiin, mis optimaalses doosis kiirendab munasarjas folliikulite valmimist ja stimuleerib kogu munasarja funktsioneerimist. Samuti on tal võime reguleerida sulgimist ja deponeerida veres tsirkuleerivaid joodiühendeid.

E. thyroid gland
- kiltkivivärvi (kalkunitõug) - 236

454. kitkumine - sulgede eemaldamine: 1. tapetud linnult kuiv- või märgkitkumise teel. Viimasel juhul hoitakse tapetud lind 1-2 minutit +64 - +67°C vees suletuppede kupatamiseks; 2. udusulgede kitkumine elusatelt hanedelt 2-3 korda aastas, ühekordseks saagiseks ~60 g.

E. plucking, deplumation

455. kiremine - kukkede häälitsemine, territooriumivaldamisest, hierarhiast ja päeva algusest teavitav, aga ka kutsehüüe.

E. crowing

- klamüdioos - 541
- kleepunud looted - 268
- kloaagi väljalangemine - 542
- kloaagipaun - 65

456. kloaak - lindude soolestiku lõpposa, mis jaguneb rooja-, kuse- ja lõppsooleks, ehk kopro-, uro- ja proktodeumiks. Kloaaki suubuvad kuse- ja seemnejuhad ning munajuha.

E. cloaca, vent

- klostridioosid - 543

457. kodulind - lindude klassi kuuluv koduloom. Kodulindudeks tuleb pidada kõiki tuntud põllumajanduslinde ja kodudes peetavaid ilulinde.

E. poultry, domestic fowl

- kodutuvi - 951
- koktsidioos - 527
- kolibakterioos - 544

458. kollane munarebu - munarebu on kihiline, koosnedes vaheldumisi paiknevatest kuuhest kollasest ja kuuhest valge rebu kihist, mis moodustavad arenevale lootele peamise toitainetebaasi.

E. yellow yolk

459. kolmerebuline muna - muna morfoloogiline anomaalia, kus täiesti normaalse rebuga munas on veel lubikoorega kaherebuline muna.

E. triple-yolked egg

- kombineeritud pidamine - 768

460. konditsionaalsed tibud - tibud, kelle eksterjööris ei esine normist kõrvalekaldeid.

E. tested chicken

461. kontrollitav paaritus - ka käestpaaritus, kus paarituse puhul fikseeritakse isas- ja emaslinnu numbrid.

E. controlled mating

462. kontroll-lindla - muna- ja lihajõudluse individuaalseks või rühmaviisiliseks kontrollimiseks sisustatud lindla.

E. trap-nest poultry house

463. kontrollpesa - pesa munatoodangu individuaalseks arvestuseks.

E. trap-nest

- kontuursuled - 880

464. koorion e seroosa - välimine lootekest, mis liibub vastu muna kiudkesti ja vahendab loote gaasivahetust.

E. chorion, serosa

465. koorumine - tibu sünniprotsess, mis algab lubikoore mulgustamisega ja lõpeb sellest väljumisega.

E. hatching

466. koorumismass - ka koorumiskaal, mis on erinevatel linnuliikidel 60-68% haudesse paigutatud muna massist.

E. hatch weight, hatch mass

467. koorumiskamber - hauduri ruum, kus munad kooruvad.

E. hatching chamber

468. koorumiskapp - koorumishaudur või kapphauduri koorumiseks ettenähtud osa.

E. hatcher

469. koorumisraam - hauduris koorumiseks ettenähtud raam, millele munad on asetatud horisontaalselt.

E. hatching tray

470. koorumisrest - koorumiskambri rest, mille peal tibud kooruvad.

E. hatching rack

- koorutamishaudur - 145

471. kooruvus - suhtarv, mis näitab protsentides, palju koorus tibusid: 1. haudesse pandud munadest või 2. viljastatud munadest.

E. hatchability

472. kopsud - lindude hingamiselund, hingamisteede respiratoorne osa. Lindudel on kopsud koheva sidekoe kaudu rindkere külge kasvanud, kusjuures kopsu alveolaarkude on asendunud võrgustikuks liitunud õhukapillaaridega. Kopsudele lisaks on lindudel veel kopsuvälised õhuruumid – õhukotid.

E. lungs

473. kopulatsioonielund - lindude paarituselund, suguti, paikneb kloaagi kõhtmisel seinal. Kanalistel on suguti vähearenenud, veelindudel on suguti erektsiooni puhul küllaltki suur (4-6 cm) ja diferentseerunud elund.

E. reproductive organ, copulatory organ, mating organ

474. korallid (kalkunitel) - nahatekised kalkunite peal ja kaela ülemisel kolmandikul. Ärritumisel muutuvad tumepunaseks kuni sinakaslillaks.

E. caruncles

- korallpardid - 725

- korniš (kanatõug) - 405

- kotšin (kanatõug) - 407

- krevkäär (kanatõug) - 393

- krobeline rooshari - 113

- kroonhari - 114

475. kross - omavahel sobivateks aretatud spetsiaalliinide ristamisel saadud tarbelindude kogum.

E. cross

476. krossing - ristamine, inglise keelest eesti keelde tulnud tulnuksõna. Kasutatakse siiski rohkem mõistena spetsiaalsete liinide ühendamisel krossideks.

E. crossing

477. kruusavajadus - põllumajanduslindude vajadus materjali järele, millega lihasmaos sööta peenendada. Söödakivikesi e gastrolüüsi leidub lindude lihasmaos sõltuvalt linnuliigist ja lindude vanusest mõnest grammist kuni 20 grammi.

E. poultry grit requirement

- kubaani haned - 91

478. kuivsoodasegu - põllumajanduslindude erinevatele liikidele, vanus- ja toodangurühmadele valmistatud täisväärtuslik kuiv segajõusööt.

E. dry mash

479. kukk - kana isassugupool, kanast 25-40% raskem. Saba-, rübjä- ja kaelasulestik erineb tavaliselt morfoloogiliselt ja värvuse poolest kana omast.

E. cock, rooster

480. kukkede rotatsioon - aretuskanade (sugulindude) juures kasutatav aretusvõte, kus munemisperioodi teisel poolel vahetatakse kanakarjas seni paaritanud kuked nooremate vastu.

E. rotation of cocks

481. kukktibu - kuni 30-päevane kana isassugupool. Peale seda vanust on kukktibud kanatibudest ka välimiku poolest eristatavad.

E. cockerel, male chick

482. kuldfaasan e hiina kuldfaasan (*Cbrysolophus pictus*) - Kesk-Hiinast pärit mäestikulind, kes praegu elutseb ka Inglismaa looduses. Tehistingimustes meelsasti peetav faasaniliik. Isaslinnu puna-kuldne sulestik ja pikk (kuni 75 cm) ning värviline saba on väga kaunid.

E. Golden Pheasant

483. kulistamine - isaskalkunitele omane häälightsuviis ärritumisel, ehmunisel ja paaritusele eelneva "rituaalse tantsu" ajal.

E. gobble

484. kunstema - ka võõrasema, tehise, seade tibudele lisasoojuse tagamiseks. Tibudel ei ole esimese elukuu jooksul veel täielikult välja kujunenud keha soojusregulatsioonivõimet, mistõttu tuleb tagada lisasoojendus.

E. brooder

485. kunstema piirdetara - ca 60 cm kõrgune teisaldatav tara, mille abil välditakse kuni 10-päevaste tibude laialijooksmist ja hoitakse nad kunstema läheduses.

E. portable chick guard around a brooder

486. kunstemaperiood - tibude kasvuperiood, mil nad vajavad täiendavat soojendamist. Munakanatibudel on see periood 30, kanabroileritibudel 21 ja kalkunitibudel 30-45 päeva.

E. brooding period

487. kunstlik seemendus - sperma võtmine isaslinnult ja selle viimine emaslinnu suguteedesse inimese kaaslusel. Kasutatakse kaasajal kalkunikasvatuses, hübriidide (näiteks mullardite) saamisel ja tõuaretuses.

E. artificial insemination

488. kunstlik valgustus - kindla valguspäeva pikkuse ja valgustustiheduse kasutamine lindlas lindude geneetilise toodanguvõime maksimaalseks ärakasutamiseks.

E. artificial lighting

489. kuppelkunstema - enamkasutatav, kuplikujuline elektriga köetav kunstemaliik, läbimõõduga kuni 2 m. Kõrgus põrandast on reguleeritav.

E. canopy brooder, round hover

490. kutiikula - muna kattev õhuke (2-4 μ) valguline kiht, mis kaitseb poore sulgedes muna mikroorganismide sissetungi ja munast vee aurumise eest.

E. cuticle, cuticula

491. kuu munatoodang - kalendrikuu munatoodang kas algkana või keskmise kana kohta.

E. monthly egg production

- kuupardid - 734

492. kõhunääre - lindude endokriinelund, paikneb kaksteistsõrmiksoole lingus. Produitseerib pankreasesaarekeste kaudu insuliini, mis reguleerib süsivesikute ainevahetust ja nende deponeerimist glükogeenina maksa.

E. pancreas

493. kõri - linnu hingamisteede kõhreline osa, jääb ninaõõne ja trahhea vahele. Ei osale linnu häälitsemisel.

E. larynx, throat

494. kõrvad - linnu kuulmis- ja tasakaaluelundid. Kõrva välimine kuulmekäik on kaetud sulgedega, varustatud nahaäärisega ning punase või valge ümara naharipatsiga. Kuulmekäigu ava paikneb silmast taha- ja allapoole.

E. ears

495. kõrvalapid - ovaalsed või ümarad, punased, kreemjad või valged, allpool kõrvaava kahel pool pead paiknevad nahatekised. On ka tõutunnusteks.

E. earlobes

496. kõrvalsaadused - linnukasvatuse põhitoodangu (munad, liha, rasvane maks, udusuled) kõrval kasutatust leidvad või töödeldavad jääkproduktid - sõnnik, suled, tapajäätmed.

E. poultry by-products

- käestpaaritus - 461

- käharsulgused (hanetõug) - 94

- käharsulgusus - 307

497. käibekiirus - suhtarv, mis saadakse aasta jooksul põhikarja viidud noorlindude arvu jagamisel aasta keskmise munejate kanade arvuga.

E. turnover rate

498. käitumishäired - lindude tavakäitumisest erinev käitumine. Põhjustajaks peamiselt stressiseisundid, mis on tingitud lindude söötmis- ja pidamisvigadest.

E. behavioural disorders

499. hüsteeria ja lendlemine - põhjusteks on lindude kartlikkus ja paanikahood, mis võivad olla tingitud lindude liiga tihedast paigutusest.

E. nervousness and not wanting to perch

500. kannibalism - lindude üksteise (surnuks)nokkimine. Põhjusteks võivad olla lindudel tugevat stressi põhjustavad pärilikud, keskkonna- ja söötmistegurid.

E. cannibalism

501. sulgede nokkimine - kannibalismi eelaste, mil üks lind kitkub teiselt sulgi ja tavaliselt sööb need ka ära. Sellisel kitkumisel tekivad veritsevad kohad, järgneb teise linnu keha nokkimine – kannibalism.

E. pecking

502. munade puruksnokkimine ja söömine - üks kannibalismile eelnevaid ilminguid kanakarjas, tavaliselt allapanul pidamisel. Algab juhuslikult purunenud munasisuse ja munakoore söömisest ja võib lõppeda munade massilise puruksnokkimise ja söömisega. Enamasti on põhjuseks mineraalainete ja proteiini vähesus söödas.

E. smashing and eating one's own eggs

503. paaritusjärgne suguti nokkimine - esineb muskuspartidel ja partidel. Paaritusjärgselt veel kloaaki tõmbuvat sugutit hakkavad nokkima karja teised isaslinnud. Põhjuseks on sugulindude liiga tihe paigutus ja vees paaritumise võimaluse puudumine.

E. nipping of penis after mating

- kääbusgeen - 36

- kääbuskalkun – 237

- kääbuskasv - 272

504. külmutatud muna - üks muna säilitusviise, kasutatud eelmisel sajandil. Terve kanamuna võib külmumata jahtuda -1 - -2°C-ni. Pikem säilitamine temperatuuril -3 - -4°C viib külmumise järel muna purunemiseni.

E. frozen egg

505. kügar (hanedel) - hanedel luikhanelt päritud, otsmikul paiknev luulise alusega ja sarvkihiga kaetud moodustis. Isashanedel veidi suurem kui emashanedel, hiina hanetõu ja ta lahktõugude tõutunnus.

E. bump

- küünar-hoosuled - 881

506. küünarluu - moodustab koos kodarluuga tiiva keskosa luulise aluse.

E. forearm

507. küünised - paiknevad lindude varvastel tipmiselt, evolutsiooniliselt on nahatekised. Kasvavad pidevalt, mistõttu suurikanadel esinevad nn kulliküünised.

E. claws

508. küüniste kärpimine - küüniste lühendamine. Kalkunite vabapidamisel on vajalik isaskalkunite küüniste kärpimine ja viilimine, et nad paaritamisel emaskalkunit ei vigastaks.

E. clipping of claws

L

509. laagrionn - möödunud sajandi keskpaiku kasutatud hoone munakanatibude, noorkanade ja ka täiskasvanud kanade pidamiseks. Onnid olid ühekordsete laudseintega järelveetavad kergehitised, tihti põrandata. Selline ehitus andis võimaluse linde kasutada ka järelkoristajatena juba koristatud teraviljapõldudel.

E. chicken hutch

- laagri viisiline kasvatamine - 440

- laba-hoosuled - 882

- laba-kattesuled - 883

510. lagled - partlaste (*Anatidae*) sugukonda ja hanede ülempererekonda (*Anserini*) kuuluvad liigid: kanada lagle (*Branta canadensis*), valgepõsklagle (*B. leucopsis*), mustlagle (*B. bernicla*) ja punakaellagle (*B. ruficollis*). Esimesed kaks liiki on edukalt laiendanud oma areaali Põhja-Euroopa maadele. 1981. a alates pesitsevad valgepõsklagled ka Eesti looduses edukalt. Nii valgepõsk- kui ka kanada laglesid võib Eestis pidada hobilinnukasvatajate tulevasteks linnuliikideks.

E. brant, brant goose, brent, brent goose

- laiarinnalised pronkskalkunid - 238

- laiarinnalised valged (kalkunitõug) - 239

511. Lake'i lahus - spetsiaalne lahus lindude sperma lahjendamiseks kunstliku seemenduse korral.

E. Lake's solution

- landee (hanetõug) - 101

- langšan (kanatõug) - 407

512. laulukõri e süürinks - lindudel trahhea lõppu jääv hääleelund, mis kujutab endast viimaste trahheakõhrede poolt moodustatud õõnsat laiendit. Laulukõril eristatakse hääle resonaatorina talitlevat trummi. Seal leiduvad elastsed membraanid panevad õhu võnkuma, tekib hääl.

E. syrinx

- latebra - 816

- lafleeš (kanatõug) - 394

- leghorn (kanatõug) - 378

- lehthari - 115

513. lendamise vältimine - kalkunite, muskuspardide ja pärllkanade ekstensiivsel ja poolintensiivsel pidamisel kasutatakse nende lendamise vältimiseks ühe tiiva viimase segmendi amputeerimist ülalpool liigest, hoosulgede kärpimist 1/3 - 2/3 pikkusest või tiivakõõluse läbilõikamist tiiva viimase liigese kohalt.

E. prevention of flight

- lennusuled - 877

514. lennuvõime - lindude võime lennata. Põllumajanduslindudest on head lendajad hiljem kodustatud liigid – muskuspardid, pärllkanad, faasanid. Osa linnuliike on kaotanud lennuvõime, näiteks kiivi, jaanalind, nandu, emu.

E. flight capability

- leukoos - 545

- liblikhari - 116

- lihakanatõud - 400

515. lihakeha - rümp, tapetud linnu puhastatud ja kaelata keha, milles on siseelunditest ainult neerud.

E. carcass

516. lihalind - linnuliha saamiseks kasvatatav lind (kanabroiler) või linnuliik (kalkun, hani jt).

E. meat-type bird, table poultry

517. liha-munatõug - linnutõug, keda aretatakse nii muna- kui ka lihatootmise suunas.

E. egg-meat breed, dual-purpose breed

518. lihanibu - kalkunite pea peal kasvav lihaskasve e otsmikujätke e lont. Linnu ärritumisel erekteerub. Isakalkunitel on see pikem kui emaskalkunitel. Väiksemaid lihaskasve võib isakalkunitel esineda ka pea külgedel ja allpool silmi.

E. snood

- lihaskasve – 518

519. lihasmagu - ka pärismagu, järgneb näärmemaole, paikneb maksasagarate vahel. Lihasmaos toimub tugevate lihaskesta kokkutõmmete, keratiinse hõõrila ja seedekivikeste abil toidu mehaaniline peenestamine ja edasisaatmine peensoolde.
E. gizzard, ventriculus, muscular stomach

- lihaste düstroofia - 279

520. lihatõug - linnutõug, keda aretatakse peamiselt lihatootmise suunas.
E. meat breed

521. liin - tõulindude rühm, mis põlvneb ühest väärtuslikust isaslinnust.
E. line

522. lindla - ehitis põllumajanduslindude pidamiseks: kanala, tibula, partla jne.
E. aviary, poultry house

523. lindude haigused - enamlevinud haiguste kohta on alljärgnevalt esitatud lühiinfo.
E. poultry diseases

524. aflatoksikoos - *Aspergillus'e* perekonna seente toksiinide toimele tekkinud haigus, mida iseloomustavad närvinähud, naha ja limaskestade patoloogia. Mürgitus tekib, kui toksiini on söödas 0,25-1 mg/kg.
E. Aflatoxicosis

525. askaridioos - on kanasolkme *Ascaridis galli*, peamiselt kanade ja kalkunite peensooles parasiteeriva ümarussi põhjustatud helmintoos. Tabandab rohkem noorlinde.
E. Ascariidiosis

526. aspergilloos - *Aspergillus'e* seeneperekonna (*A. fumigatus*, *A. flavus*, *A. glaucus* ja *A. niger*) poolt kopsudesse ja õhukottidesse tunginud seenemütseeli osad läbivad bronhide ja alveoolide seina ning jõuavad veresoontesse, kus ummistavad selle valendiku. Tabandab peamiselt noorlinde. Vältimiseks peavad söödad, sisustus ja allapanu olema hallitustevabad.
E. Aspergillosis

527. eimerioosid - *Eimeria* perekonna eosloomade poolt põhjustatud algloomtõved. Pikka aega tunti seda haigust koktsidioosi nime all.
E. Coccidiosis

Kanade eimerioos on tingitud 5 *Eimeria* perekonna liigi (*Eimeria acervulina*, *E. maxima*, *E. necatrix*, *E. tenella*, *E. brunetti*) poolt, kes parasiteerides peensooles, umbsooltes või pärasooles, kutsuvad seal esile põletiku ja tibude suure suremuse.

E. Coccidiosis in chicken

Kalkunite eimerioos - haigusetkitajateks on *Eimeria meleagrimitis*, *E. adenoeides*, *E. gallopavonis* ja *E. dispersa*, kes erinevates sooltrakti osades parasiteerides kutsuvad seal esile ägeda katarraalse põletiku. Haigestuvad 2-8-nädalased kalkunitibud, suremus võib olla suur.

E. Coccidiosis in turkeys

Hanede eimerioos on hanede neerukanalikeste epiteelrakkudes parasiteeriva eoslooma *Eimeria truncata* poolt põhjustatud algloomtõbi, mis neeruväärastuse tagajärjel võib lõppeda surmaga. Hanede sooleeimeeriad (*E. anseris*, *E. nocens*, *E. parvula*) on vähepatogeensed.

E. Coccidiosis in geese

Partide eimerioos on partide peensooles parasiteeriva eoslooma *Eimeria danailovi* poolt põhjustatud algloomtõbi, mis iseloomustub enteriidiga. Viimane võib olla äge ja põhjustada partitibude ja noorpartide surma.

E. Coccidiosis in ducks

528. fusariotoksikoos - on *Fusarium*'i perekonna seente (7 liiki) poolt produtseeritud toksiinidest põhjustatud toksikoos, mida iseloomustavad kiiritushaigust imiteerivad muudatused südames, skeletis, seede- ja reproduktiivorganites. Nakatumine toimub seentega saastunud allapanu või sööda kaudu.

E. Fusariotoxicosis

529. gripp e lindude klassikaline katk - väga nakkav kodu- ja metsalindude viirushaigus. Kaasajal on see linnukasvatust kõige rohkem laastanud viirushaigus. Aastatel 2003-2006 diagnoositud linnugripi viirustüved on osaliselt võimelised nakatama ka inimesi (H5N1). Enamik linnugripi viirustüvesid põhjustavad massilist haigestumist ja suremust. Haigusest tabandunud farmides linnud tapetakse ja hävitatakse.

E. Fowl Plague

530. hanede parvoviirusnakkus - äge nakkav viirushaigus, millele on iseloomulikud progresseeruv kõhnumine, enteriit, hepatiit, müokardiit, konjunktiviit ja suur suremus. Esineb hane- ja muskusparditibudel, kusjuures haigestumine on 100%-line. Haigusetkitaja on *Parvovirus*'e perekonna hanede parvoviirus.

E. Goose Parvovirus Infection, Derzsy's Disease

531. heterakioos - kanadel ja paljudel teistel linnuliikidel umbsooltes parasiteeriva väikese valge ümarussi *Heterakis gallinarum*'i põhjustatud helmintoos. Haigestumisega kaasnevad seedehäired, kasvu ja arenemise

aeglustumine ning kõhnumine. Heteraakised vigastavad umbsoolte seinu ja toimivad toksiliselt.

E. Heterakiosis

532. histomonoos - on noorkalkunite, kanade ja mitmete teiste linnuliikide umbsooltes ja maksas parasiteeriva kulendviburlase *Histomonas meleagridis*'e põhjustatud algloomtõbi, mille tunnusteks on katarraalne, verine või difteroidne tüfliit ja kärbuskolded maksas. Haigust nimetatakse ka enterohepatiidiks, düflohepatiidiks ja "mustpeaks". Kõige vastuvõtlikumad on sellele haigusele kalkunitibud ja noorkalkunid, suremus võib olla kuni 100%.

E. Blackhead

533. infektsioosne bronhiit - on kanaliste koronaviroos, mille sümptomiks on tibusel respiratoorne sündroom ja täiskasvanud lindudel ovogeneesi anomaalia. Haigustekitaja kuulub *Coronavirus*'e perekonda. Haigus on üks linnukarju sagedamini tabandav viirushaigus, mis kahjustades bronhide, bronhiolide ja alveoolide epiteelrakke, vähendab tunduvalt lindude toodanguvõimet.

E. Infectious Bronchitis

534. infektsioosne entsefalomüeliit - nakkav, ägedalt kulgev ja laialdase levikuga kana- ja kalkunitibude viirushaigus, mida iseloomustavad vaaruv kõnnak, närvinähud – ataksia, pareesid, paralüüsid, pea ja kaela treemor. Linnud ei saa süüa ega juua ning surevad. Haiguse põhjustajaks on *Hepatovirus*'e perekonda kuuluv viirus.

E. Avian Encephalomyelitis

535. infektsioosne larüngotrahheiit - äge nakkuslik kanaliste herpesviroos, millele on iseloomulik katarraalne või fibrinoos-hemorraagiline riniit, larüngiit, trahheiit, asfüksia ja konjunktiviit. Haigustekitaja on kanade herpesviirus 1. Haigestumine ulatub linnukarjas 90%ni, letaalsus kuni 60%-ni. Väga levinud viirushaigus.

E. Infectious Laryngotracheitis

536. kalkunitibude peensoole ummistumine - tekib kuni kahekuiste kalkunitibude ja noorkalkunite söötmisel peenestamata rohelise materjaliga. Põhjuseks on lihasmaos küllaldaselt peenestamata jäänud taimede juhtkimbud, millest lihasmao ühesuunaliste hõõrdliigutuste tõttu tekivad kera- või värtnataolised moodustised. Kaksteistsõrmiksoolde surutuna ei liigu need enam edasi ja tekkiva soolepõletiku tagajärjel linnud surevad 3-5 päeva jooksul. Söödetava rohelise materjali osakeste pikkus ei tohiks olla üle 2 cm.

E. congestion in the small intestine in turkey poults

537. kalkunitibude soolekeskmete rebend - söötmissvea tulemus, kui kalkunitibudele või noorkalkunitele antakse neid varem harjutamata isukohaselt söömiseks ette noort ristiku-, lutserni- või kõrreliste heintaimede ädalat. Nende taimede kõrge fütoöstrogeenide (fütoosteroolide) sisaldus kutsub esile lindude seedetegevuse kiirenemise koos sooleseinas olevate silelihaste väga tugevate kontraktsioonidega. Lindude surma põhjuseke (kuni 50% linnurühmast) on verejooks kõhuõõnde, sest liiga tugeva peristaltika tõttu on soolelingud tunginud läbi soolekeskmete, purustades nende veresoonestiku.

E. rupture of blood vessels in turkey poult

538. kampülobakterioos - kampülobakterite perekonna 13 liigist ja 5 alamliigist esineb lindudel ainult *Campylobacter jejuni*, mis ei ole lindude tervisele eriti ohtlik. Haigetelt lihalindudelt kantakse see bakter lindude töötlemisel üle linnulihale ja sealt inimtoidusse. *C. jejuni* on tunnustatud inimestele ägedate enterokoliitide põhjustajaks (salmonellade järel teiseks inimese sooleinfektsioonide tekitajaks).

E. Campylobacteriosis

539. kanade munatoodangu languse sündroom 76 - kanade adenoviiruse poolt tekitatud haigus, mida iseloomustab munatoodangu järsk langus, munade deformatsioon, pehme koorega või kooreta munad. Organismis paikneb viirus munajuhas, ülemiste hingamisteede limaskestas ja leukotsüütides. Haigete lindude munatoodang langeb kuni 40% ja haigus kestab tavaliselt 4-5 nädalat, tabandades rohkem pruune mune munevaid munakanu nende toodangu kõrgperioodil.

E. Egg Drop Syndrome 76

540. kanade nakkav bursiit e Gumboro haigus - kanadel esinev äge nakkuslikult leviv viirushaigus, millele on iseloomulikud Fabriciuse pauna folliikulite atroofia, nefroos ja verevalumid lihastes. Haigusetekitaja on *Birnavirus'e* perekonda kuuluv viirus. Raskemini nakatuvad 3-6-nädalased kanatibud. Haigestub tavaliselt 30% karjast, kusjuures haigete lindude suremus on kuni 20%.

E. Infectious Bursal Disease (IBD), Gumboro Disease

541. klamüdioos - lindude bakteriaalne nakkushaigus, tekitajaks *Chlamydophila psittaci*, leitud enam kui 150 linnuliigil, sealhulgas kõigil põllumajanduslindudel. Nakatumine toimub suukaudselt või aerogeenselt teel, organismis levivad klamüüdiad verega. Haigusnähtudeks on apaatia ja isutus, mille põhjustajateks on kas entsefaliit, enteriit, konjunktiviit, pneumoonia või polüartriit. *Chl. psittaci* poolt põhjustatud lindude ja inimese klamüdioosi nimetatakse ornitoosiks.

E. Psittacosis, Parrot Fever

542. kloaagi väljalangemine - kanade poolt ülisuurte ja suurte munade (70-80 g) munemise järel jääb kloaak normaalsest pikemaks ajaks sisse tõmbumata ja teised kanad hakkavad seda nokkima. Võib lõppeda kana surmaga sisemise verejooksu või kõhukelmepõletiku tagajärjel.

E. prolapsed cloaca, prolapsed vent

543. klostridioosid - bakterite perekond *Clostridium* hõlmab ca 80 liiki baktereid, nendest on 12 liiki patogeensed. Lindude haigestumist põhjustavad: *Clostridium colinum* – vuttide haavandilise enteriidi põhjustaja, *C. perfringens* – nekrootilise enteriidi põhjustaja ja *C. botulinum* – botulismi põhjustaja. Esimesele kahele haigustekitajale on vastuvõtlikud 4-12-nädalased vutid ja 3-8-nädalased kalkunitibud. Haigus kulgeb kiiresti ja suremus on suur.

E. Clostridioses

544. kolibakterioos - kolibakterite *Escherichia coli* poolt põhjustatud lindude ja vastsündinud loomade äge infektsioonhaigus, mille tunnuseks on rasked ja eluohtlikud enteriidid ning terve rida siseelundite põletikke. Haigusele on vastuvõtlikumad kana-, pardi- ja kalkunitibud. Et *E. coli* on soojaverelistel jämesoole normaalne bakter, toimub infektsioon fekaalse saastumise tagajärjel.

E. Colibacteriosis

545. leukoos - lindude krooniliselt kulgev retroviirushaigus, mida iseloomustavad vereloomeelundite rakkude neoplastilise vohamise tagajärjel moodustuvad kasvavad erinevates elundites ja kudedes, Haigusetekitajaks on lindude leukoosi viirus, mis kuulub *Retroviridae* sugukonna *Alpharetrovirus'e* perekonda. Sagedamini haigestuvad 6-12-kuised kanad, aga ka teised kanalised.

E. Avian Lymphoid Leukosis

546. Mareki haigus - väga nakkav kanade ja kalkunite viirushaigus, mille tagajärjel tekivad lümfikogumid siseelundites, nahas ja lihastes, samuti kesknärvisüsteemi ja suurte närvitüvede patoloogia. Haigusetekitajaks on lindude herpesviirus 2, mis kuulub *Herpesviridae* sugukonna Mareki haiguse tekitajalaadsete viiruste perekonda. Sõltuvalt erinevatest viirustüvedest on haiguse kulg ja haiguse sündroomid erinevad. Ägeda Mareki haiguse korral sureb linde massiliselt. Sagedamini haigestuvad 3-6-kuised noorlinnud.

E. Marek's Disease

547. mükoplasmoos - mükoplasmade poolt põhjustatud raske nakkushaigus, mis iseloomustub enamasti respiratoorse sündroomiga kanadel ja nina kõrvalurkepõletikuga kalkunitel. Mükoplasmasid tuntakse üle 100 liigi. Kanade haigestumist põhjustab *Mycoplasma gallisepticum*,

kalkunitel *M. meleagridis*, *M. iowae* ja *M. synoviae*. Haigustunnusteks on kanadel ülemiste hingamisteede põletik, tugev limavool, põletikulised kopsud ja õhukotid. Kalkunitel kaasneb respiratoorsete elundite haigestumisele veel sinusiit, konjunktiviit ja õhukottide põletik.

E. Avian Mycoplasmosis, Chronic Respiratory Disease (CRD)

548. nakkav nohu - on *Haemophilus*'e perekonna bakterite põhjustatud lindude nakkushaigus, mida iseloomustab nina, harvemini trahhea, kurgu või silma limaskestast põletik. Haigusetekitajaks on *Haemophilus paragallinarum*. Haigestunud lindudel (noorkanad ja -kalkunid) täheldatakse ninaavadest seroos-limase nõre eritumist. Haigestub kuni 50% lindudest, suremus on väike.

E. Infectious Coryza

549. Newcastle'i haigus e lindude aasia katk - ägedalt kulgev paramüksovirosis, mida iseloomustavad kopsupõletik, entsefaliit, hemorraagiline diatees ja suur suremus. Tabanduvad kõik kodu- ja metsalinnud. Haigusetekitajaks on lindude paramüksoviirus 1, mis kuulub *Paramyxovirinae* alamsugukonna *Rubulavirus*'e perekonda. Organismi sattunud viirus levib kõikidesse elunditesse ja kudedesse, kutsudes neis esile funktsioonihäireid. Üks kardetumaid lindude viirushaigusi, kuna selle ilmnemisel hävitatakse kõik ettevõtte linnud.

E. Newcastle Disease

550. orhotoksikoos - kõige mürgisemate mükotoksiinide poolt esile kutsutud lindude mürgistus. Põhjustajateks on seente *Penicillium viridicatum*'i ja *Aspergillus ochraceus*'e toksiinid, mis esinevad mitmetes ebaõigesti säilitatud teraviljades ja söötades. Haigestumise vallandab orhotoksiin A, millele hiljem lisandub veel orhotoksiinide B ja C toime. Neid toksiine sisaldavad söödad võivad põhjustada munatoodangu, selle kvaliteedi ja lindude massi-iibe vähenemist ning surma.

E. Ochratoxicosis

551. partide hepatiit - kuni ühekuiste partide väga nakkav viirushaigus, mille põhjustab *Picornaviridae* sugukonna *Parechovirus*'e perekonna partide hepatiidi viirus. Haiguse ägeda kulu korral on suremus suur. Haigus on liigispetsiifiline, esineb pardiliha suurtootmisel.

E. Duck Viral Hepatitis

552. partide viirusenteriit e partide katk - äge partide, hanede ja luikede nakkuslik herpesviirushaigus, mida iseloomustavad vaskulaarsed kahjustused, hemorraagiad, seedetrakti limaskestast põletik ja parenhüümkoeliste elundite degeneratiivsed muutused. Haigusetekitaja kuulub *Herpesviridae* sugukonna lõplikult määratlemata

herpesviiruslaadsete viiruste perekonda. Haigus kulgeb väga ägedalt ja lõpeb tavaliselt surmaga.

E. Duck Plague, Duck Virus Enteritis

553. pastörelloos e lindude koolera - on nii kodu- kui ka uluklindude ja enamiku loomade nakkushaigus, mis tavaliselt algab kopsupõletikuga ja võib lõppeda hemorraagilise septiseemia korral surmaga. Rohkem levinud on krooniline väikese suremusega vorm. Haigusetektajaks on bakter *Pasteurella multocida*, mis tabandab eriti kana-, kalkuni-, hane- ja parditibusid ning munema hakanud noorlinde. Väga levinud põllumajanduslindude nakkushaigus.

E. Fowl Cholera, Pasteurellosis

554. pulloroos ja lindude tüüfus - pulloroos on enamasti kuni 3 nädala vanustel tibusel valdavalt septiseemiliselt kulgev nakkushaigus, mille tekitaja on *Salmonella Pullorum*. Nakatunud haudemunades on loodete suremus suur, samuti 1-3-nädalaste tibusel hulgas. Haiged tibusel kuhjuvad soojusallika ümber, on uimased, ei söö, nende väljaheide on vedel, suled kloaagi ümber määrdunud ja lindude tiivad on longus. Vanematel noorlindudel esineb isutus, kõhulahtisus, suurenenud veetarve, unisus, harja halvatus. Haigestuda võivad peale kanade ka kalkunid, vutid, tuvid, faasanid, pardid ja haned. Haigete noor- ja täiskasvanud lindude suremus ei ole suur. Lindude tüüfuse tekitajaks on *Salmonella Gallinarum*. Tibudel esinevat pulloroosi või tüüfust väliste tunnuste abil diagnoosida ei saa, kuna haiguste kliiniline pilt on sarnane. Mõlema haiguse puhul võivad tibusel nakatuda juba embrüonaalses eas, kuid peamine on ikkagi kontaktnakkus haigete lindude, rooja, sööda ja joogi kaudu. Mõlemad haigused on tööstuslikus linnukasvatases väga levinud ja nende tõrje nõuab suuri kulutusi. Lindude pulloroos ja tüüfus ei ole selgelt eristatavad ka lindude paratüüfusest, mida tekitavad mitmed salmonella serotüübid.

E. Pullorum Disease and Fowl Typhoid

555. rinnaku limapauna põletik - rinnakukiilu esileulatuvates kohtades naha all paikneva(te) limapauna(de) põletik. Kanabroilerite, aga ka munejate kanade pidamishaigus. Põletik võib lõppeda verejooksuga põletikulisest limapaunast või mädase põletikuga.

E. sternal bursa inflammation

556. rinnakumuhk - tekib tavaliselt kanabroilerite puuris või võrkpõrandal kasvatamisel rinnakukiilule või sellega külgnevalt naha ja lihaste sidekoesse. Rinnakukiilu muljumise tagajärjel tekivad sidekoesse eksudaadikogumid, rinnakumuhud, mis vähendavad tunduvalt rümba kvaliteeti.

E. breast blisters

557. rõuged - nii kodu kui ka metslindude aeglaselt leviv viirushaigus, mille tunnuseks on haigusele iseloomulik naha ja limaskestade lööve. Haigustekitajaks on *Poxviridae* sugukonna *Avipoxvirus'e* perekonda kuuluv lindude rõugeviirus. Haigusel eristatakse naha- ja difteriitset, sega- ja katarraalset vormi. Haigestumine on varieeruv, üksikutest lindudest kuni 50%-ni linnukarjas. Suremus on olnud suur kalkunitel ja kanaarilindudel (80-100%).

E. Fowl Pox, Avian Pox, Avian Diphteria

558. salmonelloosid - on inimese, loomade ja lindude nakkushaigused, mis võivad väljenduda enteriidina või süsteemse infektsioonina. Haigustekitajateks on *Salmonella* perekonna bakterid *S. enterica* ja *S. bongori*. *S. enterica*'l on 6 alamliiki 2500 serotüübiga. Infektsioonid jagunevad lindudel kaheks: peremeesspetsiifiliste salmonella serotüüpide *S. Pullorum'i* ja *S. Gallinarum'i* poolt tekitatud, vastavalt lindude pulloroos ja lindude tüüfus.

E. Salmonellosis

559. toksoplasmooos - imetajate ja lindude rakuparasiitse eoslooma *Toxoplasma gondii* põhjustatud algloomtõbi, mis iseloomustub kassidel (definiitvne peremees) enteriidiga, teistel imetajatel ja paljudel linnuliikidel (vaheperemehed) aga kulgeb subkliiniliselt. Tabandub ka inimene, kui kassidelt pärinevad ootsüstid suhu satuvad või vähekuumutatud, tsüste sisaldavaid liha ja siseelundeid süüakse. Kanade haigestumisel täheldatakse isutust, kaalulangust, kahvatut harja, krampe ja halvatust.

E. Toxoplasmosis

560. trihhomoos - kanadel, tuvidel ja mitmetel teistel linnuliikidel seedekulgla algusosas ja siseelundeis parasiteeriva viburlooma *Trichomonas gallinae* põhjustatud algloomtõbi. Tunnusteks katud suu, söögitoru ja pugu limaskestal, nekroosikolded maksas, loodetel nabapõletik. Maksa ja teiste siseelundite nakatumine trihhomoonastega lõpeb tavaliselt surmaga. Haigus tabandab rohkem noorlinde.

E. Trichomoniasis

561. tuberkuloos - on *Mycobacterium avium'i* põhjustatud krooniline nakkushaigus, levinud paljudel linnuliikidel. Haiguse kliinilised tunnused on ebaselged. Haigete lindude aktiivsus väheneb, nad kõhnuvad, munatoodang väheneb, hari on aneemiline ja kortsus, linnud kurtuvad. Maks ja põrn on suurenenud ja sisaldavad hallikasvalgeid või kollaseid kõbrukeksi (tuberkuleid). Kõbrukeksi ja haavandeid on ka soole limaskestas. *M. avium'il* on neli alamliiki, neist *M. avium subsp. avium* on lindudele kõrge virulentsusega. Bakterite looduslikuks kandjaks on mets- ja kodulinnud, ajuti võib esineda kodulindude vabapidamisel. *M. avium'i* ja

temaga omaduste poolest sarnast liiki *M. intracellulare* 't käsitletakse sageli ühe kompleksina – *M. avium intrcellulare* kompleks. Selle kompleksi esindajad mängivad põhilist rolli inimeste ja erinevate loomaliikide, eelkõige sigade mükobakterioosi etioloogias.

E. Tuberculosis

- lindude klassikaline katk - 529

- lindude koolera - 553

562. lindude kromosoomiarv - põllumajanduslindudel on isaslindudel kromosoomiarv ühe võrra suurem kui emaslindudel: kanal 77, kukel 78, emaspardil 79, isaspardil 80, emaskalkunil 81, isaskalkunil 82, emaspärilkanal 73, isaspärilkanal 74.

E. chromosome number in domestic fowl

563. lindude märgistamine - spetsiaalse märgise kinnitamine linnu jooksme, tiiva või kaela ümber. Veelinde saab märgistada varvastevaheliste ujulestade augustamise teel.

E. ringing, branding

- lindude tapmisvanus - 814

564. lindude tootmiskari - müügitoodangut andev linnukari, kus ei toimu aretustööd ja kus munakanade puhul puuduvad karjas kuked.

E. commercial flock

- lindude tüüfus - 554

565. lindude viljakus - sugulindudelt saadud munade arv ühe munemisperioodi jooksul. Suurima viljakusega on munakanad ja vutid, väiksemaga haned ja kalkunid.

E. breeding performance of fowls, productivity of fowls

566. linnukarja komplekteerimine - lindude valik tootmis- või sugukarja. Toimub plaaniliselt igas linnukasvatusemajandis. Reeglina komplekteeritakse kari ühevanustest lindudest, näiteks munakanakasvatuses 115-130-päevastest noorlindudest.

E. flock completion

567. linnukasvatus - loomakasvatusharu, mille eesmärgiks on eri liiki ja tõugu põllumajanduslindude aretus, söötmine ja pidamine munade, linnuliha, rasvase maksa, sulgede ja udusulgede ning dekoratiivlindude tootmiseks.

E. aviculture, poultry production

568. linnukasvatustaadused - linnuliha, munad (kana-, vuti- ja pardimunad), rasvane hane- ja pardimaks, suled ja udusuled, siseelundid (maks, süda, lihasmagu), hane- ja jaanalinnurasv, jaanalinnunahk.

E. poultry products

569. linnuliha - laiemalt mõeldakse linnuliha all linnurümpa, kitsamalt lihaskudet. Linnuliha on rasvavaene, valgurikas, hästiseeduv ja kergesti töödeldav. Liha värvuse ja keemilise koostise alusel jaotatakse kanade, kalkunite ja faasanite liha nn valgeks ja punaseks lihaks. Punane liha paikneb linnurümba tagaosal ja jalgadel, valge liha rinnal, seljal ja tiibadel. Veelindudel, pärlikanadel ja vuttidel on rümbas ainult punane liha.

E. poultry meat

570. linnumunade viljastatus - arv, mis näitab viljastatud munade hulka protsentides haudurisse (inkubaatorisse) paigutatud munade arvust.

E. fertility rate of eggs

- linnurümp - 515

571. linnusõnnik - lindude väljaheited, mis sõltuvalt pidamisviisist sisaldavad 20-50% kuivainet. Kana väljutab aastas ca 60 kg 75%lise niiskusesisaldusega väljaheiteid, mis sisaldavad keskmiselt 1,5% N, 1,3% P ja 0,9% K.

E. poultry manure

572. linnutõug - lindude kogum, kellel on ühine põlvnemine ja on kujunenud ühesugused pärilikud omadused (välimik, jõudlus jt) ning kelle arvukus võimaldab teha tõuaretustööd.

E. poultry breed

573. linnuvabrik - täistootmistsükliga tööstusliku tootmistasemega suur linnukasvatustevõte. Nimetus pärit Venemaalt 20. saj teisest poolest.

E. poultry factory

574. linnuõu - eelmiste sajandite lindude suvine pidamisviis. Mõisa või talu lahtiselt peetavate loomade õues eraldati ala ka lindudele.

E. aviary, poultry yard, chicken run

575. loksuja kana - haudekihus olev, ka hauduja või tibudega kana, kes häälitseb loksvalt.

E. clucking hen

576. loksumine - hauduja või tibudega kana liigispetsiifiline kutsehäälitsemine.

E. clucking

577. lokutid - fülogeneetilised nahatekised kanadel ja pärilkanadel. Tähtsad soojust vahetavad paarilised elundid, paiknevad alanoka all. Kukkedel on lokutid suuremad kui kanadel, munakanadel suuremad kui lihakanadel.

E. wattles

- lont - 517

578. loode - linnu embrüo, kelle areng algab emaslinnu munajuha lehtriosas munaraku viljastamisega ja kestab emaslinnuväliselt hautatavas munas kuni koorumiseni.

E. embryo

579. loodete hukkumine - loote surm hautamise ajal. Põhjusteks peamiselt haudemunade madal kvaliteet (emaslinnu söötmis-pidamisvead) ja hautamisrežiimi vead, vähem haudemunade käitlemise ja embrüo geneetilised vead. Kanaloodete hukkumine on tavaliselt suurem hautamise 4.-5. ja 11. päeval.

E. embryo death during egg incubation

580. loomulik hautamine - tibude saamine hauduva linnu abil. Hauduja võib olla nii emas- kui ka isaslind.

E. natural brooding

581. loomulik sulgimine - sulgkatte vahetumine, mis toimub linnu organismis hormoonide tasakaalu muutumise tagajärjel. Kanadel toimub noorlinnu perioodil kolm sulgimist: esmalt tibu udusulgede vahetumine tibusulestikuga ja viimase vahetumine juvenaalsulestikuga. Munemahakkamise ajaks, u 150-päevaselt, on juvenaalsulestik vahetunud täiskasvanud kana sulestikuga. Täiskasvanud kanadel toimub sulestiku vahetus regulaarselt iga munemisperioodi lõppedes, kestab 4-8 nädalat ja sulgimise ajal kana ei mune. Ekstensiivsel pidamisel sulgivad kanad suve lõpupoole, seoses loodusliku valguspäeva tunduva lühenemisega.

E. natural moult, natural moulting

582. loote areng - linnuloote arengus on kolm etappi: munaraku lõigustumine viljastusjärgselt kuni munemiseni, embrüo arengu seiskumine haude-eelsel perioodil ja embrüo areng hautamisel kuni tibu koorumiseni.

E. embryo development

583. loote bioloogiline kontroll - loote elupuhune ja patoanatomiline kontroll.

E. biological examination of embryos

584. loote elupuhune kontroll - elusloote üldseisundi ja arengu kontroll läbivalgustuse teel terves munas ilma lahanguta.

E. examination of live embryos

585. loote patoanatomiline kontroll - loote hukkumispõhjuste kindlakstegemine muna lahangu abil.

E. pathoanatomical examination of embryos

586. lootekestad - loote arengus ajutised lootevälised elundid, mis kaitsevad loodet, tagavad ta toitumise, gaasidevahetuse ja ainevahetusjääkide talletumise. Lootekesti on kolm: sisemine amnion, keskmine allantois ja välimine koorion.

E. fetal membranes

- looteketas - 172

- lootesuled - 884

587. lubikoor - muna kattev ja mehaaniliselt kaitsev kest. Kanadel koosneb kaltsiumkarbonaadist (98,43%), magneesiumkarbonaadist (0,84%) ja kaltsiumfosfaadist (0,73%). Kest on moodustunud seespoolsele muna koorealusele kiudkestale ja väljaspoolt katab seda õhuke kutiikula.

E. egg shell

588. luikhani (*Anser cygnoides*) - tuntud ka trompet- ja kügarhane nime all, kes on kodustamise käigus andnud hiina ja arvatavasti ka aafrika hanetõud. Elutseb Lõuna- ja Kesk-Siberis, Kamtšatkal ja Põhja-Mongoolias. Luikhani on suhteliselt pika kaela ja nokakügaraga, pika kere ja pealaelt kuni sabani ulatuva tumepruuni seljajutiga, pruunikashalli sulestikuga lind. Kurnas 5-8 muna, haudekestus 28-30 päeva. Kehamass ♂♂ 3,5, ♀♀ 2,8-3,5 kg. Annab kõikide hanetõugudega sigimisvõimelisi järglasi.

E. Swan Goose

589. lõug - linnu alanokk, mille luuliseks aluseks on kokkukasvanud alalõualuud.

E. chin

590. lähteliin - tarbelindude, krossi lõpp-produktide saamiseks esmajärjekorras ristatavad liinid. Kaheliinilise krossi puhul kutsutud ka vanemliinideks, neljaliinilise krossi puhul vanavanemliinideks.

E. initial line, parent line

591. lössutamine - haudekihu avaldumise vorm emastel põllumajanduslindudel, välja arvatud munakanad ja vutid. Linnud lössutavad tavaliselt pesades ja allapanul, eriti aedikute nurkades.

E. sluggishness

- lühenenud alanokk - 275

- lühenev valguspäev - 981

- lühijalgsus - 277

- lüüsammas - 844

M

- malai (kanatõug) - 416

592. maks - lindude suurim seedenääre. Koosneb kahest sagarast, paikneb kehaõõne vasakul poolel. Põhifunktsiooniks on produtseerida sappi ja glükogeeni ning sünteesida karotiinist A-vitamiini, samuti säilitada glükogeeni, rasvaslahustuvate vitamiinide ja C-vitamiini varusid.

E. liver

- mandariinpardid - 735

- mandžuuria kuldsed (vutiteisend) - 1025

- Mareki haigus - 546

- marmorpardid - 736

- marmorvutid - 1026

593. massaažimeetod - kunstlikuks seemenduseks isaslindudelt (peamiselt kukelt ja isaskalkunilt) sperma võtmise meetod. Selleks masseeritakse rinnakukiilu ümbritsevad rinnalihased ja kõhtu eestpoolt tahapoole kuni kloaagiavani.

E. abdominal massage method to collect semen

594. massi-iive - linnu juurdekasv mingil perioodil, tavaliselt grammi/ööpäevas.

E. body mass gain, body weight gain

595. massvalik - lindude aretustöös kasutatav selektsioonimeetod, kus lindude hindamine, valik ja paaridevalik toimub fenotüübi alusel, põlvnemisandmeid arvestamata.

E. mass selection

- mehelnar (kanatõug) - 408

596. melaniin - kõrgmolekulaarne heterotsüklikiline polümeer, peamine karvade ja sulgede värvaine (pigment). Sulgede värvus sõltub melaniini vormist (eumelaniin ja feomelaniin), kontsentratsioonist ja melaniiniosakeste suurusest, kujust ning paigutusest sulgedes.

E. melanin

597. mesoderm - vahemine e keskmine looteleht, gastrulatsioonijärgus embrüo keskmine rakukiht. Selgmisest mesodermist arenevad lihased, kõhr- ja luukude ning naha sidekoeline alus, kõhtmisest mesodermist südamepaun, rinna- ja kõhukelme.

E. mesoderm

598. mikrokliima - hoonetes ja ruumides loodud kunstlike soojus-, niiskus-, valgus- ja ventilatsioonirežiimide üldnimetus.

E. microclimate

599. minikanad - kanad, keda iseloomustab kehamõõtmete ja -massi vähenemine tingituna kas sugupoolega seotud retsessiivse dw geeni toimest või aretusest väiksema kehamassi suunas.

E. mini hens, miniature chickens

- minikalkunid - 240

- minorka (kanatõug) - 379

600. mittestandardne muna - kanamunad, mis ei vasta käibivale kanamunade standardile EVS 624:2001 – liiga väikesed (alla 53 g), koore mõrade ja riketega, üle 9 mm kõrguse õhuruumiga, sisuriketega, märgatavalt arenenud lootekettaga, kõrvallõhnaga. Teiste linnuliikide kohta Eestis munastandardid puuduvad.

E. undergrade egg, substandard egg

- mittesugulusaretus - 18

601. moorula - kobarloode, kobaridulane. Viljastatud munaraku lõigustudes tekkiv õõnsuseta ümar rakukobar.

E. morula

- Moskva pronkskalkunid - 241

- Moskva valged (kalkunitõug) - 242

602. mullard - isase muskuspardi ja emase pardi paaritamisel saadud suguvõimetu hübriidlind, kelle lihaomadused on paremad kui lähteliikidel ja kelledelt spetsiaalse nuuma abil saadakse rasvast pardimaksa. Tavaliselt kasutatakse mullardite saamiseks kunstlikku seemendamist. Eestis saadi esimene mullard 1982. a Pikasillal Käärikute majapidamises isase muskuspardi loomulikul paaritumisel pekingi tõugu emaspardiga.

E. Mule Duck, Moulard Duck, Mulard Duck

603. muna - lindudel toitainetega varustatud ja munakestadega kaetud valminud munarakk, võimaldamaks loote kasvamist väljaspool emaslindu.

E. egg

604. muna keskmine mass - varem ka muna kaal, linnuliigiti väga erinev: kanadel 50-75, partidel 75-100, hanedel 150-220, kalkunitel 80-100, vuttidel 10-15, jaanalindudel 1000-2000 g.

E. average egg weight, average egg mass

605. muna kiudkest - ka munakest, muna valgukest, ümbritseb munavalget ja on muna ekvaatorilt muna teravama otsani kokku kasvanud muna koorealuse kiudkestaga.

E. inner shell membrane, egg case

606. muna koorealune kiudkest - välimine muna kiudkestadest, paikneb vastu lubikoort, moodustab muna tõmbis otsas koos muna kiudkestaga muna õhuruumi.

E. outer shell membrane

607. muna koostis - kanamuna koosneb munarebust (30,6%), munavalgest (59,9%) ja munakoorest (9,5%).

E. egg composition

608. muna kuju indeks - muna piki- ja ristidiameetri suhe või muna risti- ja pikidiameetri suhe.

E. egg shape index

609. muna maitse - moodustub peamiselt rebu lipiidide rasvhappelise koostise baasil, vähem sõltub see munavalge ja -rebu valkude aminohappelise koostise kõrvalekalletest. Pardi- ja hanemunad on keedetuna maitse poolest eristatavad kanamunast. Kui kanade sööt sisaldab rääsunud rasvu, võib see üle kanduda ka munade maitsele.

E. egg flavour

610. muna moodustumine - toimub munajuhas, põllumajanduslindudel tavaliselt 24 ± 1 tunni jooksul. Algab rebu irdumisega munasarjast ja liikumisega munasarja lehtriossa, edasi läbi valguosa, kitsuse, emaka, tupe ja kloaagi. Munajuhas paigaldatakse rebule munavalgekihid, rebukeerised, muna- ja lubikoorealused kiudkestad, lubikoort, koorepigmentid ja lubikoort kattev kutiikula.

E. egg formation

611. muna rebukile e vitelliinkest - rebu ümbritsev kest, mis hoiab koos rebukihte.

E. vitelline membrane

612. muna suurus - vastavalt Eestis kehtivale kanamunastandardile jaotatakse A-klassi munad muna keskmise massi alusel nelja massikategooriasse: väga suur – XL, muna keskmine mass vähemalt 73 g, 100 muna miinimummass 7,3 kg; suur – L, vastavad näitajad 63-73 g ja 6,4 kg; keskmine – M, 53-63 g ja 6,4 kg; väike – S, alla 53 g, 100 muna mass 4,5 kg.

E. egg size

613. muna tihedus (erikaal) - värske kanamuna tihedus on piirides 1,078-1,080 kg/m³. Värske muna vajub vette paigutatuna põhja.

E. egg density

614. munade desinfektsioon - haiguste tõrje võtte, munade töötlemine füüsikaliste, keemiliste või bioloogiliste ainetega nende pindmiste mikroorganismide

likvideerimise eesmärgil. Rakendatakse haudemunade juures munemisjärgselt (lindlas) või hautamiseelselt (inkubatooriumis).

E. disinfection of eggs

615. munade haudumapanek - munade paigutamine haudurisse (inkubaatorisse).

E. setting eggs in incubator

- munade hautamine - 176

616. munade jahutamine - hauderežiimi osa, kus munadega hauderestid tõstetakse inkubaatorist mõneks ajaks välja jahtuma, vajadusel piserdatakse lisaks veel toasooja veega.

E. egg cooling

617. munade keemiline koostis - põllumajanduslindude munade keemiline koostis on üsna sarnane. Kooreta kanamuna sisaldab 12,51% proteiini, 10,56% rasva, 1,00% süsivesikuid ja 0,60% mineraalaineid.

E. chemical composition of eggs

618. munade kooruvus - näitaja, mis iseloomustab saadud tibude arvu protsentides viljastatud munade arvust. Tootmistingimustes kasutatakse näitajat, mis väljendab munade koorumisel saadud tibude arvu protsentides haudesse paigutatud munade arvust.

E. hatchability of eggs

619. munade läbivalgustamine e ovoskopeerimine - toimub munade kvaliteedi tagamiseks kõikide toidumunadega ja haudemunadega. Hautamise ajal kotrollitakse kaasajal mune läbivalgustamisega pisteliselt, mõne protsendi piires haudepartiist.

E. egg candling

620. munade märgistamine - tõuaretus- või muude andmete kirjutamine munale.

E. egg marking

- munade puruksnokkimine - 502

621. munade pööramine - hauderežiimi osa, hauduris olevaid hauderaame pööratakse koos munadega iga 1-2 tunni järel 90° võrra. Hautamiseelsel munade säilitamisel rohkem kui 5 päeva pööratakse munakaste kord päevas 180° võrra.

E. egg turning

622. munade sorteerimine - linnuliigile omase muna valimine vastavalt muna kujule, massile, kvaliteedile, morfoloogilistele tunnustele jt näitajatele. Kaasajal toimub toidumunade pesemine, läbivalgustamine ja sorteerimine massikategooriate

alusel ühtsel töötlemisliinil, mille lõpus munad kogutakse automatiseeritud munarestidele. Haudemunade sorteerimine toimub inkubatooriumis.

E. egg grading

623. munade säilitamine - aeg, mis kulub munade munemisest kuni realiseerimiseni. Toidumune säilitatakse kaasajal pikemat aega (kuni 2 kuud) külmhoones $+2^{\circ}$ - -2°C juures. Varem on kasutatud toidumunade säilitamist lubjalahuses. Värsked toidumunad säilivad külmkapis toidukõlblikena ca 3-4 nädalat. Haudemune säilitatakse erijuhtudel 14-18 päeva temperatuuril $+12$ - $+15^{\circ}\text{C}$, kusjuures pärast 10-12-päevast säilitamist hakkavad hautamistulemused kiiresti langema.

E. egg storage

624. munade transport - kaasajal toimub toidu- ja haudemunade transport reguleeritava sisekliimaga veokites.

E. egg transport

625. munade viljastatus - on suhtarv, viljastatud munade arv jagatud kogu munadepartii munade arvuga ja korrutatud 100-ga. Kas muna on viljastatud või mitte, saab valgekooreliste munade puhul (osa kanamune, pardi- ja hanemunad) määrata 16-24-tunnise hautamise järel läbivalgustamisega iduketta suuruse alusel. Värvilise või kirju koorega munade puhul selgub see ainult haudejääkide hulka jäänud mune avades.

E. egg fertilization rate

626. munahammas - looteeas tibu ülanoka ülemise poole tipul tekkiv väike sarvestunud kõbriku, mis aitab tibul koorumiseks munakoort lõhkuda. Tibu hilisemal arenemisel munahammas irdub.

E. egg tooth

627. munajuha - mahukas, elastne, kurruline, vääniline torujas elund, munejal kanal 60-76 cm pikk. Koosneb lehrist, valguosast (suuroosast), kitsusest, emakast ja tupest. Lindudel on ainult vasakpoolne munajuha.

E. oviduct

628. munajõudlus - munatoodang, munemisvõime. Liha- ja munajõudlus on lindude põhijõudlusnäitajad.

E. egg laying performance, egg laying ability

629. munakana - ainult kanamunade tootmiseks peetav kana, tavaliselt kehamassiga 1,7-2 kg, aastatoodanguga 260-320 muna, muna keskmise massiga 56-62 g.

E. egg-type hen, laying chicken

630. munakanapu - metallist, osaliselt plastist valmistatud puuripatarei osa 1-7 kanale. Puuri põrandapinda peab ühele kanale olema vähemalt 550 cm² ja puur peab olema vähemalt 65% ulatuses 40 cm kõrgune ega tohi olla üheski punktis madalam kui 35 cm. Põranda kalle (8-14%) võimaldab munadel veereda puurist välja munatransportöörile. Puuri eesosa põrandal peavad olema vahendid, mis võimaldavad kanadel varbaküüniseid kulutada. Munakanade pidamisel täiustamata puurides puuduvad seal pesad, õrred ja allapanu siblimiseks.

E. laying battery cage, laying cage

631. munakeeris (rebukeeris) - munas nii tõmbi kui ka terava otsa suunas paigutatud keerisekujulised tihedast valgust moodustised, mis kinnituvad muna mõlemas otsas muna kiudkestale ja hoiavad rebu muna tsentris. Tekivad rebule munajuha valguosa alguses tiheda munavalgekihi moodustumisel.

E. chalaza

632. munakoore - muna kattev kest, mis koosneb kutiikulast, lubikoorest, lubikoore kiudkestast ja muna kiudkestast. On arenevale lootele kaitseks välismõjude eest, tagab lootele vee- ja gaasidevahetuse ning on mineraalide allikaks. Munakoore paksus on linnuliigiti erinev, kanadel tavaliselt 0,25-0,40 mm.

E. egg shell

633. munakoore marmorsus - mõnede kanamunade lubikoore omadus imada munemisjärgselt läbi muna- ja koorekesta munavalgest vett lubikoore sisemistesse kihtidesse. Marmorsus on läbivalgustamisel nähtav heleda mustrina, kuid ei muuda muna dieetilisi ega hautamisomadusi.

E. egg shell marbling

634. munakoore poorid - silmaga nähtamatud avad munakoores. Kanamunas on 7000-17 000 poori, tõuti on see arv erinev. Valge leghorni kana muna teravas otsas on näiteks 1 cm²-l 194, plimutroki kana munakoores samal kohal 116 poori. Poorid tagavad vee- ja gaasidevahetuse läbi munakoore. Tihedamalt on neid muna tõmbis otsas.

E. egg shell pores

635. munakoore praostamine - koorumise algul purustab veel koorumata tibu oma nokahambaga muna- ja munakoore kiudkestad ja selle järel augustab või praostab lubikoore.

E. egg pip, pipping of egg

636. munakoore värvus - munakoore värvus ja selle intensiivsus sõltuvad munajuha tupeosas lubikoosesse ja lubikoorele kantud pigmentidest, mis on linnuliigile (tõule) geneetiliselt omane. Kalkuni-, vuti- ja pärlkanamunad on vähem või rohkem oranži-, pruuni- või mustakirjud-laigulised, kanamunad valged, pruunikad (selle erinevates toonides), sinakad või rohekad, hane- ja pardimunad valged.

E. egg shell colour

- munaluud - 167

637. munamass - kindlas ajavahemikus munetud munade kogumass.

E. total egg mass

638. munamelanž - munakoorest vabastatud, jahutatud või külmutatud munasisus.

E. egg pulp

639. munapeetus - muna seiskumine munajuhas. Kaasneb tihti munajuhapõletikuga. Eelsoodumuseks on kõrge toodang, traumad ja bakterinakkused. Allapanul pidamisel võib munapeetus kanade lendlemise korral lõppeda muna purunemisega ja kana ellujäämisega, puurispidamisel lõpeb tavaliselt surmaga.

E. egg binding

640. munaproduktiivsus - lindude munatootmisvõime.

E. egg production performance

641. munapulber - tööstuslikult toodetav pulberjas munaprodukt. Sisaldab kuni 9% vett, 4% mineraalaineid, mitte vähem kui 45% proteiini ja mitte vähem kui 35% rasva.

E. egg powder, dried eggs, processed whole egg powder

642. munarakk - emassugurakk, suguliselt sigivate organismide paljunemise rakk, millest pärast viljastamist areneb loode. Suurimad munarakud on lindudel (munasarjast vabanev munarebu).

E. egg cell, ovum

643. munarebu - linnu valminud munarakk, munavalgest ümbritsetud muna osa, kus paiknevad kõik loote arenguks vajalikud struktuurid ja toitained. Moodustab kanadel 27-29% muna keskmisest massist, sisaldab 16,6% proteiini, 32,6% rasva, 1,9% süsivesikuid ja 1,1% mineraalaineid. Koosneb rebukilest (vitelliinkestast), vaheldumisi paiknevatest 6 valgest ja 6 kollasest rebukihist ning idukettast rebu pinnal. Rebu sisemusse viib iduketta juurest rebutaela kael, mis lõpeb rebutaela e latebraga.

E. egg yolk

644. munarebu indeks - horisontaalpinnale lahtilöödud muna rebu kõrguse ja tema läbimõõdu suhe.

E. egg yolk index

645. munarebu värvus - munarebu normaalne värvus on kollane kuni kuldkollane. Värvuse annavad munarebule taimsed pigmendid – karotinoidid, karotiinid ja

ksantofüllid. Munarebu intensiivne kollane värvus ei viita rebu suurele A-vitamiini ja β -karotiini sisaldusele. Kanamunade rebu värvuse intensiivistamiseks lisatakse segajõusöödale sünteetilisi värvaineid, näiteks β -apo-8-karotinaali.

E. yolk colour

646. munarest - munade pakkimiseks ja transportimiseks pabermassist või plastist munapesadega alus.

E. egg tray

647. munasari - ovaar, lindude kõhuõõnes paiknev elund, kus tekivad munarebud ja emassuguhormoonid (progesteron, androgeen ja östrogeen). Lindudel on ainult vasakpoolne munasari, kus munarakkude arv võib ulatuda 3600-ni. Munemisperioodil on kanal munasarjas 6-10 rebu, mille läbimõõt algab 6 mm-st. Areng munarakust valminud rebuni kestab 10-20 päeva.

E. ovary

648. munastandard - Eestis kehtiv EVS 624:2001, kinnitatud ja võetud kasutusele Eesti standardina Eesti Standardikeskuse käskkirjaga nr 138, 06.12.2001. a. Standardis on kesksel kohal kaubastatavate munade vastavus kvaliteedinõuetele, nende pakendamine ja märgistamine.

E. Egg Quality Standard

649. munatoodang - näitaja, mis iseloomustab teatud ajavahemikul linnu munemisvõimet.

E. egg laying capacity

650. munatoodang algmuneja kohta - munade arv, mis on saadud kindlas ajavahemikus munetud munade arvu jagamisel perioodi alguse algmunejate arvuga.

E. hen-housed egg production

651. munatõug - linnutõug, keda aretatakse peamiselt munatootmise suunas.

E. laying breed, egg breed

652. munavalge - rebu ümber kihiliselt paigutunud vedel valkaine, koosneb neljast kihist: väline vedel, keskmine tihe, keskmine vedel ja sisemine tihe e keeriskiht. Keemiline koostis: proteiini 10,6, rasva 0,03, süsivesikuid 0,9 ja mineraalaineid 0,6%. Munavalget ümbritseb muna kiudkest.

E. albumen, egg white

653. munavalge indeks - horisontaaltasapinnale lahtilöödud muna munavalge tiheda väliskihi kõrguse ning muna piki- ja ristidiametri keskmise suuruse suhe.

E. albumen index

654. muneja kana - vanus vähemalt 20-21 nädalat. Hea muneja kana välistunnusteks on: erkkollased nokk ja jalad (leghornidel), kombeldes õrnad ja erkpunased hari ning lokutid, läikivad ja väljaspoole ümardunud silmad, läikiv ja sile sulestik, häbemeluude vahekaugus 3-4 sõrme laiune.

E. layer hen

655. munejate kanade lindla - kanala, mille sisustamisel on arvestatud munade tootmisega. Vastavalt pidamissüsteemile jaotatakse puurikanalateks, sügavallapanuga ja rest-võrkpõrandaga kanalateks.

E. chicken laying house, layer house

656. munemine - akt, millega emaslind väljutab kehast munajuha tupeosa ja kloaagi kaudu väliskeskkonda muna ja selles asuva blastotsüsti arengustaadiumis oleva järglase.

E. laying

657. munemisaasta - emaslinnu munemisperiood koos sellele järgneva sulgimisega. Kana võib muneda 5 ja rohkem munemisaastat, eluaja rekord on 1500 muna.

E. laying year

658. munemisbioloogia - üldmõiste, mille sisse mahuvad mõisted munemahakkamise vanus, munemisintensiivsus, munemistsükkel, munemispaus, munemisperiood, muna keskmine mass, viljastatus, sulgimine jne.

E. laying biology

659. munemise kõrgperiood - aeg, mil munemisintensiivsus on kõige kõrgem. Saabub erinevatel linnuliikidel erinevalt, kanadel ja vuttidel tavaliselt 2.-4. munemiskuul ja kestab 3-4 kuud. Munemisintensiivsus on sel ajal 90-100%. Kanade vananedes väheneb kõrgperioodiaegne munemisintensiivsus, seega ka aastane munatoodang. Kanadel langeb 2. munemisaastal aastatoodang 10-15% võrra.

E. peak egg-laying period

660. munemisintensiivsus - kindlas ajavahemikus munetud munade arvu ja söötmispäevade suhe protsentides.

E. laying intensity

661. munemisintervall - munemise lühiajaline peatumine munemisperioodi kestel. Hanedel ja kalkunitel võib olla tingitud haudekihu ilmnemisest.

E. laying interval

662. munemiskuu - munatoodangu arvestusühik, mille kestus, sõltumata kalendrikuust, on 28 päeva.

E. laying month

663. munemisleht - formular munemise individuaalkontrolli tulemuste märkimiseks.

E. sheet of laying

664. munemispaus - päev(ad), mil lind kahe munemistsükli vahel ei mune.

E. laying pause

665. munemisperiood - aeg kanade munemahakkamisest kuni sulgimiseni, tööstuslikus munakanakasvatases kuni kanapartii praakimiseni. Munakanade munemisperioodi kestuseks on kuni 13 kuud, munapartidel 10, lihapartidel 6, kalkunitel 6 ja hanedel 5 kuud.

E. laying period

666. munemisrütm - munemistsüklite liigiomane korrapärane esinemine munemisperioodi kestel.

E. laying rhythm

667. munemistsükkel - munemispäevad kahe munemispausi vahel

E. laying cycle

668. muskuspardikasvatus - Euroopasse toodi muskuspardid kohe peale Lõuna-Ameerika koloniseerimist 19. saj lõpul ja 20. saj algul. Esialgu peeti neid kui eksootilisi ja dekoratiivseid linde. Alates 20. saj keskpaigast hakkasid muskuspardid välja tõrjuma traditsioonilist pardikasvatust oma liha väga vähese rasvasisalduse tõttu. Kaasajal kasvatatakse muskuspardi liha lihaks kui ka nende hübriidide partidega (mullardeid) rasvase maksa saamiseks. Põhilised kasvatajad on Lääne-Euroopa maad. Eestis on muskuspardi edukalt kasvatatud Kaarepere Metsakatsejaamas.

E. Muscovy duck production

669. muskuspardi liha - on punane nagu partidelgi, kuid sisaldab vaid 11 (♀♀) ja 13 (♂♂) % rasva, seega 2,5-3 korda vähem kui pardibroilerite liha. Tapmisvanus 10 nädalat (♀♀) ja 12 nädalat (♂♂).

E. Muscovy duck meat

670. muskuspart (*Cairina moschata*) - põlvneb Lõuna- ja Kesk-Ameerika troopilises tsoonis elutsevast ulukmuskuspardist. Suluspesitseja, väga hea lendaja. Ulukmuskuspardi seljasulestik on tumepruun, pea- ja kaelasulestik samuti tumepruun, kuid intensiivse roheka metalse läikega. Tiivasulestikus esineb tihti valgeid sulgi. Kurnas 8-12 muna, keskmise massiga 70-90 g, haudekestus 31-33 päeva. Kehamass ♂♂ 4,5-5, ♀♀ 2,5-3 kg.

E. Muscovy Duck

671. muskuspardi sulestiku värvus ja selle geenvalem - tuntakse kümmet muskuspardi sulestiku värvust mõjutavat geeni ehk kümmet mutantset sulestiku

värvust. Ulukmuskuspardi sulestiku värvuse geenvalem on järgmine: AA BB BrBr cc ChCh DD FF LL nn pp. Sulestiku värvusmutandid on järgmised:

E. plumage colour genotype of Muscovy Ducks

672. jutiline - põhjustab geen b. Mutantidel esineb hele ristriba või vööt (triip) muidu ühtlaselt pigmenteerunud sulgedel.

E. barred, barring

673. lavendel - värvuse määrab geen l. Sulestik vähese läikega tuhmhall.

E. lavender

674. musta-valgekirju (lapiline) - kirju sulestiku põhjustab retsessiivne autosoomne geen d. Musta-valgekirjusus või musta-valgelapilisus võivad sellel mutandil olla väga erinevates vahekordades.

E. Duclair piebald

675. pruun - pigmenteerunud sulgede pruunika värvuse põhjustab autosoomne retsessiivne geen br. Sulestiku üldmuljet kutsutakse ka pruuniks virvenduseks (viraks).

E. brown-rippled

676. seepiavärvi - autosoomse retsessiivse geeni f toimed on sulestik rohekat värvi, metalliläikeline.

E. sepia, faiogeno

677. sinine - värvuse määrab autosoomne mittetäielikult dominantne geen N. Sulestik sinine, kiltkivivärviline või pärlhall.

E. blue dilution

678. šokolaadivärvi - värvuse määrab suguliiteline retsessiivne geen ch. Sellel mutandil on ulukmuskuspardi mustaks pigmenteerunud suled pruunid, šokolaadivärvi.

E. chocolate

679. tõmmu e tumedavärviline - värvuse põhjustab autosoomne retsessiivne geen a. Sulestik on tunduvalt rohkem pigmenteerunud kui ulukmuskuspardil.

E. atipico, dusky

680. valge - mutandi valge sulestiku tagab autosoomne, kuid mittetäielikult dominantne geen P. Pealael võib esineda mustade sulgede laik.

E. self-white

681. valgepealine - muskuspardi pea ja ülemine kolmandik kaela on valge sulestikuga. Põhjustajaks autosoomne dominantne geen C.

E. white head, canizie

- mustad (kalkunitõug) - 243
- mustad valgerinnalised (parditõug) - 721
- "mustpea" - 532
- muruhari - 117
- muttloode - 278
- mõranenud suled - 309
- mõrsjapardid - 737

682. mädamuna - roiskbakterite tegevuse tagajärjel roiskunud muna.

E. bad egg, rotten egg

683. määrdunud muna - munemisel, puurist väljaveeremisel või munade kogumisel peamiselt linnu väljaheidetega määrdunud muna. Enne munade sorteerimist ja pakkimist läbivad toidumunad pesemismasina.

E. dirty egg, soiled egg

- mükoplasmoos - 547

N

684. naha pigmentatsioon - loomsete pigmentide eu- ja feomelaniini ning taimse pigmendi ksantofüllil ladestumine alusnahas, muutes naha värvuse ksantofüllil puhul erineva intensiivsusega kollaseks, melaniinisisalduse puhul halliks kuni mustaks.

E. skin pigmentation

685. nahasoomused - peamiselt kanade ja kukkede jooksmetel ja varvastel paiknev naha kalasoomuseid meenutav sarvkate. Vanadel lindudel väga tugev ja jäik.

E. scales

686. nahkmuna - lubikooreta muna, munetakse traumade, munajuha funktsionaalsete häirete ja söödas kaltsiumi puuduse korral.

E. shell-less egg, wind-egg

- nakkav nohu - 548

687. nandu (*Rhea americana*) - Lõuna-Ameerika avamaastike suur lennuvõimega lind jaanalinnuliste seltsist, kõrgus ~1,5m. Sulestik hallikaspruun. Mitme emaslinnu poolt munetud kurna (20-30 muna) haub ja poegi kasvatab peamiselt isaslind. Kasvatatakse ka farmides.

E. Nandu, Rhea

- nanomella - 280
- narraganseti (kalkunitõug) - 244

688. neerud - linnu kuseelundid koos kusejuhaga. Paiknevad liitriluu neeruaugus, kanal 7-9 cm pikkused, koosnevad koorest ja säisist. Neerud eemaldavad vereringest ainevahetuse laguproduktid, hoiavad vajalikul tasemel katioonide kontsentratsiooni ja osmootse rõhu veres ning kudedes.

E. kidneys

- neerumanused - 910
- neitsisigimine - 742
- Newcastle'i haigus - 549
- niitsuled - 885

689. nippeljootur - koosneb ühest või kahest nippelventiilist, vajab töötamiseks väga puhast vett. Kaasajal lindude jootmisel enamkasutatav jooturitüüp.

E. nipple drinker

- njuuhämpšir (kanatõug) - 395
- nokakügar - 89

690. nokaküünis - hanede ja partide ülanokk lõpeb allapoole suunduva ümara või ovaalse nokaküünisega, mis on veidi heledam kui ülejäänud nokk.

E. bill nail

691. noka lõikamine - sulgede nokkimise ja kannibalismi vältimiseks kana- ja kalkunikasvatuses kasutatav võte. Tibul, noorlinnul või täiskasvanud linnul eemaldatakse tulise lõikurnoaga 1/3 - 1/2 alanokast.

E. debeaking, beak cutting, beak trimming

692. noka rõngastamine - võtte kannibalismist hoidumiseks. Linnu ülanoka tagaosale paigutatakse spetsiaalne klamber (rõngas) nii, et lind ei saa nokka täielikult sulgeda ja sellega teisi linde nokkida.

E. beak ringing

693. nokk - lindudel pikenenud näoluudest, üla- ja alalõualuust ning neid katvast sarvkestast koosnev elund toidu haaramiseks, kinnihoidmiseks ja purustamiseks; kaitse- ja ründevahend; kompimis- ja sulestiku hooldamisvahend.

E. beak, bill

694. noorlind - lind ööpäeva vanusest suguküpsuseni.

E. young fowl

695. noorlindude kasvatamine - kasvatamine tibu koorumisest kuni munemahakkamiseni. Enamik noorlinde kasvatatakse lüheneva või stabiilse lühikese valguspäeva tingimustes, kasutades limiteeritud söötmist, järgides etteantud standardeid lindude arengu ja kasvu kohta.

E. rearing of young fowls
- noorlinnusuled - 886

696. noorlinnu sulestumiskiirus - aeg, mille kestel noorlinnud vahetavad tibusulestiku noorlinnusulestiku vastu. Kanatibudel algab tibusulestiku vahetumine noorlinnusulestikuga kuuvanused ja kestab 3-4 kuud. Partidel algab tibusulestiku vahetumine 60-80 päevaselt ja kestab kaks kuud.

E. rate of juvenile feathering

- norfolgi (kalkunitõug) - 245

- nukitshari - 116

697. nullratsioon - erinevate linnuliikide tibudele koostatud ratsioon esimeseks viieks elupäevaks.

E. starter diet

698. nurmkana (*Perdix perdix*) e põldpüü - kuni möödunud sajandi keskpaigani Eestis arvukas jahilind, praegu üsna haruldane. Nurmkana on 0,4-0,6 kg raskune hallikaspruuni sulestikuga, enamasti rohurindes või põllumajanduskultuuride äärealadel elutsev kanaline, paigalind. Emaslinnud on isaslindudest väiksemad. Talvel kogunevad parvedesse. Ei armasta lennata. Kurnas 10-26 (29) oliiv-hall-rohekat muna, haudekestus 24-25 päeva.

E. Partridge

699. nurmkanakasvatuse - on saamas üheks põllumajanduslikuks linnukasvatuseharuks. Meil looduses elutsevaid nurmkanu on Läänemeremaades küll püütud puurides kasvatada, kuid väheedukalt. Lääne- ja Kesk-Euroopas on puurides edukalt kasvatatud halle e habenurmkanu (*Perdix dauricia*), aga ka kivi-, valgeid ja tundra nurmkanu. Kivinurmkana kehamass on ♂♂ 0,8, ♀♀ 0,55 kg, valgetel nurmkanaadel vastavalt 0,7 ja 0,5 kg, tundra nurmkanaadel 0,5 ja 0,3 kg. Prantsusmaal on puuris peetavatelt hallidelt nurmkanaadelt saadud aastas 39, punastelt nurmkanaadelt 43 muna (ehk vastavalt 23 ja 29 tibu). Nurmkanatibude üleskasvatamine ei erine teiste kanaliste tibude üleskasvatuse režiimist.

E. partridge production, partridge farming

700. nurmkanaliha - on hinnaline delikatessliha. Nurmkana tapasaagis on 65-72%, söödavaid siseelundeid 5,5-7,5%. Liha sisaldab 23-24% proteiini, 3-6% rasva ja 1,4% mineraalaineid. 100 g liha kalorsus on 131-160 kcal.

E. partridge meat

701. nuum - spetsiaalne söötmine rasvase hane- ja pardiliha ning rasvase hane- ja pardimaksa tootmiseks. Rasvast haneliha ja rasvast hanemaksa toodetakse 2-kuiste noorhanede sundnuumamisel 6-8 nädala kestel, rasvast pardiliha ja rasvast pardimaksa 1,5-kuiste noorpartide sundnuumamisel 4-6 nädala kestel.

E. fattening

- nõeljas udusulestik - 310

702. nägu - ala, mis piirneb noka, harja, kukla, kuulmekäikude, (kanal) kõrvalappide ja lokutitega. Kalkunitel, osal kanatõugudel ja pärilkanadel on nägu paljas, kaetud vaid üksikute harjassulgedega. Partide ja hanede nägu on sulgedega kaetud.

E. face

703. näärmemagu - ehk eesmagu on söögitoru laiend, paikneb maksasagarate vahel. Toit satub näärmemakku pugust ja läheb sealt edasi lihas- e pärismakku. Näärmemao nõre, mis sisaldab soolhapet ja pepsiini, toimib alles lihasmaos.

E. glandular stomach

O

- otsmikujätke - 517

- ornitoos - 541

- orhotoksikoos - 550

- orlov (kanatõug) - 380

- orpington (kanatõug) - 409

- orpington (parditõug) 726

704. ovoskoop - seade munade läbivalgustamiseks.

E. egg tester, ovoscope

705. ovulatsioon - munaraku (rebu) vabanemine munasarjast, toimub rebu ümbritseva kihnu rebenemisel stigmaks nimetataval veresoontevabal kohal. Kanadel toimub ovulatsioon spontaanselt ~1/2 tundi pärast munemist.

E. ovulation

P

706. paaritus - isas- ja emaslinnu vaheline suguakt, mille jooksul isaslind oma kloaagis paikneva suguti abil juhib seemnevedeliku (sperma) emaslinnu munajuha tupeossa. Paaritusele eelneb isaslinnu poolt emaslinnule suunatud paarumismäng, mis on linnuliigiti väga erinev.

E. mating

707. paaritusintensiivsus - on isaslinnu paarituste arv teatud ajavahemikus, näiteks tunnis, päevas või nädalas. Isaslindude paaritusintensiivsus on suurem hommikupoolikul, tuttavate partnerite kohalolekul ja konkurentide puudumisel.

E. mating intensity

708. paarituse sagedus - aeg samade lindude kahe paarituse vahel. Peaks tagama emaslinnult viljastatud munade saamise. Kanade juures peetakse optimaalseks paaritust iga 7 päeva, kalkunitel 10-12 päeva järel.

E. mating frequency

- paaritusjärgne suguti nokkimine - 503

709. paaritusviis - individuaalpaarituse e kontrollitud paarituse korral peetakse puuris koos kukke ja kana või paigutatakse kana juurde kukk ainult paaritamise ajaks. Rühmpaarituse puhul, näiteks perekondaretuse korral, on kukk pikemat aega kanade hulgas.

E. method of mating, type of mating

710. paaritussüsteem - aretusvõte, kus ajaliselt planeeritakse populatsioonisiseseid või -vahelised genotüüpide täiendamised või ühendamised.

E. mating system

- paduaan (kanatõug) - 432

711. paigutustihedus - lindude arv 1 m² põrandapinnal. Allapanul peetavatel munakanadel on see arv 8, kanabroileritel 14-18, puurispheetavatel munakanadel 10-18.

E. bird density, stocking density

- paljaskaalne (kanatõug) - 381

- paljaskaelsus - 311

- paljaspeasus - 312

712. paljunduslindla - lindla sugulindude pidamiseks. Saadud munad kasutatakse hautamiseks ja sama tõumaterjali paljundamiseks.

E. poultry multiplier house

- paljuvarbalisus - 284

713. pankreesesaared - sisesekretoorsed näärmed, produtseerivad insuliini, mis reguleerib süsivesikute ainevahetust ja nende deponeerimist glükogeenina maksas. Tagavad ka rasva moodustumise süsivesikuist ja stimuleerivad valkude sünteesi.

E. islands of Langerhans

714. pardikasvatus - linnukasvatusharu, mis tegeleb pardiliha ja -munade tootmisega. Peale liha ja munade on olulisteks saadusteks veel suled (eriti udusuled) ja rasvane pardimaks. Levinud peamiselt Euroopas ja Ida- ning Kagu-Aasia maades. Euroopas on pardikasvatuse peamised suunad lihapartide tõuaretus ja rasvase pardimaksa tootmine, Aasias lihapardi- ja munapardikasvatus. Pardiliha toodeti 2009. a maailmas u 3 mln tonni, sealhulgas rohkem kui 2 mln tonni Hiinas.

Parte peetakse lindlas sügavallapanul ja rest- ning võrkpõrandal, munemiseks on madalad raampesad.

E. duck production

715. pardiliha - rasvane punane linnuliha. Toodetakse 46-50-päevaste pardibroileritega, kelle kehamass 48-päevaselt on 3,2-3,4 kg, tapasaagis 70% ja söödakulu 2-2,2 kg kg kehamassi kohta. Pardibroilerilihas on 16-18% proteiini, 15-18% rasva ja 1% mineraalaineid.

E. duck meat

716. pardimuna - valgekooreline, 70-90 g kaaluv muna. Aasias, eriti Kagu-Aasias laialt tarbitav toiduaine. Muna- ja lihamunapartide munatoodangust kasutatakse toiduainena 70-80%, lihapartide munadest vaid 3-5% (ülejäanud kasutatakse hautamiseks). Pardimunade kogutoodangut kogu maailmas ületab vaid kanamunade toodang.

E. duck egg

717. parditibu - tihedates udusulgedes pardipoeg, kehamassiga 50-60 g. Pesahülgaaja, hea ujuja ja sukelduja. Lindlas vajab nagu teisedki põllumajanduslindude tibud esimesel elukuul soojendamist.

E. duckling

718. parditõud - partide aretuse tulemusena saadud erisuguste omadustega populatsioonid. Parditõud jaotatakse liha-, liha-muna- ja munatõugudeks ning ilupartideks. Viimased on mitmete pardiliikide esindajad.

E. duck breeds

719. lihatõud - lihatõugu pardid on massiivsemad, ümaramad ja horisontaalsema kehahoiuga kui munatõugu pardid:

E. meat breeds of duck

720. eelsberi - parditõug aretati 19. saj algul Inglismaal. Sulestik puhasvalge, nokk ja jalad roosad. Tõug on vastupidav haigustele ja kliimamuutustele, heade reproduktsiooniomadustega ning varavalmiv. Kehamass ♂♂ 4-4,5, ♀♀ 3,5-4 kg. Liha õrn ja maitsev. Emaspart muneb aastas 90-110 muna.

E. Aylesbury

721. must valgerinnaline - parditõug aretati 20. saj teisel poolel Ukrainas kohalike mustadevalgerinnaliste, pekingi ja khaki-kampelli parditõugude baasil. Sulestiku värvus must, rind ja kõht valged. Kehamass ♂♂ 3,5-4, ♀♀ 3-3,5 kg. Mune aastas 170, muna keskmine mass 70-80 g. Tumedeate veresulekontsude tõttu ei kasutata pardiliha tööstuslikus tootmises. Levinud Ukrainas väikemajapidamistes.

E. Black White-Breasted

722. pekingi - tõug aretati Hiinas rohkem kui 330 aastat tagasi. 1847. a toodi neid Pekingi sadama kaudu Inglismaale ja teistesse Euroopa maadesse, sellest alates on nad levinud üle maailma. Sulestik valge, nahk helekollane. Kehamass Inglise standardi järgi ♂♂ 4,1, ♀♀ 3,6 kg. Aastane munatoodang 200-250 muna, keskmise massiga 90-100 g. Pekingi parte kasvatatakse nende elujõulisuse, varavalmivuse ja hea söödakasutuse tõttu parditõugudest kõige rohkem, pardiliha tootmisel isegi rohkem kui 85% ulatuses.

E. Pekin

723. ruaani - parditõug aretati Prantsusmaal, arvatavasti sinikaelpartidest. Sulestik sarnaneb sinikaelpartide omaga – ilus halli-pruunikirju, pea sulestik rohekas, metalliläikeline. Väga heade lihaomadustega, liha on õrn ja maitsvam kui teistel parditõugudel. Keskmise kehmass ♂♂ 4,5, ♀♀ 4 kg. Aastane munatoodang kuni 100 muna, keskmise massiga 80-90 g. Tõu ainsaks puuduseks on noorpartide lihakeha tagasihoidlik kaubanduslik välimus tumedate sulekotsude tõttu.

E. Rouen

724. liha-munatõud - nende partide munatoodang on lihatõugu partide omast suurem, kusjuures on ka lihaomadused küllaltki head:

E. dual-purpose breeds of duck

725. kaiuuga - tuntud ka korallparti nime all. Aretatud Põhja- Ameerikas. Ei erine ruaani partidest kehakuju poolest, kuid nende kehmass on veidi väiksem. Sulestik must, roheka metalse läikega. Sobib kasvatada ka dekoratiivpardina. Elusa linnu dekoratiivne välimus ei korva tumedaid sulekontse lihakehal. Kehamass ♂♂ 3,6, ♀♀ 3,0 kg. Aastane munatoodang 100 muna. Levinud peamiselt USAs.

E. Cayuga

726. orpingtoni - parditõug aretati Inglismaal kaiuuga, eelsberi ja jooksupartide ristamisel 19. saj keskpaiku. Sulestik punakaskollane, ka õlevärviline. Orpingtonid hakkavad küllalt varakult munema, keskmise munevus 160-170 muna aastas. Muna keskmise mass 70-90 g. Kehamass ♂♂ 3,5-4, ♀♀ 3-3,5 kg. Vähenõudlikena, heade söödakasutajatena ja kiirekasvulistena on nad levinud Inglismaal, Prantsusmaal ja Itaalias. Orpingtoni emasparte kasutatakse ka muskuspardi spermaga seemendamisel hübriidsete mullardite tootmiseks.

E. Orpington

727. peegelpardid - aretati 20. saj keskpaiku Kesk-Venemaal kohalike, pekingi ja khaki-kampelli parditõugude baasil. Sulestiku värvus helepruun, selg ja pea valged. Mõlemal sugupoolel tiibadel tumesinine tiivapeegel, siit

ka tõunimetus. Kehamass ♂♂ 3-3,5, ♀♀ 2,8-3 kg. Mune aastas 150-200, muna keskmine mass 90 g. Kasvatatakse Venemaal, peamiselt väikemajapidamistes.

E. Mirror Ducks

728. valge aljee - parditõug on aretatud Prantsusmaal 19. saj lõpupoole, kaasajal levinud Lõuna- ja Kesk-Euroopas. Sulestik valge. Kehamass ♂♂ 2,3-2,7, ♀♀ 2,0-2,5 kg. Aastane munatoodang 80-100 muna, muna keskmine mass 70-90 g. Prantsusmaal kasutatakse ka rasvase pardimaksa tootmisel emaslinnuna.

E. Allier White

729. munatõud - munatõugu pardid on kerged ja liikuvad linnud, kellede munatoodang on peaaegu võrdne munakanade omaga. Munevad ka kõrge ööpäevase t° (+32°- +42°C) korral.

E. egg laying breeds of duck

730. india jooksupardid - aretati Kagu-Aasias ja Malais e.m.a. Tuntuimad munatõugu pardid maailmas. Iseloomulik on püstine kehahoiak, kõrged jalad ja pikk kael. Jooksevad kiiresti. Sulestiku värvusi palju, tuntumad valged, hallikaspruunid, mustad ja punakaspruunid india jooksupardid. Kehamass ♂♂ 2, ♀♀ 1,75 kg. Munatoodang aastas 250, rekord 366 muna 365 päevaga. Muna keskmine mass 60-70 g. Kasutatakse troopikalähedastes maades munade tootmiseks, sest sealse kõrge temperatuuri tõttu (üle 32°C) kanad ei mune. India jooksuparte kasutatakse palju ka uute parditõugude aretuses ja ilulindudena.

E. Indian Runner

731. kampelli (khaki-kampelli) - parditõug on aretatud Inglismaal 19. saj lõpul linnukasvataja A. Campelli poolt india jooksupartide, kodustatud sinikaelte ja ruaani partide baasil. Sulestik peamiselt khakivärviline, sellest ka tõunimi. Tuntakse aga ka tumedaid ja valgeid kampelli parte. Kehamass ♂♂ 2,5-3, ♀♀ 2-2,5 kg. Munatoodang aastas 180-200 muna. Euroopas ei oma kaasajal olulist tähtsust, küll aga Kagu-Aasia riikides. Peetakse tihti ka kodumajapidamistes.

E. Khaki Campell

732. ilupardid - siia kuuluvad mõned parditõud (tanupart, harakavärvi inglise part) ja rida ainult dekoratiivsetel eesmärkidel tehisveekogudel peetavaid teisi pardiliike (mandariin-, mõrsjapart jt).

E. ornamental ducks

733. harakavärvi inglise - sulestiku värvuselt sarnanevad selle tõu pardid hariliku haraka must-valgele värvusele, mille tagavad muteerunud geenid EE, SS ja RR.

E. British Magpie

734. kuupart (*Anas formosa*) - pärinevad Ida-Aasiast. Meil pesitseva rägapardi (*Anas querquedula*) suurune, kuid isalinnu sulestiku poolest kaunim. Nende peasulestik on oranžikasroheline, küütleb. Üle tiivapealsete suurte kattesulgede läheb roostevärviline vööt, tiiva tagaserv on laialt valge. Kasvatatakse tehistingimustes.

E. Baikal Teal

735. mandariinpart (*Aix galericulata*) - Ida-Aasist pärit, peamiselt tehistingimustes elav laialt tuntud ilupardiliik. 1930ndatest alates elutseb Inglismaal ka looduslikult. Isalinnu sulestik väga värvikas. Mõlema tiiva seespoolne hoosulg on laienuenud ja tugevasti ülespoole kaardunud, meenutades purje. "Puri" on roostevärviline, ülaserv violetne. Peas on pikkadest metalselt küütleivatest sulgedest tutt. Keha küljed on kollakaspruunid peenelainelise mustriga. Kehamass 0,4-0,7 kg.

E. Mandarin Duck

736. marmorpart (*Marmaronetta angustirostris*) - Hispaanias elutsev dekoratiivne ujupartide hulka kuuluv liik. Sulestiku üldvärvus helepruun kuni tumepruun, heledatäpiline. Tume silmalaik.

E. Marbled Duck, Marbled Teal

737. mõrsjapart (*Aix sponsa*) - mandariinparti lähim sugulane, sama kauni sulestikuga. Pärit Põhja-Ameerikast, asustab seal metsaveekogusid. Euroopas elab tehistingimustes. Isalinnu sulestik väga värvikas. Erinevalt kuupardist puuduvad tiiva peal roostevärvi kattesuled, erinevalt mandariinpardist puuduvad tiiva sisemisest hoosulest moodustunud "purjed".

E. Wood Duck, Carolina Duck

738. sirppart (*Anas falcata*) - Aasiast pärinev liik. Isalinnu küünar-kattesuled hallid ja ulatuvad saba tipuni. Läikivrohelist tiivaküüdust piirab ees lai valge vööt.

E. Falcated Duck, Falcated Teal

739. tanupart - sarnaneb kõiges eelsberi pardiga, välja arvatud pealael asetsev sulgedest tanu. Tanu esinemise määrab mittetäielikult dominantne autosoomne geen Cr.

E. Crested Duck

740. tulipart (*Tardona ferruginea*) - pärineb Kesk-Aasiast ja Kagu-Euroopast. Ühtlaselt kastanpruuni (ka roostevärvi) sulestikuga part heledama pea, musta kaelarõnga ja mustade sekundaarsete hoosulgede ning tüürsulgedega. Väga dekoratiivne, sigib hästi tehistingimustes.

E. Ruddy Shelduck

741. part (Anas) - suure levikuga, haneliste perekonda kuuluv põllumajanduslind, Eestis 8 liiki. Põllumajanduslikult on tähtis ainult peaaegu kõigi kodupartidõugude eellane, meilgi pesitsev sinikaelpart.

E. duck

742. partenogenees e neitsisigimine - lindude sugulise sigimise viis, mil järglane areneb viljastamata munarakust. Partenogeneetiline areng on rohkem omane viljastamata kalkunimunadele. Tavaliselt hukuvad sellised kalkunilooted 7.-10. või 20.-25. hautamispäeval, koorunud on vaid üksikuid partenogeneetilisi kalkunitibusid.

E. parthenogenesis

- partide hepatiit - 551

- partide katk - 552

743. partide sulestiku värvus - ulukpardi (sinikaelpardi) sulestiku värvuse baasil on toimunud vähemalt 15 värvusgeeni muteerumine. Olulisemateks peetakse kahes mitmikalleelis osalevaid geene.

E. plumage colour of ducks

744. india jooksupartide valgelaiulisus - põhjustab dominantne geen R.

E. runner pattern

745. must - põhjustajaks dominantne geen E. Seda geeni kannavad partidõud must orpington ja must kaiuuga.

E. extended black

746. põhjustajaks geenid alleeliseeriast $Li^+ > li > li^h$. - Selle seeria geenid annavad sulestikule tumeda, heleda või arlekiini väljanägemise. Li^+ geeni kandjana on tuntud ruaani, li geeni kandjana hõbedane äplejaadi ja li^h geeni kandjana uelsi arlekiini partidõug.

E. dark phase, light phase, harlequin phase series

747. põhjustajaks geenid alleeliseeriast $M^R > M^+ > m^d$. - Autosoomse ja tinglikult dominantse mitmikalleeli geenid põhjustavad küllaltki suuri erinevusi nii täiskasvanud kui ka partitibude sulestiku värvuses. Geeni M^R kandjail esineb valgeid tiivasulgi ja M^+ kandjail on kattesulgedel pruunid täpid heledamad kui sinikaelpardil. Geeni m^d kandjail on ühtlaselt pruun kuni tumepruun sulestik ja isaspardil puudub kaelal valge sulerõngas. Partidõugudest on geeni M^R kandja inglise tõug hõbejas äplejaad (Appleyard), geeni M^+ kandjad ruaani pardid ja geeni m^d kandjad khaki-kampelli ja helepruunid orpingtoni pardid.

E. restricted, mallard, dusky series

748. valge ja valgekirju - retsessiivse valge sulestikuga (c) on enamik valge sulestikuga parditõuge, näiteks pekingi pardid. Selle geeni kandjad on ka sinikaelpartide hulgas ilmnenud lumivalgete udusulgedega valged (valged sinikaelpardid) või valgelaigulised isendid. Valgerinnalisust ja valgelaigulisust kutsuvad esile dominantne valgerinnalisuse geen S.

E. recessive white, dominant bib

749. valged tiivasuled - nende esinemist põhjustab retsessiivne autosoomne geen w.

E. white primaries

750. värvuse lahjendusgeenide mõju - siia rühma kuuluvad partide sulestiku sinist (Bl), pruuni (d) ja kollakaspruuni (bu) värvust põhjustavad geenid. Geeni Bl kannavad parditõud rootsi sinine ja sinine orpington, geenid d ja bu on esindatud orpingtoni, khaki-kampelli ja india jooksupardi sulestiku värvuse genotüüpides.

E. blue dilution, brown dilution, buff dilution

- partide viirusenteriit - 552

751. partla - hoone, mida kasutatakse partide pidamiseks. Otstarbe järgi jagunevad partlad tootmispartlateks ja sugupartlateks, pidamisviisi järgi sügavallapanuga, võrk- või restpõrandaga partlateks. Puurispidamist kaasajal pardikasvatuses enam praktiliselt ei kasutata.

E. duck house

- pastörelloos - 553

752. pea - lindude kehaosa, kuju ja sulgedega kaetuse osas väga erinevad. Kanadel kuuluvad pea juurde hari, lokutid ja kõrvalapid, näoosa võib olla sulgedega kaetud. Partidel ja hanedel on pea sulgedega kaetud, ainult hiina hanetõul on pealael nokakügar. Kalkunite pea on sulgedeta, nahatekistest esinevad pealael lihaskasved, korallid, alalõua all rippuv nahakurd. Pärlkanal on pealael tugev kiiver ja lõua all lokutid, pea on sulgedeta. Muskuspartide põsed, silmade ümbrus ja lõug on sulevabad, kuid kaetud punase krobeline kattedoega, millest on välja kasvanud punased poisetaolised lihanibud.

E. head

- peegelpardid - 727

753. peensool - lindude seedekulgla osa, koosneb U-kujulisest kaksteistsõrmik- ja silmusjatest tühi- ning niudesoolest. Viimased kaks paiknevad paremal pool kõhuõõnes, niudesool seejuures umbsoolte vahel. Peensooles toimub kõhunäärme

poolt produtseeritavate seedeensüümide – trüpsiini, lipaasi ja diastaasi abil aktiivne toidu seedimine. Seedeproduktid imenduvad verre soolehattude kaudu.

E. small intestine

- pekingi (parditõug) - 722

754. perekond - aretustöös kasutatav mõiste, õdede-vendade või poolõdede ja poolvendade rühmad.

E. fowl family

755. perekondaretus - üks puhasaretuse meetod. Linnukasvatases ulatuslikult kasutatav. Aretusperekonna (perekonna) all mõistetakse väljapaistva emaslinnu selekteeritud järglaskonda, kellel on ühesugused soovitud omadused ja kes põlvnevad ühest emaseellasest. Perekonna kestus on harilikult 3-6 põlvkonda.

E. family selection

- perekondvalik - 836

756. perepaaritus - individuaalkontrolli all olevate emaslindude rühma paaritamine ühe isaslinnuga.

E. pen-mating

757. perepaaritusrühm - perepaarituseks valitud linnurühm.

E. pen-mating group

758. pesa - linnu poolt valmistatud ehitised munemiseks, haudumiseks ja poegade kasvatamiseks (tuvidel). Tööstuslikus linnukasvatases munevad munakanad puuri põrandale, lihakanad ja allapanul peetavad kanad selleks ehitatud individuaal- või kollektiivpesadesse. Hanedele, kalkunitele ja muskuspartidele paigutatakse sulgudesse seinte äärde eest lahtised pesad, partidele pealt lahtised raampesad.

E. nest, nest-box

759. pesahülgaaja - linnuliik, kelle pojad koos emaslinnuga kohe peale koorumist ja udusulestiku kuivamist jätavad pesa maha. Pesahülgaajad on kõik põllumajanduslinnud, välja arvatud tuvid.

E. precocial bird, autophagous bird

760. pidamissüsteem - zootehniliste, veterinaarsete ja organisatsioonilis-majanduslike meetmete kogum, mis on suunatud suurima koguse kvaliteetse toodangu saamiseks minimaalsete materiaalsete kulutustega. Tuntumad on lindude ekstensiivne ja intensiivne pidamissüsteem. Nende vahele jäävad mitmed üleminekuvormid, mida tuntakse kombineeritud või poolintensiivse pidamissüsteemi nimetuse all.

E. keeping system

761. ekstensiivne pidamissüsteem - tunnusteks on sesoonne tootmine, lindude vähene produktiivsus, väike kogutoodang, jalutusaedade ja -koplite kasutamine ning suur tööjõukulu toodanguühikule.

E. extensive keeping system

762. intensiivne pidamissüsteem - põhitunnuseks on lindude pidamine ainult spetsiaalselt sisustatud lindlates allapanul, rest- või võrkpõrandal või puurides. Põhitööd on mehhaniseeritud või automatiseeritud, tootmine kulgeb ühtlaselt sõltumata aastaajast või kliimatsoonist.

E. intensive keeping system

763. poolintensiivne e kombineeritud pidamissüsteem - allapanul peetavad linnud saavad ka hästi mehhaniseeritud pidamise korral suveperioodil kasutada jalutusaedu ja -kopleid. Kaasajal üks mahemunade tootmisele lähedasi pidamissüsteeme.

E. semi-intensive or combined keeping system

764. pidamistehnoloogia - lindlates kasutatav tehnoloogiline sisustus ja seadmed koos nende kasutamisega eri linnuliikide, vanuse- ja produktiivsusrühmade juures nii, et oleks võimalik toota linnukasvatussaadusi aastaajale ja kliimatsoonile vaatamata.

E. keeping technology

765. pidamisviis - tuntakse kaht põhilist põllumajanduslindude pidamisviisi – põrandal (allapanul) ja puurides. Põrandalpidamiseks saab lugeda ka kanade ja partide üleskasvatamist ning täiskasvanud lindude pidamist sõrestik- või restpõrandal.

E. method of keeping

766. allapanul, põrandal pidamine - nii peetakse kaasajal kõiki lihalinde, aga ka munakanu. Meie kliimatingimustes kasutatakse põrandal sügavallapanu, mida vahetatakse ainult iga linnupartii vahetumisel. Sobivaimaks allapanumaterjaliks on freesturvas, mida kulub aastas 1 kana kohta 12-15 kg.

E. deep litter method

767. puurides pidamine - selle pidamisviisiga alustati 20. saj esimesel poolel, massiliseks muutus see 20. saj teisel poolel. Puuri (puuripatareisse) püüti paigutada peaaegu kõikide linnuliikide ja vanuserühmade linde, välja arvatud jaanalinde. Käesoleval ajal peetakse puuris kõiki munakanade ja vuttide vanuse- ning produktiivsusrühmi. Munade tootmiseks sobivaim pidamisviis.

E. cage method

768. võrk- või sõrestikpõrandal pidamine - tuntud ka kombineeritud pidamisviisi nimetuse all. Jääb lindude paigutustiheduselt ja töömahukate protsesside automatiseerituselt allapanul ja puurides pidamisviisi vahele. Sageli kasvatatakse tibudest noorkanad puurides, munema pannakse noorkanad aga põrandale allapanule või võrk- e restpõrandale.
E. keeping on wire mesh floor

769. pigment - organismides sisalduvad mitmesuguse koostisega värvained. Osalevad fotosünteesis (klorofüll), fotoregulatsioonis (fütokroom), hingamises (hemoglobiin) ja nägemises (rodopsiin) ning kaitsevad organismi ultraviolettkiirguse eest (melaniinid). Pigmentidest oleneb taime või looma koevärvuse kujunemine.
E. pigment

770. piiratud söötmine - põhiliselt sugunoorlindude kasvatusvõte, et nende kasv ei jõuaks organsüsteemide arengust ette. Piiratud söötmisel kasutatakse: segajõusööda koostises energia- ja proteiinisisalduse või mõne kriitilise aminohappe vähendamist, nädalas 1-2 "näljapäeva" rakendamist või päevase söödakoguse vähendamist.
E. restricted feeding, limited feeding

- pikenev valguspäev - 982
- pilgrim (hanetõug) - 102
- pimedad kanad - 283

771. plekiline muna - pruunikoorelistel munadel esinevad pigmendilaigud. Tingitud munajuha tupeosas paiknevate pigmendinäarmete talitlushäiretest.
E. spotted egg, spotty egg

- plimutrok (kanatõug) - 410
- poltaava savivärvi (kanatõug) - 382

772. polühübriid - ristand, kelle järjestikusel ristamisel jälgitakse kahe, kolme või enama eritunnuse päritavust.
E. polyhybrid

- pommeri (hanetõug) - 103
- poola tanukanad - 432
- poolintensiivne kasvatamine - 763

773. poolõved - poolõed-poolvennad, aretuses kasutatav termin.
E. half-sibs

- poor - 634

774. populatsioon - ühte liiki kuuluvate ja omavahel vabalt paarituvate isendite kogum teatud territooriumil.

E. population

775. porfüriin - munajuha tupeosas paiknevate pigmendinäarmete poolt munakoorele ja munakoore paigutatav pruun pigment (protoporfüriin IX). Munakoore sinaka ja roheka värvuse põhjustab samas eritatav pigment biliverdiin.

E. porphyrin

776. pterüül e suleväljak - linnu kontuursulgedega kaetud kehaosa.

E. pteryla

777. pugu - anatoomiliselt söögitoru valendiku väljasopistis enne rinnaõõnesse jõudmist, lindude toidureservuaar, lihasmao täitumise regulaator. Pugus olevate näarmete nõre ei sisalda seedefemente, kuid aitab sööta pehmenada. Hanedel ja partidel pugu puudub, neil on sellel kohal ainult käävjas söögitoru laiend.

E. crop

778. puhasaretus - puhasaretuse meetoditeks on liinaretus, liinide ühendamine, sugulasliinide (inbredliinide) aretus ja tõusisene ühendamine, perekondaretus.

E. purebreeding, inbreeding

- pulloroos - 554

779. punane džunglikana (*Gallus gallus*), ulukkana - asustab Kagu-Aasia mägimetsi alates 3000 m kõrgusest. Kodustatud Indias ja Hiinas u 1400 a e.m.a. Kaasaja geneetiliste uuringute alusel peetakse džunglikanade ainsa liigina kõikide praeguste kanatõugude alggenotüübiks. Sulestiku värvus sarnaneb nii kukkedel kui ka kanadel põldpüüvärviliste kanadega, domineerivad kuldsed ja punased toonid. Silmade iiris punane, jalad hallid, tipuline lihthari. Kehamass ♂♂ 1,1-1,2, ♀♀ 0,5-0,7 kg, kurnas keskmiselt 8 muna. Molekulaargeneetikud on viimasel ajal leidnud punasel džunglikanal 9 alamliiki, kelledest tähtsamad on:

- Jaava punane džunglikana e bankiva kana (*Gallus gallus bankiva*), kõige tuntum kanade eellane;

- Hiina ja Indoneesia punane džunglikana (ka Kotšin-Hiina punane džunglikana) (*Gallus gallus gallus*);

- Tonkingi punane džunglikana (*Gallus gallus jabouillei*);

- India punane džunglikana (*Gallus gallus murghi*);

- Birma punane džunglikana (*Gallus gallus spadicens*).

Veel möödunud sajandi lõpul pakuti kanade eellasteks Tseiloni džunglikana (*Gallus lafayetti*), halli džunglikana (*Gallus sonnerati*) ja rohelist džunglikana (*Gallus varius*). Geneetikute viimaste uuringute alusel ei ole need kodukanade eellasteks.

E. Red Junglefowl, wild fowl

- punane liha - 363

780. puur - metallist, plastmassiga armeeritud metallist või ka puidust valmistatud seade lindude (ka loomade) pidamiseks. Puuri põrand on kas traatvõrgust või - varbadest, munakanapuuridel kaldega munade väljaveeremiseks. Kaasajal peetakse puurides peamiselt kõikide vanusejärgude munakanu. Puurid on koondatud puuripatareideks, kus lindude söötmine, jootmine, sõnniku eemaldamine ja munade kogumine on mehhaniseeritud.

E. cage

- puurides pidamine - 767

- puuris kasvatamine - 441

781. puuripatarei - lindude puurispidamiseks puuride liitmisel saadud seadmete kompleks. Puuripatareid võivad olla üherealised ja kuni 8-korruselised, 4-realised ja ühekorruselised, aga ka kaherealised ja 1-, 2-, 3- ja 4-korruselised. Puuripatareides on lindude söötmine, jootmine, sõnniku eemaldamine ja munade kogumine mehhaniseeritud.

E. cage battery

782. põhja-ameerika ulukkalkun (*Meleagris gallopavo*) - kodukalkuni ulukeellane, kes veel praegugi elutseb Kesk-Ameerika ja Mehhiko metsades. Sulestiku üldvärvus meenutab pronksi või vaske, varieerudes pronksiläike intensiivsusest ja pruuni pigmendi hulgalt. Sulgede servades on sametmust riba. Sabasulgedel on lai valge ristvööt. Isaskalkunite rinnal on must niitsulgede kahl. Tuntakse 7 alamliiki. ♂♂ kehamass kuni 18, ♀♀ 10 kg. Muneb 10-15 muna, haudeperiood 27-30 päeva. Poegi kasvatavad ainult emaskalkunid 4-5-pealistes rühmades.

E. Wild Turkey

- põhja-kaukaasia pronkskalkunid - 246

- põhja-kaukaasia valged (kalkunitõug) - 247

- põldpüü - 698

783. põldvuti (ulukvuti) sulestiku värvuse geenvalem - värvust määravatest geenidest on muteerunud 24, neist mitmed korduvalt. Seda arvestades on geenvalem järgmine: AA A1A1 bb bhh BiBi B1B1 BrBr CC CinCin CrCr DnDn ee MaMa PP PkPk PsPs RoRo RsRs SS ww WbWb WhWh WpWp yy.

E. plumage colour genotype of Common Quail

784. põldvutt (*Coturnix coturnix*) - Eesti väikseim kanaline, levinud kogu Euraasias, ränd-, jahi- ja põllumajanduslind. Tuntakse kuut alamliiki, neist tähtsaim on Aasias ja Jaapanis levinud *Coturnix coturnix japonica*. Põldvutt kodustati tõenäoliselt 11. saj Jaapanis, kus teda peeti algul võitlus- ja laululinnuna. Osa teadlasi on siiski arvamusel, et Euroopa põldvutid kodustati egiptlaste ja roomlaste poolt. Põldvuti sulestiku üldvärvus on tumepruun, kollakasvalgete triipudega.

Isaslindude puguala sulestik on ookerpruun, pealael on kolm kollakasvalget triipu. Hoosuled on tumepruunid, heledate vöotidega. Kloaagi ümbruse nahk on roosa. Emasvuttidel on nokaalune ja põsed helehallid, pugu ja rind hallikaspruunid tumedate tähnidega. Kloaagi ümbruse nahk on sinakashall. Emaslinnud kaaluvad kuni 135 g, isaslinnud kuni 20% vähem. Kurnas 8-20 muna, haudekestus 16-17 päeva, pojad pesahülgaajad. Eestis väiksearvuline. Põllumajanduslinnuna nimetatakse eestikeelses kirjanduses vutiks.

E. Quail

785. põllumajanduslinnud - kodulinnud, keda peetakse peamiselt munade ja liha, aga ka rasvase maksa ja udusulgede tootmiseks.

E. poultry, farm fowl, domestic fowl

- põrandalpidamise süsteem - 442, 762

786. põrn - kuulub lindudel vereloome- ja immuunelundite hulka, on punakaspruun valge- ja punapulbist koosnev elund, mis paikneb kehaõõnes paremal pool näärme- ja lihasmao piiril. On kanal ümara ja veelindudel kolmnurkse kujuga, massiga 2-4 g. Põrn on linnu organismis peamine vere depoo, ka vere vananenud rakuliste elementide selekteerija ja fagotsütoosi teel nende käibelt kõrvaldaja. Põrnas moodustatakse ka lümfotsüüte ja monotsüüte.

E. spleen, milt

- põskhabe - 313

- pähkelhari - 118

787. päranipunääre - lindudel ainus nahanääre, paikneb naha all esimeste sabalülide kohal. Kahesagaraline päranipunääre eritab õlijat vedelikku, mida linnud, eriti veelinnud kasutavad oma sulestiku võidmiseks mürgumise eest. Jaanalindudel ja tuvidel seda näeret ei ole.

E. uropygial gland, preen gland, oil gland, rump gland

788. pärasool - lindude jämesoole osa, mis suubub kloaaki. Pärasoolega on ühenduses paarilised umbsooled, kus toimub tselluloosi bakteriaalne seedimine.

E. rectum

789. pärilikkus - organismi arengu juhtimiseks määratud informiooni edastamis-, säilitamis- ja reageerimisprotsesside kogumik. Kõige üldisemalt on pärilikkus organismi võime anda omataolisi järglasi.

E. heredity

- päritavus - 156

- päritavuskoefitsient - 156

790. pärilkana (*Numida meleagris galeata*) - Aafrikas elutsevad looduses nelja pärilkanade perekonna esindajad: *Agelastes*, *Guttera*, *Numida* ja *Acryllium*. Perekond *Numida* on väga heterogeenne, sinna kuulub 22 alamliiki, nende hulgas Lääne Aafrikas elutsev ja rohkem kui 2000 a e.m.a kodustatud *Numida meleagris galeata*, hall pärilkana. Pärilkana nimetuse on see sinakashalli sulestikuga linnud saanud iga kontuursule tipu lähedal oleva heleda pärli värvusega ja -kujuga täpi järgi (sulestik on nagu pärlitega kaetud). Kehamass ♂♂ 1,6-1,8, ♀♀ 1,8-2 kg. Looduslikud vormid munevad kurna 5-8 muna. Haudumine kestab 25-27 päeva.
E. Guinea Fowl

791. pärilkanakasvatus - pärilkanad olid vanades Vahemere kultuurides kultuslinnud, Rooma riigi hiilgeaegadest alates ilu- ja luksuslikud lihalinnud. Koos Rooma riigi lagunemisega kadusid Euroopast ka pärilkanad. Alles 16. saj tõid Hollandi meremehed pärilkanad taas Euroopasse. Kaasajal kasvatatakse neid peamiselt Lääne-Euroopas ja Venemaal nii liha kui ka munade tootmiseks.
E. guinea fowl production

792. pärilkanaliha - toodetakse peamiselt pärilkanabroileritena, kes realiseeritakse 70-84 päevastena. Selles vanuses on nende kehamass ~1,25 kg ja tapasaagis 72-74%. Liha on punane linnuliha ja on uluklinnulihale omase maitse ja aroomiga, sisaldades 18% ja rohkem proteiini, 4-6% rasva ja 1,2-1,4% mineraalaineid.
E. guinea fowl meat

793. pärilkanamuna - kaasaegsete pärilkanatõugude ja -teisendite aastane munatoodang on 80-120 muna, keskmise massiga 40-46 g. Muna on väga paksu (0,5 mm) koorega, tugevate kiudkestadega, väheste koorepooridega ja aluselise sisuga (pH=9,01-9,20). Seetõttu säilib ta kuni aasta kasutuskõlblikuna ja leiab kasutust pikaajalistel ekspeditsioonidel. Pärilkanamuna rebu sisaldab 13,06% proteiini, 27,80% rasva, 0,09% süsivesikuid ja 1,79% mineraalaineid. Munavalges on 9,06% proteiini, 0,22% süsivesikuid ja 0,35% mineraalaineid.
E. guinea fowl egg

794. pärilkana sulestiku värvus - hallitäpiline pärilkana sulestiku värvuse määravad geenid II DD MM ww. Eristatakse 5 monomutanti ja kokku 11 di-, tri- ja tetramutanti.
E. plumage colour genotype of Guinea Fowl

Monomutandid:

795. seemisnahavärvi, pruun hallitäpiline või tumekollasetäpiline - värvust põhjustab retsessiivne autosoomne geen d, mis põhjustab ka sulestiku täpilisuse osalise kadumise. Sulestiku üldvärvus helepruun (kreemikasvalge) kuni tumepruun.
E. chamois, dundotte, buff dundotte

796. sirelililla, lavendel või helehall - värvuse määrab muteerunud retsessiivne autosoomne geen i. Geeni toimel on sulestik muutunud sinakaks, kontuursulgede valge pärlimuster on säilinud.

E. lilac, lavender, light grey

797. valge - homosügootsetel isenditel (WW) on sulestik täiesti valge, heterosügootidel (Ww) on seljaosa kaetud pigmenteerunud sulgedega, rind ja kõht on valged.

E. white

798. violett, kuninglik punakasviolett - värvuse kutsub esile geen mm, mille toimel on pidurdunud kontuursulgedele pärlimustri moodustumine ja mutandi sulestiku üldvärvus on tume, pigmendita sulgi sulestikus ei leidu.

E. violet, royal purple

Dimutandid:

799. hõbetiivaline - värvuse määravad geenid i ja Ww.

E. silverwing

800. kollakaspruun - värvuse määravad geenid m ja d.

E. buff

801. portselanivärvi - värvuse määravad samad geenid, mis kollakaspruuni värvusegi - m ja d.

E. porcelain

802. punakasvioletne valgerinnaline - värvuse määravad geenid m ja Ww.

E. lakenpur, white breasted purple

803. taevasinine, korallsinine - värvuse määravad geenid m ja i.

E. sky blue, coral blue, blue coral

804. valgetäpiline - värvuse määravad geenid d ja Ww.

E. dundotte white

Trimutandid:

805. kollakasvalge - värvuse määravad geenid m, d ja Ww.

E. buff white

806. korallvalge - värvuse määravad geenid m, i ja Ww.

E. coral white

807. opaalivärvi - värvuse määravad geenid m, i ja d.

E. opaline

808. portselanvalge - värvuse määravad geenid i, d ja Ww.
E. porcelain white

Tetramutandid:

809. piimjasvalge - värvuse määravad geenid m, i, d ja Ww.
E. opal white

810. pärllkanatõud - erinevatest pärllkanapopulatsioonidest on tõuks tunnustatud vaid vähesed, arvatavasti aretajate vähesse huvi tõttu paberliku asjaajamise osas.
E. breeds of Guinea Fowl

811. volga valged - tõuks tunnustati Venemaal 1989. a. Linnud on valge sulestikuga, kusjuures igal kontuursulel on veidi läikiv pärllisarnane muster. Linnud on mittetäieliku dominantse geeni W kandjad. Lindude nahk on valge, mis tõstab lihakehade kaubanduslikku väärtust. Kehamass ♂♂ 1,7-1,8, ♀♀ 1,9-2 kg. Aastane munatoodang 90-110 muna.
E. Volga White

812. zagorski valgerinnalised - Venemaal Zagorskis aretatud tõug, tunnustatud 1978. a. Sulestik pärllhall, välja arvatud kaela alaosa, rind ja kõhu esiosa. Häid lihaomadusi täiendab marmorjas või helekollane nahk. Kehamass ♂♂ 1,9, ♀♀ 2,2 kg. Aastane munatoodang 100-120 muna, keskmise massiga 46 g.
E. Zagorsk White Breasted

R

813. raampesa - partide põhikarja allapanul pidamisel puidust, munakanade puurispidamisel metallist madala piirdega (10-15 cm) pesatüüp.
E. open-framed nest box

814. realiseerimisvanus e lindude tapmisvanus - lihaks realiseeritavate noorlindude tapmisvanus sõltub linnuliigist, tõust ja krossist, kuid ka reast majanduslikest näitajatest: söödakasutusest, liha kvaliteedist, turunõuetest. Kanabroileritel on kaasajal realiseerimisvanuseks 40-42, pardibroileritel 47-49, muskuspardibroileritel 70-84, kalkunibroileritel 120-180, hanebroileritel 60-70 ja vutibroileritel 35-42 päeva.
E. market age, slaughter age

- rebu - 643

- rebukeeris - 631

815. rebupõis - linnuloote embrüonaalne toiteelund.
E. yolk sac

816. rebutael - munarebu tekkimisel ladestub see pidevate kihtidena, välja arvatud iduketta e blastotsüsti piirkond. Et iduketas püsiks kogu aeg rebu pinnal, ulatub varem moodustunud valge rebu ümara tulbakujulise rebutaelana e latebrana rebu keskelt pinnale, olles aluseks idukettale.

E. latebra

- reini (hanetõug) - 104

817. rekordmuneja - aretustöö käigus on jõudluskontrolli abil registreeritud parimad munejad emaslinnud. Kanade osas registreeritakse rekordmunejaiks kõik need, kes on aasta kestel munenud 365 või rohkem muna. Aretusfirmades on selliseid kanu tuhandeid. Munapartide ja munavuttide rekordmunejate kohta informatsioon puudub.

E. record holder for egg laying, champion egg layer

818. rennjootur - jootmisseade, kus vesi voolab renni planeeritud languse tõttu. Linnud joovad rennist.

E. drinking channel

819. reproduktorfarm - farm, kus toodetakse tõumaterjali tootmisfarmidele, linnukasvatuse suurtootmise üks lüüsid.

E. reproduction farm, multiplier breeder farm

820. riidest "sadul" - kasutatakse emaskalkuni selja ja külgede katmiseks, et isaskalkunid neid paaritamisel ei vigastaks. Kasutatakse rohkem hobilinnukasvatuses.

E. protective poultry saddle, canvas saddle, mating saddle

821. rind - linnu kehaosa, mis algab õlanuki ja õlaliigesega ning lõpeb rinnakukiilu tagatipuga. Rinna luuliseks aluseks on rang-, aba- ja kaarnaluu, rinnakuroided ning rinnakukiil.

E. breast

822. rinnak - linnu rümba (lihakeha) osa, mis koosneb peamiselt rinnalihastest ja mille luuliseks aluseks on rang- ja kaarnaluu ning rinnakukiil.

E. breastbone

- rinnaku limapauna põletik - 555

823. rinnaku pikkus - vahekaugus õlanuki ja rinnakukiilu tipu vahel. Oluline mõõde lihalindude aretuses.

E. breastbone length

824. rinnakukiil - rinnaku kaarnaluu liigesest algav ja rinnakukiilu tipuga lõppev suurte- ja väikeste rinnalihaste alus.

E. breastbone carina

- rinnakumuhk - 556

825. rinnalihased - paarilised suur ja väike rinnalihas on linnurümba kõige väärtuslikumad osad. Tapaeelsest kehmassist moodustavad nad kanabroileritel 17-19, muskuspardidel 12-16, vuttidel 19-20 ja pardidel 18-20%. Kanalistel ja kalkunil moodustavad nad nn valgest lihast rohkem kui 3/4.

E. breast muscles

826. rippjootur - tavaliselt lindla laekonstruksioonide külge riputatud renn-, vaakum- või tassjootur.

E. hanging drinker

827. rippsöötur - lindude põrandal- (allapanul) pidamisel kasutatav võte – riputada söödaliin või söödaautomaadid lakke. Allapanu vahetamisel tõstetakse sööturid vastukaalude abil lae alla.

E. hanging feeder

828. ristamine - kahe tõu lindude paaritamine. Üks põhilisi aretusvõtteid uute tõugude loomisel ja ristandite abil produktiivsuse suurendamisel.

E. crossing

829. ristandlind, hübriidlind - tõugudevahelisel ristamisel saadud lind.

E. hybrid, cross

- ristnökk - 289

830. roie - lindudel on selgmiselt kinnituvad lüliroided ja rinnakukehale kinnituvad rinnakuroided. Roided on konksjätkete abil üksteisega ühendatud, mis teeb lindude rinnakorvi liikumatuks ja tugevaks.

E. rib

- romnõ (hanetõug) - 95

- roodailend (kanatõug) - 396

- rooshari - 119

- roosharjaga bantam (kanatõug) - 430

- ruaani (parditõug) - 722

831. rõngastamine - lindude individuaalne või rühmaviisiline märgistamine jooksme(te)le jalarõnga(ste) asetamisega.

E. ringing, banding

- rõuged - 557

- räbaldunud sulestik - 314

832. rübi - seljale järgnev ja niudeluule baseeruv kuke (kana) kehaosa, selja tagaosa ning saba baasi vahel.

E. back cape, saddle

833. rübjaripmed - kukkedel rübjal ja tagaseljalt allarippuvad rübja kattesuled, modifitseerunud kontuursuled. Raskesti eristatavad väikestest sirp- ja saba kattesulgedest.

E. saddle feathers

834. rühmapuur - kahe ja rohkema linnu pidamiseks ettenähtud puur. Rühmapuuris võib toidumunade tootmisel olla kuni seitse kana.

E. group cage, multiple bird cage

835. rühmpaaritus - paaritused kindlas linnurühmas lindude vabal valikul, võib toimuda nii rühmapuuris kui ka aedikus. Rühmpaarituse näiteks on sugukanade ja - kukkede koospidamine sugukanade puuripatareides, kus ühes puuris peetakse 6-30 kana koos kuke või kukkedega.

E. flock mating

836. rühmvalik e perekondvalik - valikul arvestatakse peale isendi fenotüübi ka ta sugulaste andmeid.

E. group selection

S

837. saba - lindude saba koosneb selle luulisest alusest, sabasulgedest ja neid liigutatavatest lihastest: sabaõstur- ja sabalangetajalihas ning saba külglihased. Sabalülisid on kanal 5-6, pardil ja hanel 8. Viimane lüli – päraniip e pügostüül – on neist suurim. Saba- e tüürsuled on oma ehituselt ja pikkuselt, samuti saba lihaste poolt eri suundades liigutatavuse poolest eriti isaslindudel (kukkedel, kalkunitel, faasanitel jt) väga liigispetsiifilised ja dekoratiivsed.

E. tail

838. saba pikkus - lindude puhul mõeldakse selle all tavaliselt sabasulgede (sirpsulgede) pikkust. Suurim on see ilukanatõugude hulka kuuluval pikasabalise fõöniksi kanatõu kukkedel – üle 10 m.

E. tail length

- sabasuled - 887

839. sabatu kana - sabatuid kanu on tuntud sajandeid, nad on paljude tõugude (ka bantamite) geneetiliselt sabaatud teisendid (geenipaari Pp mõjul), näiteks araukaana, vana inglise võitluskana bantam jt.

E. rumpless fowl

- sabatus - 291, 292
- sagriline sulestik - 315
- salmonelloosid - 558

840. sapipõis - paikneb lindude kehaõõne vasakul poolel, kus ta kinnitub parempoolse maksasagara külge. Selle maksasagara poolt eritatav sapp koguneb sapipõide. Viimajuhaga kaudu suunatakse sapp siit kaksteistsõrmiksoolde. Vasakust maksasagarast juhitakse sapp kaksteistsõrmiksoolde vahetult. Sapp on maksa näärmerakkude nõre, sisaldab sapihappeid ja nende soolasid.

E. gall-bladder

- sarvhari - 116
- sarvikhari - 116
- sasseks (kanatõug) - 397

841. seedekulglala e -trakt - algab põllumajanduslindudel nokast, järgnevad suuõõs, söögitoru, pugu, näärme- ja lihsmagu, peensool (kaksteistsõrmiksool, tühi- ja niudesool), jämesool (umbsooled ja pärasool) ja lõpeb kloaagiga.

E. digestive tract

842. seedimine - biokeemiliste protsesside kogum, mille abil linnud lammutavad söödas leiduvat toitained sooltes imenduvateks ja vere poolt transporditavateks keemilisteks aineteks, mida nad kasutavad elutegevuseks ja toodanguks. Seedimine algab lihasmaos ja lõpeb umbsooltes ja pärasooles.

E. digestion

- segahari - 117
- segajõusööt - 478
- sektsioonhaudur - 146

843. selg - lindude selja luulise aluse moodustavad selgroo rinnalülid (kanal 7, pardil ja hanel 4), roided ja abaluud. Selgroo rinnalülid on omavahel ja niudeluuga kokku kasvanud ja moodustavad seljalihastikule liikumatu aluse. Seljalihastik on põllumajanduslindudel napp, koosnedes selja lai-, pindmisest saag-, pindmisest tuhara-, rätsep- ja selja pikimast lihasest.

E. back, dorsum

844. selgroog e lülisammas - jaguneb kaela-, rinna-, nimmeristluu- ja sabaosaks. Liikuvad on neist ainult kaela- ja sabaosa. Lülide arv on suurim kaelas: kanadel ja kalkunitel 13-14, partidel 14-16, hanedel 17-18. Kokkukasvanud rinnalülid moodustavad seljaluu; nimmelülid, ristluulülid ja esimesed sabalülid liitrisluu; viimased sabalülid aga päänipu.

E. vertebra, vertebral column, spinal column, backbone

845. sigimatus, steriilsus, viljatus - suguvõime puudumine täiskasvanud isenditel. Lindudel võivad sigimatust põhjustada peamiselt ovo- ja spermiogeneesi häired.
E. barrenness, infertility, sterility

846. sigimine - organismide autoreproduktioon – olemasolevad isendid (vanemad) moodustavad uusi, endasarnaseid isendeid (järglasi). Tähtsaim sigimisviis on suguline e seksuaalne sigimine, sugurakkude ühinemise e viljastumise kaudu toimuv sigimine.
E. reproduction

847. sigivus (emaslinnul) - emaslinnu kohta saadud järglaste arv munemisperioodil, aastas või eluajal.
E. reproductive output, female offspring output

- sigivus - 1010
- siidine sulestik - 316
- siidsulgne (kanatõug) - 433
- sile rooshari - 120
- silejalgsus - 293

848. silmad - lindude paarilised nägemiselundid on suhteliselt suured ja paiknevad pea külgedel. Silma ava on tavaliselt ümar. Silma kaitseb pilkkile. Lindude nägemisteravus, -kaugus ja värvide nägemine sõltub linna liigist ja vanusest. Nägemisteravus on eriti hea röövlindudel, põllumajanduslindudest kalkunitel ja kanalistel.
E. eyes

849. sinikaelpardi liha - on tuntud punase uluklinnuliha. Põhiliselt on sinikaelpart meil jahilind. Eestis farmis kasvatatud 9-nädalased sinikaelpardi ♂♂ kaalusid 1400, ♀♀ 1200 g, tapasaagis oli vastavalt 64 ja 63%.
E. mallard meat

850. sinikaelpardi sulestiku värvuse geenvalem - aluseks võttes partide sulestiku värvust reguleerivaid muteerunud gene, on sinikaelpardi sulestiku värvuse geenvalem järgmine: BB blbl BnBn BuBu CC DD ee [li⁺, Li, Li^b], [m^R, m⁺, M^d] rr ss WW.
E. plumage colour genotype of Common Mallard

851. sinikaelpart (*Anas platyrhynchos*) e sorsk - Eestis ujupartide hulka kuuluv levinud haude- ja rändlind, kelle areaaliks on Euroopa, Aasia, Aafrika ja Ameerika veekogude kaldapiirkonnad. Sinikaelpardid kodustati oletatavasti mitmes maailmajaos üheaegselt, u 3-4 tuhat aastat e.m.a. Hundsulestikus isassinikaelpardil on metalselt kütlev roheline pea, kollane nokk, pruun rind, keerdu sabasuled, säravhall tiiva- ja keresulestik. Emaslind on tagasihoidlikuma mustjaspruunika sulestiku üldvärvusega, mida ilmestab ookerjas kuni tumekollane sulemuster.

Mõlemal sugupoolel on valge kandiga sinine tiivaküüdus. Kehamass ♂♂ 1,35, ♀♀ 1 kg.

E. Common Mallard

- sirppardid - 738
- sirpsuled - 888
- sisearetus - 174
- sisearetusliin - 173
- siselennusuled - 889
- sisenõrenäärmed - 55
- sisesekretsiooninäärmed - 55
- skoone (hanetõug) - 105

852. solaarium - allapanul peetavate lindude taraga piiratud jalutusala kahel pool lindlat. Solaariumi kate peab võimaldama lindude väljaheidete koristamist. Solaariumi pindala võrdub tavaliselt lindla põrandapindalaga.

E. solarium

853. somiidid - loote arengu algstaadiumis mõlemal pool neuraaltoru paiknevate segmentaarsete mesodermirakkude tihenened kogumid, kere skeleti ja lihaste primitiivorganid.

E. somites

854. soolestik - linnu soolestiku moodustavad peen-, tühi-, niude- ja jämesool.

E. intestines

- soolkanali toppumine - 536
- sorsk - 851

855. sperma - lindude sperma moodustumine (spermiogenees) toimub selgmiselt kereõõnes paiknevates munandites. Sperma tihedus ja kogus (ejakulaadi maht) on linnuliigiti erinev, samuti on erineva kujuga eri linnuliikide spermid. Lindudel puuduvad lisasugunäärmed. Kukelt saadakse korraga 0,4-1,6, isashanelt 0,1-0,2 ml ejakulaati.

E. semen

856. spermiide arv - 1 ml kuke spermas on 1,40-2,33 miljonit spermi.

E. number of sperm, sperm count

857. SPF-kari - linnukari, milles ei ole leitud lindude nakkushaigusi.

E. SPF flock, specific pathogen free flock

- stabiilne valguspäev - 986
- standardpronkskalkunid - 248
- steriilsus - 845

858. stress - organismi pingeseisund, mis tekib välis- või sisekeskkonna tugeval muutumisel organismi vastureaktsioonina. Tekivad käitumishäired, mille põhjustajaks lindudel võivad olla pidamisviis, sugupoolte vahekord, sulestiku seisund, paigutustihedus, linnurühma suurus, söögi- ja joogifront, lindra sisekliima, töötajate ebaprofessionaalsus ja haiguste esinemine linnukarjas.

E. stress

859. sugukihu, sugutung - ilmneb peamiselt suguhormoonide verretulvamisel välisärritajate (näiteks vastassugupoolse seksuaalkäitumine) mõjul ja suguküpsuse saabumisel.

E. libido, sex drive, sexual desire

860. suguküpsus e varavalmivus - on emaslinnu vanus esimese muna munemisel, isaslinnul vanus esimesel resultatiivsel paaritusel.

E. sexual maturity, puberty, early maturity

861. suguliiteline tunnus - tunnus, mida määravad geenid asuvad sugukromosoomides ehk genoomides.

E. sex-linked trait

862. sugulind - täiskasvanud emas- või isalind, keda kasutatakse järglaste saamiseks.

E. breeder, breeding fowl

- sugulindude hindamine - 28

863. suguline aktiivsus - isalinnu paarituste või paarituskatsete arv päevas. Kanade vabapidamisel varieerub kukkede paarituste arv päevas 3-18-ni, sõltuvalt kuke hierarhisest seisundist karjas.

E. sexual activity

864. suguline dimorfism - isas- ja emasisendeid eristavad morfoloogilised, füsioloogilised ja närvitalituslikud tunnused. Sugulise dimorfismi esmaste tunnuste hulka kuuluvad kõik kaasasündinud soolised erinevused (seesmised ja välised suguelundid), teisesed tunnused on suguküpsuse saabudes suguhormoonide mõjul tekkivad lisatunnused (näiteks kukel pikad sirpsuled ja suur hari).

E. sexual dimorphism

- sugulusaretus - 174

- sugulusaretusliin - 173

865. sugunoorlind - järglaste saamiseks kasvatatavad noorlinnud, koorumisest kuni suguküpsuse saabumiseni.

E. young pedigree fowl

866. sugunäärmed - isaslindude sugunäärmeteks on munandid, emaslindudel vasak munasari, kus valmivad sugurakud. Sugunäärmed on ühtlasi ka sisesekretoorsed näärmed, mille suguhormoonid tagavad lindude erinevate sugupoolte väga erineva välimuse ja käitumise ning suguküpsuse.

E. gonads, sex glands

867. sugupoole määramine - täiskasvanud põllumajanduslindudel toimub see nende suure sugulise dimorfismi tõttu välimiku järgi, välja arvatud haned. Viimastel tuleb sugupoolt määrata kloagikaudselt. Tibude sorteerimisel sugupoole järgi kasutatakse järgmisi meetodeid:

E. sexing, sex differentiation, sex identification

868. jaapani meetod - avatakse tibu kloak, milles selgmiselt asuvad primaarsete suguorganite algmed. Kaasajal kasutatakse hane- ja parditibude sugupoole määramiseks.

E. vent sexing method

869. tibu lennusulgede kasvukiiruse järgi - kasutatakse suguliitelise geeni K mõju sulgede kasvukiirusele. Retsessiivne geen k suurendab kanatibude labahoosulgede kasvu, kukktibudel nende kasv aga aeglustub. Kanatibudel on need suled esimesel koorumisjärgsel päeval 3,5 mm pikemad kui kukktibudel.

E. feather sexing method

870. tibu sulestiku värvuse järgi - kaasajal enamlevinud meetod kõikide põllumajanduslindude tibude eristamiseks. Tibude udusulgede erinev värvus saavutatakse linnugeneetika rakendamisega autosekssete tõugude loomiseks.

E. colour sexing method

871. sugupoolte vahekord - on isaslinnu kohta peetav emaslindude arv. Allapanul pidamisel (vabapaarituse puhul) peetakse kuke kohta kuni 16 kana (munatõugude puhul), lihatõugude puhul on see näitaja 6-8. Isaskalkuni, -hane ja -pardi kohta peetakse vastavalt 6-10, 3-4 ja 4-6 emaslindu. Puurispidamisel (sugukanad, suguvutid) on see näitaja 4-7.

E. female-to-male sex ratio

872. sugurakk e gameet - rakk, mis kopulatsioonil liitudes teise sugurakuga paneb sügoodina aluse uuele isendile. Lindude emassugurakuks on munasarjas valminud munarakk (rebu) ja isassugurakuks isaslinnu munandeis valminud spermatoosid.

E. gamete, germ cell

873. sule folliikul - linnu pärisnahas paiknev koti- või taskukujuline moodustus, mis on sule arengu- ja kasvutsentriks ning millest moodustub suletupp suleputke (sule) kinnitamiseks nahasse.

E. feather follicle

874. suled - evolutsiooni käigus lindude naha katteks arenenud nahatekised. Kaitsevad linde soojuskaotuse ja mehaaniliste mõjutuste eest.

E. feathers

875. aksiaalsulg e telgsulg - kanadel sise- ja välislennusulgede vahele jääv üksik väiksem sulg, millest tiiva tipu poole algab sulgimisel välislennusulgede väljalangemine.

E. axial feather

876. harjassuled - väga lühikesed suled, koosnevad ainult suleroost, paiknevad peamiselt noka alusel, väliskõrva ava ja ka silmade ümbruses, olles oma funktsioonilt lähedased vibrissidele, imetajate sõõrmekarvadele.

E. pin feathers, bristle feathers

877. hoosuled, tiivasuled, lennusuled - paiknevad tiibadel. Tehakse vahet välis- ja siselennusulgede vahel. Kanal on välislennusulgedeks 10 küünarvarre ja sõrmeluude kohal tiivale kinnituvat sulge. Siselennusuled on kinnitunud tiiva tagaservale kämblaluu kohal.

E. flight feathers, remiges, flights, primaries, secondaries

878. juvenaalsuled - peale tibusulgede väljalangemist noorlinnule kasvavad suled.

E. juvenile feathers

879. kattesuled - kuuluvad kontuursulgede hulka, mida on linnu kehal kõige rohkem. Moodustavad korrapärase ridadena suleväljakuid, mille vahele jäävad sulgedeta paljasväljakud.

E. coverts, tectrices

880. kontuursuled - on kattesuled, lennu- e hoosuled tiibadel ja saba- e tüürsuled linnu sabas. Viimaste hulka kuuluvad ka kukkede sabas sirp- e laulusuled.

E. contour feathers

881. küünar-hoosuled - ka välislennusuled, kinnituvad küünarluu ja sõrmeluude kohal tiivale. Kanal on neid 10, nende vahetumine algab telgsulest tiiva tipu poole.

E. primaries

882. labahoosuled e välislennusuled - küünarvarre ja sõrmeluude kohal tiivale kinnituvad lennusuled. Kanalistel on neid 10.

E. secondaries

883. laba-kattesuled - osa linnu tiivasulgedest, jagunevad tiiva eesservast arvatult ja üksteist kattes väikesteks, keskmisteks ja suurteks laba kattesulgedeks.

E. lesser coverts, middle coverts, greater coverts

884. lootesuled - tibu udusuled, suletüügaste, hilisemate udusulgede alged. Hakkavad kanaloote seljal arenema 9. hautamispäeval, hanelootel 11. päeval.

E. embryonic chick feathers

885. niitsuled - on peene rooga suled, kasvavad koos kontuursulgedega välja samast sulefolliikulist. Arvatavasti on kunagi olnud kompimisretseptoriteks. Isaskalkunite rinnal paiknev niitsulgede kimp on sugupoole tunnuseks.

E. filoplumes

886. noorlennusuled - tibude sulestikku asendavad suled.

E. juvenile feathers

887. sabasuled e tüürsuled - lindude kontuursulgede hulka kuuluvad nn suured suled linnu sabaosal. Sabasulgede arv, kuju, suurus ja värv sõltuvad linnuliigist, sugupoolest, tõust ja linnu vanusest.

E. tail feathers, rectrices

888. sirpsuled - kukkede kaunid modifitseerunud tüürsuled, sabasuled, rahvakeeles ka laulusuled. Neid on 2-10 paari, sõltuvalt tõust.

E. sickles

889. siselennusuled - kinnituvad tiiva tagaservale kämblaluu kohale. Partidel võtavad osa tiivaküüduse moodustamisest.

E. inner flight feathers, tertiaries

890. tibusuled - lootesulgede (udusulgede) vahetusel (väljalangemisel) ilmuvad suled. Esialgu hakkavad kana- ja faasanitibudel tibusulestikus kasvama hoo- ja tüürsuled, hiljem kogu kehal kontuursuled.

E. neossoptiles, natal down

891. udusuled - on kontuursulgedest väiksemad, pehme ja painduva rooga (pooludusuled) või puudub roog üldse (udusuled). Veelindudel on kontuursulestiku all üle kogu keha udusulestik.

E. down feathers, down

892. sule-ebe - sulelaba üks ehituslik osa, suleudeme ristijätke, mis on suleudemetega omavahel ühendatud sulekidadega.

E. barbule

893. sulejahu - sulgede valk on peamiselt keratiin, mida loomad ei seedi. Sulevalgu loomadele seeditavaks tegemiseks hüdrolüüsitakse sulgi kõrgendatud rõhu all. Saadud sulejahu sisaldab ca 85% toorproteiini, mille seeduvus on üle 70% ja mida lisatakse näiteks lindude segajõusöödasse 2-4%.

E. feather meal

- sulekahl säärel - 317

894. sulelaba - kontuursule osa, kinnitub suleroole, koosneb suleebemeist ja suleudemeist.

E. vane, vexillum

895. suleputk - suleroo alumine osa, kinnitub nahas olevasse suletuppe.

E. quill, calamus

896. sulerood - suleputkega algav ja sule tipuga lõppev, sulelaba kinnitav sule tsentraalne osa.

E. rachis, shaft

897. sulestik - linnu keha sulgkate. Suled asetsevad üksteist kattes nagu katusekiivid, suleputk ees- ja sulelaba tagapool. Erinevatel linnuliikidel on sulestik erinev nii keha katmise kui ka sulgede kuju ja värvuse poolest.

E. plumage, feathering

898. sulestiku hindamine - sulestikku hinnatakse lindude boniteerimisel ja põhikarja komplekteerimisel. Tervel isendil on sulestik läikiv ja sile ning hoidub tihedalt keha ligi, suled on laiad, tugevad, hästi arenenud ja lõpuosas ümardunud. Kanadel peavad labahoosuled 150. elupäevaks olema vahetunud.

E. evaluation of plumage

899. sulestumine - sulgedega kattumine.

E. feathering

900. sulestumiskiirus - sulgedega kattumise kiirus. Kanatibude puhul toimub näiteks tibusulgedega kattumine umbes ühe kuu jooksul, kalkunitibudel umbes 1,5 kuu jooksul.

E. rate of feathering

901. suletutt - kõrvaava taga kahel pool pead asuv suletutt on araukaana kanatõu tunnus.

E. tuft of feather

- suleväljak - 776

902. suleude - sulelaba osa, suleroo ristijätke, mis on sulekidade abil ühendatud suleebemetega.

E. barb

903. suleõõs - suleroo allosas, suleputkes olev õõs.

E. cavity of the quill

- sulgede kiire kasv - 318

- sulgede nokkimine - 501

- sulgedeta - 319

904. sulgimine - sulgkatte vahetumine, vanade sulgede väljalangemine ja uute asemele kasvamine.

E. moult, molt

905. sulgiv lind - ealiselt või sesoonselt sulgiv, ka sundsulgimisele allutatud lind.

E. molter

- sulisjalgne bantam (kanatõug) - 434

- sulmtaler (kanatõug) - 411

- sultan (kanatõug) - 435

- sumatra (kanatõug) - 436

906. sundnuum - söötmissviis rasvase hane- ja pardimaksa tootmiseks. Tehnoloogiliselt jaguneb käsitsi- ja masinuumaks. Käsitsinuuma korral topitakse nuumatavatele noorlindudele neelu söödapudrust paraja suurusega palasid 4-5 korda päevas, kokku päeva jooksul 0,8-1 kg. Masinuumi korral doseeritakse linnu neelu elastse toru kaudu vedelat söödasegu sama kogus kui käsitsinuuma korral. Nuumasööda põhiosad on mais ja loomsed rasvad.

E. cramming, force-feeding

907. sundsulgimine - sulgimine, mis on kunstlikult esile kutsutud.

E. artificial moulting, forced moult, induced moult

908. klassikaline e stressmeetod - sulgimine on esile kutsutud sööda, joogivee ja valgustuse piiramisega.

E. conventional method of induced moult

909. keemiline meetod - sulgimine kutsutakse esile söötes kemikaale, mis järsult vähendavad suletuppede verevarustust. Selle tulemusena langevad suled välja.

E. chemical method of induced moult

910. suprarenaalnäärmed e neerumanused - on sisesekretoorsed näärmed. Nende näärmete koor ja säsi produtseerivad kumbki erinevaid hormoone: säsi e medulla adrenaliini ja noradrenaliini; koor e korteks 40 rasvaslahustuvat steroidhormooni, kortikosteroide. Koor toodab vähesel määral ka suguhormoone – meessuguhormoone (androgeene) ja naissuguhormoone (östrogeene).

E. suprarenal glands

911. suremus - haiguste, traumade või mõnel teisel põhjusel karjast surma tõttu välja langenud lindude arvu suhe karja alles jäänud lindude arvuga protsentides.

E. mortality

- suured hallid (hanetõug) - 96

912. säär - reie ja jooksme vahele jääv jala osa, mille luuliseks aluseks on sääre-kannaluu ja pindluu.

E. shank, tarsus

913. sääre pikkus - põlveliigese ja kanna vaheliigese vahekaugus. Mõõdetakse mõõtsirkliga ja kasutatakse kanade ja kalkunite aretuses kõrgejalgsuse hindamisel.

E. shank length

914. söödaautomaat - lindude isukohaseks söötmiseks konstrueeritud rippasendis või allapanule (võrgule) paigutatud, tavaliselt silinderjad söödanõud, mille täitmine toimub torusüsteemide kaudu mehhaniseeritult.

E. automatic feeder

915. söödajagaja - kett-seib torusüsteem segajõusööda transportimiseks ja lint- või kettsüsteem söödajagamiseks söödarenni nii puurides kui ka allapanul peetavatele lindudele.

E. feed conveyor, conveyor feeder

916. söödakasutus, söödaväärindus - 1 kg-le massi-iibele või 1 kg munamassi tootmiseks kulutatud söödakogus kg-des teatud ajaühikus.

E. feed conversion rate, feed conversion efficiency, feed conversion ratio

917. söödarinne - söödarenni või silindrilise söödaautomaadi serva pikkus sentimeetrites ühe linnu kohta. Kanade puurispidamisel peab näiteks ühe kana kohta olema söödarinnet 10 cm.

E. feeder space, feeder trough space

918. söödatarve - sööda kogus linnu kohta üleskasvatamisel (kanabroiler) või täiskasvanud linnule aastas (munakana) või söödakulu ja toitainetetarve päevas.

E. feed requirement

919. söödavõtt - linnud võtavad sööta noka abil. Söödavõtt võib olla aktiivne või väheaktiivne, vaheaegadega. Söödagraanuleid söövad linnud aktiivsemalt kui jahusegusid.

E. feed intake

- söödaväärindus - 916

920. söögitoru - elastne söögitoru ühendab neelu maoga, koosneb kaela- ja rinnaosast ning pugust. Söögitoru seinas paiknevad limanäärmed teevad söödaosad libedaks ja pehmemaks.

E. oesophagus

921. söötmine - lindude toitainetega varustamine. Isukohasel söötmisel hoitakse värske sööt söödanõudes või automaatsöötjates lindudele kogu aeg kättesaadaval.

E. feeding, nutrition

922. söötmissnormid - kõikidele linnuliikidele, vanusrühmadele ja produktiivsussuundadele enamasti söötmisskatsete alusel koostatud toit- ja mineraalainete ning vitamiinide tarbenormid.

E. feed allowances, feeding standards

923. söötmissrežiim - linnurühmale üleskasvatamiseks või toodangu saamiseks kehtestatud söötmissnormide rakendamine isukohasel või piiratud söötmisel.

E. feeding regime

924. söötmistehnoloogia - lindudele sööda etteandmise rakenduslik osa: seadmed, mehhaniseeritus ja automatiseeritus.

E. feeding technology

925. sügavallapanu - allapanu liik, mille puhul algselt põrandale laotatud allapanule lisatakse allapanumaterjali (freesturvas, õlehekslid, saepuru jt) juurde. Kihi paksuseks võib näiteks munakanade munemisperioodi lõpuks olla kuni 30 cm. Sügavallapanu vahetatakse peale linnupartii lindlast väljaviimist.

E. deep litter

926. sügavallapanuga lindla - selles peetakse linde põrandal allapanul. Kanadel ja kalkunitel kuuluvad sisustuse hulka ka õrred, kanadel seksioonpesad. Söötmiss- ja jootmisliinid on paigutatud allapanule või riputatud lakke.

E. deep-litter poultry house

- sügavallapanul pidamine - 442, 766

927. sügoot - isas- ja emassuguraku ühinemisel (viljastamisel) tekkinud organismi alge, viljastatud munarakk.

E. zygote

- süürinks - 512

Š

- šadriini (hanetõug) - 97

- šhamo (kanatõug) - 417

Z

- zagorski valgerinnalised (pärlkanatõug) - 812

T

- tambovi suured hallid (hanetõug) - 96

- tanu - 320

- tanupardid - 739

928. tapajäätmud - lindude tapajäätmud on suled (välja arvatud hanede ja partide udusuled), veri, pea, jalad, hingetoru, söögitoru koos näärmemaoga, lihasmao kutiikula, sooled, munasari, munajuha, kloak, munandid, kopsud.

E. offal

929. tapaküpsus - optimaalne tapmisvanus päevades või nädalates, mille määramisel lähtutakse noor- ja sundnuumalindude liha või rasvase maksa kvaliteedist ja ökonoomilistest näitajatest.

E. slaughter maturity

930. tapamass - linnurümba mass koos neerudega, kuid ilma söödavate siseelunditeta (maks, süda, puhastatud lihasmagu).

E. slaughter weight, slaughter mass

931. tapasaagis - suhtarv, mis saadakse linnurümba massi jagamisel linnu tapaeelse kehamassiga ja tulemuse korrutamisel 100-ga.

E. dressing percentage

- tasakaaluhäired - 295

932. tassjootur - on tavaliselt kombineeritud jootur, kus nippeljooturi alla on veekao vältimiseks paigutatud väike, madalaservaline tass.

E. cup drinker

933. teemantfaasan e tiibeti kuldfaasan (*Chrysolophus amherstiae*) - kodumaaks on Kesk-Hiina. Elutseb Kagu-Inglismaal ka looduslikult, on tavaliselt siiski tehistingimustes peetav kõige kaunim faasaniliik. Isaslinnu sulestikus, eriti kuni 85

cm pikkusel sabal, esinevad kõik tuntud puhtad värvitoonid valgest roheka metallihelgiga mustani.

E. Lady Amherst's Pheasant

- teemantkalkunid - 249

- tehiseema - 484

- telgsulg - 875

934. temperatuurirežiim - varem kindlaks määratud ja täpselt jälgitavad temperatuurinäitajad inkubatsioonil ja tibude ning noorlindude kasvatamisel. Kunstlikul hautamisel jälgitakse hautamistemperatuuri kuni $\pm 0,2^{\circ}\text{C}$ täpsusega, tibude kunstemaperioodil $\pm 1^{\circ}\text{C}$ täpsusega.

E. temperature regime

935. testristamine e analüüsiv ristamine - isendi homo- või heterosügootsuse tuvastamiseks täieliku dominantsuse korral kasutatakse taandristamist e tagasiristamist retsessiivse vanemvormiga. Sellist taandristamist nimetatakse analüüsivaks e testristamiseks.

E. testcross

936. tibu - noorlinnu kokkuleppeline nimetus vanuses 3 (kanabroileritibu), 4 (munakanatibu) ja 6 (kalkunitibu) nädalat (kunstemaperioodi lõpuni).

E. chick, chickling

937. tibude sorteerimine - on koorumisjärgne tibude kvaliteedi, ka sugupoole määramine. Üleskasvatamiseks valitakse terved ja liikuvad tibud, ülejäänud lähevad koos haudejääkidega utiliseerimisele.

E. grading of chicks

938. tibude sulestiku hindamine - toimub kunstemaperioodi lõpul, mil peamiselt sugulindudeks valitavatel tibudel hinnatakse kontuursulgedega kattumust, tiiva- ja sabasulgede arengut ja sulgkatte läiget.

E. chick plumage evaluation

939. tibula - linnukasvatushoone, mis on ehitatud ja sisustatud tibude kasvatamiseks kunstemaperioodil.

E. brooder house

940. tibupuur - munakana- ja vutitibude kasvatamiseks konstrueeritud puuripatarei osa. Kaasajal kasutatakse vähe, kanatibude ja noorkanade kasvatamine toimub universaalsetes puurides, ühepäevastest tibudest kuni ja 3,5-kuiste noorkanadeni samas puuris.

E. cage for chicks

- tibusuled - 890

941. tihe munavalge - muna tiheda munavalge moodustavad rebukesta ümbritsev keeriskiht, mille keerised läbivad sisemise vedela munavalgekihi ja kinnituvad munavalge sidemete abil muna otstes muna kiudkestale, ja munavalge tihekiht, mis paikneb sisemise ja välimise munavalge vedelkihi vahel.
E. thick albumen

- tihhoretski mustad (kalkunitõug) - 250

942. tiib - lindude lendamiselund, formeerunud ca 60 miljonit aastat kestnud evolutsiooni tulemusena roomajate esijalast.
E. wing

- tiibeti kuldfaasanid - 933

943. tiiva pikkus - põllumajanduslindude aretustöös vähekasutatav näitaja. Mõõdetakse sentimeetrites sirgu tõmmatud tiiva suursõrmeluu tipust õlaliigeseni.
E. wing length

944. tiivakõõluse tenotoomia - kalkunite lendamise vältimise võtte, mille puhul lõigatakse hõõgukvuuma noaga läbi tiiva kõõlus randmeliigese kohalt.
E. tenotomy of wing tendon

945. tiivaküüdüdus - peamiselt partlaste, eriti sinikaelpartide nii emas- kui ka isaslinnu küünarhoosulgede värvus, musta ja valgega ääristatud küütlelev tumesinine joonis, kutsutud ka tiivapeegliks.
E. iridescent wing patch

946. tiivamärgis - plastist või alumiiniumist (värviline) märgis, mis lindude märgistamiseks paigaldatakse läbi õla ja kodarluud ühendava nahakurru.
E. wing-band

947. tiivanumber - tiivamärgisele kantud number.
E. wing number

- tiivapeegel - 727

- tiivasuled - 877

948. tiukre kana - eesti rahvapärane nimetus kääbuskanale või -kukele. Nimetus pärit Lõuna-Eestist.
E. bantam

- toksikoplasmoos - 559

949. tolmuisaldus - zootehniline näitaja õhu kvaliteedi kohta. Mõõdetakse mg-des 1 m³ õhus. Lindude pidamisruumides lubatud tolmuksalduseks on talveperioodil 3, suveperioodil kuni 8 mg/1 m³ õhus.

E. dust content of the air, dust level in the air

950. toodang algkana kohta - saadakse perioodi kogu munatoodangu jagamisel perioodi algul karjas olnud kanade arvuga.

E. hen-housed egg production

951. toodang keskmise kana kohta - saadakse perioodi kogu munatoodangu jagamisel söötmisspäävade perioodi keskmise kanade arvuga kanakarjas.

E. hen-day egg production

952. tootmiskari - linnukari, kellelt ei võeta järglasi.

E. commercial flock

- traatvõrkpõrandal kasvatamine - 443

- trihhomonoos - 560

- tsükliline valguspäev - 987

- tšaabo (kanatõug) - 429

- tubahaudur - 142

- tuberkuloos - 561

- tulipardid - 740

- tuluusi (hanetõug) - 106

953. tunnus - organismi morfoloogiline, füsioloogiline ja biokeemiline iseärasus (omadus), mille järgi määratakse eri organismide erinevust või sarnasust.

E. trait

954. tupp - munajuha viimane osa peale emakat, kus muna läbimisel kantakse munakoore või munakoorele värvuse moodustavad pigmendid ja õhuke valgukile, muna kutiikula.

E. vagina

955. tuvi e kodutuvi (*Columba livia*) - kuulub tuviliste seltsi (*Columbiformes*), tuvilaste sugukonda (*Columbidae*) ja tema liiginimeks on kaljutuvi. Seltsingulise uluklinnuna levinud Põhja-Aafrikas, Euroopa ja Aasia lõunaosas Briti saartest Jaapanini. Poolkodunenult on levinud peaaegu polaarjooneni. Kurnas 2 muna, haudumine kestab 17 päeva. Kehamass keskmiselt 0,24-0,3 kg.

E. Rock Pigeon, Rock Dove

956. tuvikasvatus - tuvid kodustati juba 4500 aastat e.m.a Mesopotaamias. Väga pika kodustamis- ja aretusperioodi kestel on tuvikasvatusel olnud mitmeid väga erinevaid suundi: läbi aegade on tuviliha olnud toiduaineks, paljudes religioonides on tuvi olnud kultuslinnuks, alates varasest keskajast kasutati neid postituvidena,

vanast Egiptusest sai alguse nende kasutamine dekoratiiv- ja lennutuvidena. Lihatuvide kasvatamisega alustati Euroopas 17.-18. saj. Kaasajal kasvatatakse lihatuvisid peamiselt USAs ja Lõuna-Euroopa maades.

E. pigeon production

957. tuvitõud - maailmas arvatakse olevat üle 800 kodutuvi ja tõuteisendi. Kõik nad põlvnevad kaljutuvist (*Columba livia*) ja erinevad üksteisest mõõtmete, kehakuju, sulestiku värvuse ja anatoomilise ehituse poolest, aga ka lennuvõime ja lennujoonise poolest. Enamlevinud on järgmine tõugude klassifikatsioon: sportlikud (nende hulgas ka postituvivid), dekoratiivsed, lennutuvid ja lihatuvid. Viimaste hulka arvatakse tuvisid kehakuju kompaktsuse, suuruse, kiire kasvu ja heade lihaomaduste tõttu. Tähtsamad lihatuvitõud on:

E. breeds of pigeons

958. king - aretatud ja tõuna tunnustatud 1890. a USAs. Tuntud 6 sulestiku värvusteisendit: valge, kollane, sirelivärviline, sinisesabaline, kirju, hõbedane. Neist tuntuim on valge king. Tuntakse ka autoseksseid kinge. Kingide paarilt saadakse aastas 12-15 järglast, kogumassiga 8-10 kg. Kehamass ♂♂ 0,85-0,96 (üksikud kuni 1,4), ♀♀ 0,7-0,85 kg.

E. King

959. teksan - aretatud aastatel 1950-1955 USAs Texase osariigis peamiselt lihatuvitõugude king ja mondem baasil. Sulestiku põhivärvus punane, kuid esineb ka teisi värvusi. Väga heade lihaomadustega ja sigivusega. Teksanite perel võib aastas olla 15-22 järglast. Tõug on autoseksne vastkoorunud tibude udusulgedega kattumise osas. Kehamass tõu keskmisena 0,7-0,9 kg.

E. Texan Pioneer

960. štrasser - aretuspiirkond asub Lõuna-Saksamaal, Austria ja Moraavia (Tšehhi vabariik) aladel. Tõuks tunnustati 19. saj lõpul. Pea, nokaaluse, tiibade ja saba sulestiku värvuse osas esineb mitmeid variante: musta, punast, sinakashalli, helesinist, kollast. Ülejäänud kehaosad on valge sulestikuga. Sigivad paremini kui kingid. Kehamass ♂♂ ja ♀♀ keskmiselt 0,69-1 kg.

E. Strasser

961. rooma tuvi - aretatud 19. saj lõpupoole algul Itaalias, hiljem Prantsusmaal. Sulestiku värvus kas hõbedane, kollakas või pruunikas. Esineb ka punaseid, musti ja kirjusid tõuteisendeid. Madala sigivusega raske ja kõrgejalgne lihatuvitõug. Kehamass ♂♂ 1-1,3, ♀♀ 0,9-1,1 kg.

E. Roman

- tuxeedo (vutiteisend) - 1027

962. tõufarm - tõuaretuslitsentsi omav linnufarm.

E. pedigree poultry farm

963. tõug - on üsna suur majanduslikult kasulike ja ühte liiki kuuluvate koduloomade (-lindude) rühm, keda ühendab põlvnemise, eksterjöõri, majanduslikult kasulike omaduste ja elutingimuste ühtsus.

E. breed

964. tõulind - tõukirjetega (tõutunnistusega) varustatud lind.

E. pedigree fowl

965. tõulindude puur - individuaalpuur kanade kunstliku seemendamise korral, rühmapuur kanade ja kukkede koospidamise korral. Tõulindude puurid ei erine sugulindude puuridest.

E. pedigree cage

- tõulinnufarm - 962

966. tõulinnukari - tõukirjetega (tõutunnistusega) varustatud linnukari.

E. breeder flock, pedigree flock

967. tõulinnukasvatus - linnutõugude aretuse ja paljundamisega tegelev linnukasvatusharu.

E. pedigree poultry breeding, pedigree poultry farming

968. tõurühm - tõu üks struktuuriüksus (suure levikuga tõugude puhul). Näiteks pekingi pardi Hiina, Ameerika ja Euroopa tõurühmad.

E. pedigree group

- täishabe - 313

969. töödeldud muna - pestud, külmutatud, keedetud, värvitud või mõnel muul moel muudetud muna.

E. processed egg

970. tööstuskanad - munatoodangut andvad ja kukkedeta peetavad kanad.

E. commercial layers

971. tööstuslik linnukasvatus - linnukasvatussaadusi tootev ja kaubastav linnukasvatuse kõige olulisem tegevussuund.

E. commercial poultry production

- tüüring (kanatõug) - 383

- tüürsuled - 887

972. Tyrode lahus - lindude kunstlikul seemendamisel kasutatav spermalahjendaja, sisaldab Na-, K-, Ca- ja Mg-kloriide, Na-vesinikkarbonaati ja glükoosi.

E. Tyrode's solution

U

- uaiendot (kanatõug) - 398

- udusuled - 891

973. udusulestik - pesahulgajate linnuliikide tibude koorumisjärgne sulestik.

E. down plumage

- ulukkalkun - 211

- ulukkana - 779

- ulukpart - 743

974. umbsool - paarilised umbsooled paiknevad jämesoole pärasooleks üleminekukohal. Umbsooled mahutavad niudesoolest tulevatest söödajääkidest vaid 8-16% ja on võimelised tselluloosi lagundavate bakterite abil seedima umbes 10% linnu poolt söödud tselluloosist.

E. caecum

- uus inglise (kanatõug) - 418

V

- vaarao (vutiteisend) - 1028

975. vaginaalmeetod - lindude kunstliku seemendamise meetod, mille puhul spermadoos viiakse väljapööratud vagiina kaudu emakasuudme piirkonda.

E. vaginal method of artificial insemination

976. vaakumjootur - automaatjooturite algtüüp, kus veetaset aitab hoida õhurõhk. Lihtsaim vaakumjootur koosneb kõrgema servaga alustassist, 3-liitrisest veega täidetud purgist ja alustassi ning tagurpidi keeratud purgi suudme vahele paigutatud puutikust.

E. vacuum drinker

977. vabapaaritus - linnukarjas vabalt liikuvate isaslindude poolt teostatud paaritus.

E. free mating

978. valge sinikaelpart - Kaarepere Metsakatsejaama pardifarmis saadi 1987. a sinikaelpartide munade hautamisel 7 valge udusulestikuga ja siniste silmadega partitibu, valgete sinikaelpartide populatsiooni alustajat. Sulestiku valge värvuse põhjustas valget või valgekirjut sulestiku värvust esilekutsuv geen c. 112-päevaste

emaslindude kehamass oli 1365, isaslindudel 1536 g, tapasaagis 63-64%. Munemisperioodi jooksul saadi emaspardilt 23-43 muna.

E. White Mallard

979. valguspäev - termin, mis näitab mitu tundi ööpäevas on lindla valgustatud. Munakanade valguspäev on 14-17 tundi.

E. photoperiod, light period

980. katkestatud - lindudele ettenähtud valguspäev on jaotatud 2-3 ossa. Ööpäeva jooksul vahelduvad pimedus ja valgustusega päeva osad.

E. intermittent lighting

981. lühenev - valguspäeva pikkust vähendatakse järkjärgult. Kasutatakse tibu- ja noorlinnukasvatustes. Näiteks kanatibudel vähendatakse valguspäeva pikkust esimese elunädala jooksul 24-lt tunnilt 8-9 tunnini.

E. gradually decreasing photoperiod

982. pikenev - valguspäeva pikkust suurendatakse kas järsult (näiteks noorkalkunite munemahakkamise stimuleerimiseks) või pikkamööda (näiteks noorkanade munemahakkamise stimuleerimiseks).

E. gradually increasing photoperiod

983. valguspäeva pikkus - määratakse sõltuvalt linnuliigist, lindude vanusest, toodangusuunast ja noorlindude üleskasvatussuunast – kas sugu- või lihalindudeks.

E. day length, light duration, period of light exposure

984. valgusrežiim - on linnukasvatussaaduste tootmistehnoloogia osa koosnedes valguspäeva pikkuse ja valgustustiheduse parameetritest.

E. lighting regime, photoperiodic regime, light programme

985. diferentseeritud - lindude pidamisaja jooksul muudetav valgusrežiim. Näiteks kasvatatakse tibud ja noorkanad lüheneva valguspäeva ja väheneva valgustustiheduse juures, munemise algul pikeneva ja munemise ajal stabiilse valguspäeva tingimustes.

E. modified

986. stabiilne - stabiilse valgusrežiimi korral on lindude valguspäeva pikkus ja valgustustihedus pikemat aega muutumatud. Kasutatakse põhiliselt munejate kanade pidamisel.

E. continuous, constant

987. tsükliline - teatud pikkusega valgus- ja pimedusperioodid vahelduvad (näiteks 1 h valgust ja kas 0,5, 1, 2, 3 või 4 h pimedust).

E. cyclic

988. valgustus - linnukasvatustehnoloogia üldmõiste, mis sisaldab endas valguspäeva pikkust ja valgustustihedust.

E. light, lighting

989. valgustustihedus - varem kasutati mõisteid valgu(stu)se intensiivsus, ka valgustatus. Mõõdetakse luksides. Valgustustihedus avaldab olulist mõju noorlindude gonaadide arengule, söödavõtule, lindude käitumisele. Allapanul pidamisel peaks valgustustihedus munakanadele olema 15, puurispidamisel 10-30 luksit.

E. lighting intensity, light intensity, light level

990. valikuprotsent - edasiseks aretuseks jäetud lindude arv alglindude arvust protsentides.

E. selection percentage

991. valikutunnus - põllumajanduslindude valikutunnusteks on eelkõige nende jõudlusomadused (produktiivsus), aga ka tervis, eksterjööor ja interjööor, kohanemine keskkonnatingimustega ja haigusresistentsus.

E. selection trait

- vana-inglise (kanatõug) - 419

992. vanemkari - isas- ja emaslinnud, kelle järglasi kasutatakse munade ja linnuliha tootmiseks.

E. parent stock

993. vanavanemkari - isas- ja emaslinnud, kelle järglastest komplekteeritakse vanemkari.

E. grandparent stock

994. vanavanemliin - liin, mille kukk või kana annavad paarituses teise vanavanemlinnuga ühe vanemliinide esindaja.

E. grandparent line

995. vanemkarja emasvorm - kana, kellega paaritub vanemkarja isasvorm (kukk). Selle tulemusena saadakse näiteks tööstuskanad või kanabroilerid.

E. maternal form of parent stock

996. vanemkarja isasvorm - kukk, kes paaritab vanemkarja emasvormi (kana). Selle tulemusena saadakse näiteks tööstuskanad või kanabroilerid.

E. paternal form of parent stock

- vanemliin - 590

997. vanemvormid - kaheliiniliste krosside isas- ja emasliini üldnimetus.

E. parent forms

998. varane munevus - kaasajal peetakse soovitavaks, et noorkanad muneksid 50%-liselt 140-päevaselt. Liiga varasel munemahakkamisel jääb kanade munatoodang madalaks.

E. early laying ability

- varavalmivus - 860

999. varbad - kodulindudel on normaalselt 4, mõnedel kanatõugudel ka 5 varvast (geenide Po^d ja Po mõju), mis on varustatud küünistega. Seejuures koosneb I varvas (jooksme tagaküljel) ühest, II varvas kahest, III varvas kolmest ja IV varvas (välimine) neljast lülist.

E. toes

1000. varvastevaheline lest - on veelindudel kujunenud ujulestaks, kanalistel ja kalkunitel on see üsna väike. Varvastevahelise lesta mulgustamise abil saab lindusid individuaalselt märgistada.

E. web

1001. vastkoorunud tibu - äsjakoorunud tibu, kelle udusulestik on veel kuivamata, ka nabaava tihtipeale veel kokku tõmbumata. Tibusid sorteeritakse pärast kuivamist.

E. newly hatched chick, hatchling

1002. vedel munavalge - munas on kaks vedelat munavalgekihti, väline ja sisemine. Väline vedelkiht paikneb kohe muna kiudkesta all, teine välimise ja sisemise tihekihi (keeriskihi) vahel.

E. outer thin albumen, inner thin albumen

1003. veelind - evolutsiooni käigus veelise eluviisiga kohastunud linnuliigid. Põllumajanduslindudest kuuluvad nende hulka haned, pardid ja muskuspardid. Veelindudel on kontuursulgedel all tihe udusulgate.

E. water fowl

- vene valge (kanatõug) - 384

1004. ventilatsioon - on lindude ruumides vajalik õhuvahetus reogaaside, tolmu ja niiskuse väliskeskkonda viimiseks ja puhta hapnikurikka õhu ruumi toomiseks.

E. ventilation

1005. ventilatsioonimaht - on ventilatsioonil sisseimetava õhu maht m³-tes linnu kehamassi 1 kg kohta tunnis. Meie kliimatingimustes on munakanadele normatiivne ventilatsioonimaht talvel 1,8-2,1, suvel 5,0-5,9 m³/1 kg kehamassi kohta tunnis.

E. air ventilation rate

1006. verejahu - linnukasvatuse kõrvalsaadus, lindude tapmisel kogutud, kuivatatud ja jahvatatud veri. Sisaldab 73-81% toorproteiini, 3-5% toorrasva, 1% lämmastikuta ekstraktiivaineid ja 6-10% toortuhka. Hinnatud komponent segajõusöötades.

E. poultry blood meal, chicken blood meal

1007. veremuna - on veretäppe või veretänke sisaldav muna. Ovulatsioonil vabaneb valminud munarakk munasarjast rebu ümbritseva kihnu rebenemisel stigmaks nimetatud veresoontevabal kohal. Alati aga ei toimu rebu irdumine munasarjast veretult ja rebule või ka rebu ümbritsevatele munavalgekihtidele võivad jääda mõningased verekogumid.

E. blood spots in eggs

1008. vererõngaga muna - muna, milles paikneb esimestel hautamispäevadel hukkunud embrüo. Selliste munade läbivalgustamisel on mõnikord nähtavad rõnga- või viirukujulised veresooned.

E. egg with a ring of blood vessels inside

1009. verisulekonts - sulefolliikulist välja kasvanud kas nahaalune või naha juba läbinud kasvav sulealge või sulg. Värvilise sulestikuga lindudel on verisulekontsud ka juba pigmenteerunud.

E. stump of blood feather

1010. viljakus e sigivus - näitaja, mis iseloomustab teatud ajavahemikul isas- või emaslinnu järglaste andmise võimet.

E. fecundity, fertility

1011. viljastamata muna - muna, kus pole alanud munaraku areng. Ka muna avamisel on seda raske eristada viljastatud munast, kuigi viimase iduketas on läbimõeldult mõnevõrra suurem.

E. infertile egg

1012. viljastatud muna - on munajuha lehtriosas toimunud munaraku ja spermi(de) ühinemisel muutunud sügoodiks, viljastatud munarakuks. 16-18 tundi inkubaatoris horisontaalselt +38°C juures hoitud valgekoorelistel viljastatud kanamunadel on looteketta läbimõõt 8-10 mm, viljastamata munadel 5-6 mm.

E. fertile egg, fertilized egg

1013. viljastatus - majanduslik-statistiline haudemunade kvaliteedi näitaja: viljastatud munade arv jagatud haudemunade koguarvuga ja korrutatud sajaga.

E. fertility rate of hatching eggs

1014. viljastumine - sugulise sigimise põhiprotsess, sugurakkude ühinemine sügoodiks. Põllumajanduslindudel toimub viljastumine munajuha lehtriosas.

E. fecundation, fertilization

1015. viljastumisvõime - emaslinnu võime toota kvaliteetseid sugurakke ja paaritamisaktiil saadud spermatoosoidide ühinemisel munarakuga moodustada sügoote.

E. reproductive capability, ability to produce fertile eggs

- viljatus - 845

- vištinesi (hanetõug) - 107

1016. vitelliinkest - rebu ümbritsev kest, mis hoiab koos rebukihte.

E. vitelline membrane

- vladiimiri savivärvilised (hanetõug) - 98

- volga valged (pärlkanatõug) - 811

1017. vutikasvatus - põllumajanduslik linnukasvatusharu, mis tegeleb vutimunade ja -liha tootmisega. Viimasel kahel aastakümnel tormiliselt arenenud Hiinas, Kagu-Aasias, Brasiilias ja Euroopas, saavutanud juba olulise osa munade ja linnuliha kogutoodangus. Eestis toodeti 2009. a ca 5 mln vutimuna ja 8 tonni vutiliha.

E. quail production

1018. vutiliha - uluklinnulihale omase aroomi ja maitsega punane linnuliha. Toodetakse 35-42-päevaste vutibroileritena. Tõust sõltuvalt on selles vanuses vutirümba mass eesti vuti broileritel 130-150, lihavuttidel 160-180 g, tapasaagis vastavalt 71-72 ja 70-72%. Vutiliha on rasvavaene (1,5-2,5%), sisaldab vähe kolesterooli (55-60 mg/100 g-s), kuid rohkesti rauda.

E. quail meat

1019. vutimuna - vutid munevad valge-mustalaigulisi, ka tumepruunilaigulisi mune. Tavapärase munakoore värvuse kõrval esineb ka munakoore mutantseid värvusi:

valgekoorelised munad, põhjustab geen we;

punasekoorelised munad, põhjustab geen R;

hallikasroheline koorega munad, põhjustab geen ce.

Munad säilivad külmikus kuni 3 kuud, tänu suhteliselt suurele lüsoosüümisaldusele. Vutimuna koosneb 54% munavalgest, 32% rebust ja 14% lubikoorest (koos koorealuste kestadega). Munasisuses on 13% toorproteiini, 11% toorrasva, 1% mineraalaineid. Eestis toodetavad vutimunad on enamikus rikastatud ω -3-rasvhapetega.

E. quail egg

1020. lutiteisendid - tuntakse mitmeid teisendeid, mis erinevad üksteisest nii sulestiku värvuse kui ka toodangusuuna poolest.

E. quail varieties

1021. austraalia kollakaspruun - sulestiku üldvärvus kollakaspruun, tumepruunide täppidega. Isaslindude pea tume- kuni roostepruun.

E. Australian Spotted Fawn Quail

1022. inglise šokolaadivärviline - muteerunud geenide E (pruun sulestik) ja e^h (punane pea) mõjul erineb põldvutist tumedama šokolaadivärvilise sulestiku ja valge kurgualuse poolest.

E. British Range Quail

1023. inglise valge -retsessiivse geeni wh kandjad, valge sulestikuga, nokk ja jalad roosakaspruunid. Paljudel esineb tumedaid sulestikulaike pea tagaosas ja kaelal. Isas- ja emaslindude välimus on identne, emaslinnud veidi suuremad.

E. White English Quail

1024. jaapani - maailmas enamlevinud munasuunaline lutiteisend. Sulestiku värvus sarnane põldvutile. Munema hakkavad 35-42 päevaselt, mune aastast 260-290, muna keskmine mass 9-11 g. Kehamass ♂♂ 120-130, ♀♀ 140-150 g.

E. Japanese Quail

1025. mandžuuria kuldne - päritolumaaks peetakse Mandžuuriat. Kuldkollase põhivärvusega sulestik on pruunitriibuline ja dekoratiivne. Kauni välimuse tõttu populaarne hobipidajate hulgas. Kollast värvust põhjustav geen Y on autosoomne ja dominantne, mistõttu homosügootsed looted surevad teise hautamispäeva lõpul. Selle teisendi omavahelisel paaritamisel saadakse kuldseid ja uluksulestikuga isendeid vahekorras 2:1, kusjuures kuni 25 % looteid hukkub hautamisel.

E. Manchurian Golden Quail

1026. marmorvutid - 1976. a saadi Venemaal heledat suitshalli marmorit meenutava sulestikuga lutiteisend (määrav geen ma). Kehamassilt ja munatoodangult sarnanevad jaapani vuttidega, kuid lihakeha kaubanduslik välimus on parem.

E. Marble Quail

1027. tuxeedo - lutiteisend pruuni seljasulestikuga, kõht, rind ja kaela alaosa valged (Wh⁺wh EE).

E. Tuxedo Quail

1028. vaaraovutid - aretatud USAs, Californias 20. saj keskpaiku. Eestisse toodi 1976. a endise NLi kaudu. Lihavutid, kuid ka munatoodang on kõrge – kuni 260 muna aastas. Sulestiku värvus tumedam kui jaapani või põldvuttidel. Kehamass täiskasvanult ♂♂ 240, ♀♀ 265 g, 42-päevastel ♂♂ 220, ♀♀ 235 g.
E. Pharaoh Quail

1029. vutitõug - erialakirjanduses kasutatakse vutipopulatsioonide nimetusena vutiteisend (tõuteisend). Tõuks võib nimetada vaid eesti vutte, kuna kogu tõuks tunnustamise protseduuri dokumentatsioon on olemas.
E. quail breed

- vutt - 784
- vuttide põlvnemine - 784

1030. vuttide sulestiku värvus ja seda mõjutavad geenid - vastavaid uurimusi on tehtud alates eelmise saj 60ndatest, põhiliselt siiski 70ndatel aastatel. Kirjeldatud on 27 vuttide sulestiku värvuse mutanti.
E. plumage colour mutations in quail

1031. dominantne valge - on mittetäielikult dominantne (W) genotüüp, valge sulestikuga, kellel heterosügootsena võib esineda vähepigmenteerunud sulgi. Selle genotüübi heterosügootsete lindude hulgas on leitud veel ka autosoomne värvuse lahjendusgeen ja dominantne lahjendusgeen.
E. dominant white

1032. helenenud sulestik - põldvutiga võrreldes on neil mutantidel toimunud sulestiku pruuni värvuse lahjenemine kas geenide al^D (helenenud tumesilmne), al^c (kaneelivärvi) või reb (punasilmnene pruun) toimel. Mõnede geneetikute arvates võib nimetatud geene pidada homoloogseteks.
E. dark-eyed dilute, sex- linked cinnamon, red-eyed brown

1033. hõbedavärviline - retsessiivne autosoomne mutant (rs) ei ole vutikasvatajate poolt kasutamist leidnud, kuna homosügootsed emaslinnud ei ole võimelised munema. Normaalsed reproduktiivomadused on ainult homosügootsetel isaslindudel ja heterosügootsetel emaslindudel.
E. recessive silver

1034. hõbesulgne - sulestiku värvuse määrab mittetäieliku mõjuga dominantne geen B. Homosügootsed mutandid on puhasvalge sulestikuga, heterosügootid hallikasvalged. Geen B esinemisega kaasneb homosügootsetel lindudel aeglane kasv ja madal sigivus.
E. silver-feathered

1035. kaneelivärviline - sulestiku värvuse määrab geen cin, mis vähendab genotüübis olevat pruuni värvuse geeni E mõju, mistõttu vuttide sulestiku üldvärvus muutub heledamaks, kaneelivärviliseks.

E. cinnamon

1036. kannikesevärviline - geeni ps kandjad sarnanevad sulestiku värvuselt punapealise mutandiga, erinevus on sulestiku põhivärvuse varjundis, mis on vähem kontrastne.

E. pansy

1037. kollakasbeež - peaaegu samasuguse sulestiku värvusega kui pruunid, kuid ristamistel on kollakasbeežidega (ro) saadud erinevaid tulemusi võrreldes pruunide suguliitelistega (br).

E. roux

1038. kollakaspruun - värvuse kutsub esile geen Y^F. Isaslinnud on helepruuni kuni kollakaspruuni värvusega, emaslindudel on tumedaid täppe seljal ja rinnal.

E. fawn

1039. kollane - värvust põhjustab dominantne autosoomne geen Y. Vutid on kuldse nisuvärvi sulestikuga. Mutant on kasutusel mandžuuria kollase vuti kommertskarjades. Homosügootid hukuvad peale 2-päevast hautamist.

E. yellow

1040. marmorivärviline - see sulestiku värvuse mutant (ma) saadi Venemaal. Sulestikus on halle, sinakaid ja hõbejaid toone. Sulestik on helesinaka kuni hõbehalli värvusega, silmad normaalse pigmentatsiooniga.

E. marbled plumage

1041. mittetäielik albinism - retsessiivse geeni al mõjul on vuttide sulestik valge, õrna helepruuni varjundiga. Mutantidel on kõrge koorumisjärgne suremus ja esineb kasvudepressiooni. Söödakasutus ja muna keskmine mass on halvemad kui jaapani vuttidel.

E. imperfect albinism

1042. musta-kollase viiruline - sellise värvuse määrab dominantne autosoomne geen Bh. Homosügootsed looted surevad 4,5-8 päeva kestnud hautamisel.

E. black at hatch

1043. panda - homosügootset panda geeni (S) kandvad vutid erinevad retsessiivsetest valgetest (wh) ja pruunilaigulistest valgetest (p) peamiselt silmade ümbruses paiknevate tumedate sulgede (suleringide – nn panda

efekt) ja kogu kere sulestikus esinevate suuremate pruunide sulelaikude poolest.

E. panda

1044. pruun - värvuse erisuse määrab geen br. Mutandi valged suled või sulelaigud on punakad. Sugupooled ei ole värvuse põhjal eristatavad, kuigi isaslinnud on tumedamad kui emaslinnud.

E. sex-linked brown

1045. pruun, šokolaadivärvi - pruuni kuni tumepruuni sulestiku värvuse määrab geen E, mis esineb vutiteisenditel inglise šokolaadivärviline ja tuxeedo. Geen E on mittetäielikult dominantne, mistõttu selliste vuttide sulestiku pruun värvus on intensiivsusest varieeruv.

E. extended brown

1046. pruunilaiguline valge - see retsessiivne autosoomne valge-pruunilaiguline sulestiku värvuse mutant (geeni p mõju) oli üks esimesi valgesulgseid vutimutante. Mutandi homosügootsed linnud on valge sulestikuga, mõne pruunika sule või sulelaiguga peal, seljal, tiibadel ja rinnal. Silmad pigmenteerunud nagu põldvutil.

E. brown-splashed white

1047. punapealine - põhjustab geen e^{rh}, mis on retsessiivne geeni E suhtes. Sulestik põhiliselt valge, milles esineb musti ja roostevärvi laike ja täppe. Emasvuti pealagi must, isasvutil roostevärvi punakas.

E. red-head

1048. sirpja valge rinnalaiguga - retsessiivsetel mutantidel, kes kannavad geeni cr, on rinnal sirpja kujuga valge sulestikulaik, mis võib olla erineva suuruse ja kujuga. Ülejäänud sulestiku värvus sarnaneb põldvuti omaga.

E. white crescent

1049. tumekollane - värvuse määrab retsessiivne autosoomne geen pk, mis muudab vuti sulestiku heledamaks, kuid tumedad täpid jäävad endisteks. Silmad roosad, produktiivsuseomadused madalad.

E. buff

1050. tumesulgne - põldvuti sulestikust tunduvalt tumedam, esile kutsub retsessiivne autosoomne geen dn, mis ühtlasi kutsub lindudes esile ka füsioloogilisi ja anatoomilisi muutusi. Mutantidest sureb enne 20 nädala vanust ca 40%.

E. dark feather nervous disorder

1051. täielik albiino - põhjustab retsessiivne autosoomne geen a. Sulestik täiesti valge, varjunditeta. Silmad helepunased.

E. perfect albinism

1052. täpiline - retsessiivse geeni bl mõjul on sellel mutandil luitunudhall sulestik kreemikate ja valgete täppidega.

E. bleu

1053. valge - inglise valge vutiteisendi põhivärvus, linnud kannavad muteerunud geeni wh. Peamiselt kuklal ja seljal esineb ebakorrapäraselt põldvutile omase värvusega üksikuid pruune sulgi. Jookse, varbad ja nokk pigmenteerumata, silmad pigmenteerunud nagu põldvutil – pruunikad.

E. recessive white

1054. valge rinnalaiguga - sulestiku värvuse määrab retsessiivne geen bi, mille esinemisel on vuti alanoka all ja kõril valge sulelaik või -tutt. Ülejaanud sulestik sarnaneb põldvuti omale.

E. white bib

1055. valged esmased tiivasuled - retsessiivse geeni wp poolt esile kutsutud osaline esmaste tiivasulgede depigmenteerumine on senini teadlaste uurimisobjektiks. On leitud, et selle mutandi selektsioonil on suurenenud ka valgelaiguliste lindude osatähtsus populatsioonis.

E. white primaries, white primary feathers

1056. valged udusuled - põhjustab retsessiivne geen c, mis homosügootidel põhjustab ka suremuse embrüonaalperioodil või kuni 2 päeva pärast koorumist.

E. white-feathered down

1057. valgerinnaline - valgerinnalisuse tagab retsessiivne geen wb. Valge värvus algab peal silmadest kõrgemal, haarab enda alla kaela alumise osa, rinna ja kõhu. Esmased ja osateiseseid tiivasulgi on valged. Ülejäänud kehaosade sulestik ja silmaümbrus sarnanevad värvuselt põldvuti sulestikule.

E. white-breasted

- võilillekujuline hari - 121

- võitluskanatõud - 412

1058. võrkpõrand - erineva silmasuurusega metallvõrgust valmistatud puuri- või lindla põrand. Kasutatakse peamiselt puuripõrandana nii noorkanadele kui ka -vuttidele, samuti munejatele kanadele ja vuttidele. Võrkpõrandaga lindlates peetakse põhiliselt munakanu.

E. wire floor

- võõrasema - 484

1059. võõrutamispuur - on kasutusel kalkunite, harvem kanade haudekihist võõrutamisel. Puur on traatvõrgust ja võrkpõhjaga ning paigutatakse (riputatakse) jahedasse, hästi ventileeritavasse ja ööpäevase valgustusega ruumi.

E. de-brooding cage

- välisaretus - 18

- välislennusuled - 882

1060. väljaheidet - põllumajanduslindude pärasoole ja kloaagi kaudu väljutatavad 75-80%-lise veesisaldusega seedumatud söödajäägid ja kusejuhade poolt kloaaki suunatud neerutalitluse jäägid, ornituur- ja kusihape. Väljaheidete kogumass on tavaliselt 2-3 korda suurem kui päevas söödud segajõusööda kogus.

E. excrements, droppings

1061. vältav ristamine e ümberkujundav ristamine - ristamismeetod, kus üht tõugu parandatakse teise tõuga ristamise teel mitme põlvkonna jooksul. V põlvkonna linde peetakse juba uue tõu puhtatõulisteks esindajateks.

E. upgrading

W

- welsummer (kanatõug) - 399

Õ

1062. õhukotid - lindude kopsuvälised õhuruumid, õhukeseseinalised, seestpoolt limaskestaga kaetud sopistised, ka toruluudes. Kokku on neid linnu kehas 9. Võtavad osa hingamisprotsessist, kaitsevad õhupadjandena teisi siseelundeid, jahutavad isaslindudel munandeid, aitavad lindudel tugevamini häälitseada jne.

E. air sacs

1063. õhuniiskus - lindlate mikrokliima oluline näitaja. Lindlate optimaalseks relatiivseks õhuniiskuseks peetakse 70-80%. Väiksem kui 50%-line relatiivne õhuniiskus mõjutab juba tibude ja noorlindude kasvu ja täiskasvanud lindude munatoodangut negatiivselt.

E. air humidity

1064. õrs - lindla sisustuselement – põrandast kõrgemal asuv puidust latt või pruss lindudele õiseks puhke- ja magamiskohaks. Kasutatakse täiskasvanud kalkunite, kanade, pärllkanade ja muskuspardide lindlates, on ette nähtud ka uutest, ELi nõuetele vastavates munakanapuurides.

E. roost, perch

Ä

1065. äsjamunetud muna - on veidi niiske, +38 - +40°C temperatuuriga, peaaegu märkamatu õhuruumiga, kaetud kutiikulaga, mis muna jahtudes tõmbub ka muna pooridesse. Viljastatud munal on loote areng jõudnud blastula staadiumi.

E. freshly laid egg, fresh laid egg, newly laid egg

Ö

1066. ööpäevane tibu - tibud vanusega kuni 24 tundi. Selles vanuses tibud on sorteeritud (ka sugupoole järgi), tavaliselt ka vaksineeritud ja lähevad peale pakkimist lindlasse üleskasvatamiseks või müüki.

E. day-old chick

Ü

1067. ühispesa - kanade poolintensiivsel või ekstensiivsel pidamisel kasutatav pesatüüp, kus korraga saavad muneda 30-35% lindlas olevatest lindudest. Pesa on teisaldatav, tavaliselt mõõtmega 1,5 x 0,8 m, põhjaks pesapõhk, otstes riidekardinad, lagi viilkatusekujuline. Vähe kasutatav, kuna selles on munade määrdumine ja purunemine suur ning munade korjamine raske.

E. communal nest box

1068. üksikpuur - kasutatakse põhiliselt kanade ja vuttide individuaaljõudluskontrollil ning sugukanade kunstlikul seemendamisel. EL normatiivide kohaselt peab üksikpuuris kana jaoks olema põrandapinda 1000 cm². Üksikpuurides saadakse linnu kohta suurim munatoodang, sest puudub üks lindude peamisi stressoreid – hierarhia.

E. individual cage, single cage

1069. ülanokk - lindude näokolju luulise alusega pea osa, evolutsiooni käigus ülalõualuust arenenud ja sarvestunud marraskiga kaetud söömis- ja kaitseelund. Noka kuju on kõigesööjatel (kanad), veelindudel (pardid) ja rohusööjatel (haned) väga erinev. Ülanokas paikneb lindudel ninaõõs, kuhu õhk pääseb ülanoka baasil asuvate ninasõõrmete kaudu. Partide ülanoka tipus asub allapoole suunduv nokaküünis. Hiina hanedel on ülanoka üleminekul ajukoljuku luulise alusega nokakügar. Embrüonaalperioodil kasvab ülanoka tipule munahammas.

E. upper mandible

1070. üleaaastane emaslind - emaslind teisel munemisaastal.

E. yearling hen

- ümberkujundav ristamine - 1061

Index

A

abdominal massage method to collect semen 593
ability to produce fertile eggs 1015
abnormally coloured yolk 38
acclimatization unit 5
Adler 92
Aflatoxicosis 524
air humidity 1063
air sacs 1062
air ventilation rate 1005
albumen 652
albumen index 653
allantois 9
Allier White 728
Amerino 231
ametapodia 258
amnion 11
Amrox 386
anatomical mutated traits 254
Ancona 387
Andalusian 369
apterium 13
apterylosis 259
Araucana 421
Arzamas 93
artificial brooding 176
artificial insemination 487
artificial lighting 488
artificial moulting 907
Ascariidiosis 525
Aseel Game Fowl 413
Asil Game Fowl 413
askanian method 17
Aspergillosis 526
asphyxia 16
Azeel Game Fowl 413
atipico 679
Augsburger 422
Australian Spotted Fawn Quail 1021
Australorp 388
automatic drinker 19
automatic feeder 20, 914

automatic waterer 19
autophagous bird 759
autosexing chick 21
autosomal barring 354
autosomal dwarfism 260
autosomal neck stripe 77
autosomal recessive white 79
average egg mass 450, 604
average egg production per hen 451
average egg weight 604
average hen 449
Avian Diphtheria 557
Avian Encephalomyelitis 534
Avian Lymphoid Leukosis 545
Avian Mycoplasmosis 547
Avian Pox 557
aviary 522, 574
aviculture 567
axial feather 875
Aylesbury 720

B

back 843
back cape 832
backbone 844
bad egg 682
Baikal Teal 734
banding 831
Bankiva Fowl 22
bantam 948
Bantam Fowl 24
barb 902
barbule 892
Barnevelder 401
barred 352, 672
barrenness 845
barring 353, 672
beak 693
beak cutting 691
beak ringing 692
beak trimming 691
behavioural disorders 498
Belgian 414

Beltswille Small White 232
 Big Grey 96
 bill 693
 bill nail 690
 biological examination of embryos 583
 bird density 711
 black and black-winged bronze 221
 black at hatch 1042
 Black Tikhoretsk 250
 Black Turkey 243
 Black White-Breasted 721
 Blackhead 532
 blastoderm 26
 blastula 27
 bleu 1052
 blindness 283
 blood spots in eggs 1007
 blue andalusian 351
 blue coral 803
 blue dilution 677, 750
 Blue Slate 236
 body length 447
 body mass 448
 body weight 448
 body weight gain 594
 body mass gain 594
 Booted Bantam 434
 Bourbon Red 233
 box incubator 144
 box-type incubator 141
 Brabant 389
 Brabanter 389, 423
 brachydactyly 262
 Braekel 370
 Brahma 402
 Brakel 370
 branding 563
 brant 510
 brant geese 510
 breast 821
 breast blisters 556
 breast muscles 825
 breast patch 80
 breastbone 822
 breastbone carina 824
 breastbone length 823
 Breda 390
 Breda comb 110, 266
 breed 963
 breeder 862
 breeder flock 966
 breeding aviary 15
 breeding fowl 862
 breeding performance of fowls 565
 breeds of Guinea Fowl 810
 breeds of Ostrich 188
 breeds of pigeons 957
 brent 510
 brent geese 510
 bristle feathers 876
 British Magpie 733
 British Range Quail 1022
 Broad Breasted Bronze 238
 Broad Breasted White 239
 Brody's equation 29
 broiler 30
 broiler breeds 400
 broiler chicken 252
 broiler farm 31
 broiler house 32, 362
 bronze 224
 brood nest 136
 brooder 484
 brooder hen 139
 brooder house 939
 broodiness 122
 brooding box 136
 brooding hen 139
 brooding instinct 122
 brooding period 486
 broody prevention 126
 brown 225
 brown dilution 750
 brown-rippled 675
 brown-splashed white 1046
 buff 800, 1049
 buff dilution 750
 buff dundotte 795
 buff white 805
 bump 505

bursa of Fabricius 65
buttercup 333
buttercup comb 114, 117, 121
butterfly comb 116

C

cabinet-type incubator 142
cackle 205
caecum 974
cage 780
cage battery 781
cage for chicks 940
cage method 767
calamus 895
calcara 437
Cambridge autosexing breeds 377
Campylobacteriosis 538
candling of eggs 619
canizie 681
cannibalism 500
canopy brooder 489
canvas saddle 820
capon 207
carcass 515
Carolina Duck 737
caruncles 474
cavity of the quill 903
Cayuga 725
Chabo 429
chalaza 631
chamois 795
champagne blond 327
champion egg layer 817
chemical composition of eggs 617
chemical method of
 induced moult 909
chick 366, 936
chick plumage evaluation 938
chicken 251
chicken blood meal 1006
chicken breed 367
chicken brooder 44
chicken egg 364
chicken house 362
chicken hutch 509

chicken laying house 655
chicken meat 363
chicken production 360
chicken run 574
chickling 936
chin 589
Chinese 89
chocolate 678
chondrodystrophy 269
chorion 464
chromosome number in domestic
 fowl 562
Chronic Respiratory Disease
 (CRD) 547
cinnamon 1035
Class A eggs 8
claws 507
clipping of claws 508
clipping of flight feathers 164
cloaca 456
Clostridiosis 543
clucking 576
clucking hen 575
Coccidiosis 527
Coccidiosis in chicken
Coccidiosis in ducks
Coccidiosis in geese
Coccidiosis in turkeys
Cochin 406
cock 479
cockerel 481
Colibacteriosis 544
collecting eggs for hatching 129
colour sexing method 870
columbian colouration 334
comb 109
combless 266
commercial flock 564, 952
commercial layers 970
commercial poultry production 971
Common Mallard 851
communal nest box 1067
congenital baldness 312
congenital loco 295
congenital reflex 206

congestion in the small intestine in
 turkey poult 536
 constant lighting regime 986
 continuous lighting regime. 986
 contour feathers 880
 controlled mating 461
 conventional method of induced
 moult 908
 conveyor feeder 915
 copulatory organ 473
 coral blue 803
 coral white 806
 Cornish 405
 coverts 879
 cramming 906
 creeper 276
 crest 320
 Crested Duck 739
 Crested Polish 432
 Crevecoeur 393
 Croellwitz 234
 crooked neck 271
 crop 777
 cross 475, 829
 crosses of chicken 361
 crossing 476, 828
 crowing 455
 cuckoo 338
 cup drinker 932
 cuticle 490
 cuticula 490
 cyclic lighting regime 987

D

dactylolysis 263
 dark brown 355
 dark feather nervous disorder 1050
 dark phase 746
 dark-eyed dilute 1032
 day length 983
 day-old chick 1066
 dead poultry embryo 165
 debeaking 691
 de-brooding cage 1059
 deep litter 925

deep litter floor rearing 442
 deep litter method 766
 deep-litter poultry house 926
 deplumation 454
 Derzsy's Disease
 digestion 842
 digestive tract 841
 dilute 331
 dimorphism 35
 dirty egg 683
 disinfection of eggs 614
 disinfection of hatching eggs 128
 domestic fowl 457, 785
 dominant bib 748
 dominant sex-linked dwarfism 264
 dominant white 1031
 dominant white, inhibitor of
 feathering colour 357
 Dominiker 371
 Dominique 371
 Donald Duck 282
 Dorking 403
 dorsum 843
 double-yolked egg 209
 down 891
 down feathers 891
 down plumage 973
 drake 181
 dressing percentage 931
 dried eggs 641
 drinker 197
 drinking channel 818
 drinking space 192
 drinking water 194
 drinking water requirement 193
 droppings 1060
 dry mash 478
 dual-purpose breed(s) 385, 517
 dual-purpose breeds of duck 724
 duck 741
 duck beak 282
 duck breeds 718
 duck egg 716
 duck house 751
 duck meat 715

Duck Plague 552
 duck production 714
 Duck Viral Hepatitis 551
 Duck Virus Enteritis 552
 duckling 717
 Duclair piebald 674
 dundotte 795
 dundotte buff 795
 dundotte white 804
 duodenum 210
 duplex comb 112
 duration of hatching 148
 dusky 679
 dusky series 747
 dust content of the air 949
 dust level in the air 949
 Dutch Bantam 426
 Dutch Owlbeard 428
 Dutch White Crested 427
 dwarf gene (dw) 36
 dwarfism 272
 dystrophy 37

E

earlobes 495
 early laying ability 998
 early maturity 860
 ears 494
 ectoderm 43
 ectrodactyly 265
 egg 603
 egg binding 639
 egg breed(s) 368, 651
 egg case 605
 egg cell 642
 egg composition 607
 egg cooling 616
 egg density 613
 Egg Drop Syndrome 76 539
 egg fertilization rate 625
 egg flavour 609
 egg formation 610
 egg grading 622
 egg laying ability 628
 egg laying breeds of duck 729
 egg laying chicken 629
 egg laying performance 628
 egg marking 620
 egg pip 635
 egg powder 641
 egg production capacity 649
 egg productivity 640
 egg pulp 638
 Egg Quality Standard 648
 egg setting tray 137
 egg shape index 608
 egg shell 587, 632
 egg shell colour 636
 egg shell marbling 633
 egg shell pores 634
 egg size 612
 egg storage 623
 egg tester 704
 egg tooth 626
 egg transport 624
 egg tray 646
 egg turning 621
 egg white 652
 egg with a ring of blood vessels
 inside 1008
 egg yolk 643
 egg yolk index 644
 egg-laying breeds 368
 egg-meat breed 517
 egg-type hen 629
 ejaculate 40
 electric brooder 44
 Embden 99
 embryo 578
 embryo death during egg
 incubation 579
 embryo development 582
 embryogenesis 51
 embryonic abnormalities during
 hatching 154
 embryonic chick feathers 884
 embryonic development 52
 emu 53
 endocrine glands 55
 endocrines 55

endoderm 54
epiphysis 56
Estonian Quail 39
eumelanin 57
evaluation of breeder birds 28
evaluation of plumage 898
examination of live embryos 584
excrements 1060
exhibition fowl 33
extended black 745
extended brown 1045
extensive keeping system 761
exterior 41
extra fresh eggs 42
eyes 848

F

face 702
faded bronze 220
faiogeno 676
Falcated Duck 738
Falcated Teal 738
family selection 755
fancy fowl 33
farm fowl 785
fast feathering 452
fattening 701
Faveroll 404
fawn 1038
fear in poultry 161
feather follicle 873
feather meal 893
feather sexing method 869
feathering 897, 899
feathers 874
feathers on the feet 304
fecundation 1014
fecundity 1010
feed allowances 922
feed conversion efficiency 916
feed conversion rate 916
feed conversion ratio 916
feed conveyor 915
feed intake 919
feed requirement 918

feeder space 917
feeder trough space 917
feeding 921
feeding *ad libitum* 182
feeding regime 923
feeding standards 922
feeding technology 924
female bird 49
female duck 50
female goose 47
female offspring output 847
female turkey 48
female-to-male sex ratio 871
fertile egg 1012
fertilization 1014
fertilized egg 1012
fertility 1010
fertility rate of eggs 570
fertility rate of hatching eggs 1013
fetal membranes 586
filoplumes 885
flight capability 514
flight feathers 877
flightless 274
flights 877
flock completion 566
flock mating 835
follicle 68
force-feeding 906
forced moult 907
forearm 506
fowl 251
Fowl Cholera 553
fowl family 754
Fowl Plague 529
Fowl Pox 557
fray 315
free choice feeding 182
free mating 977
free-range rearing 440
fresh eggs 8
fresh laid egg 1065
freshly laid egg 1065
Friesian 372
frizzling 307

frozen egg 504
Fusariotoxycosis 528

G

gaffs 437
gaggle 204
gain 199
gall-bladder 840
game fowl breeds 412
gamete 872
gander 178
gasper 286
gelded cock 207
gene pool 70
genetic mutations in chicken 253
genetic polymorphism 69
genotype 71
genuine fresh egg 34
germ cell 872
germinal disc 172
gingers 329
gizzard 519
glandular stomach 703
gobbler 483
gobbler 179
gold 337
Golden Pheasant 482
gonads 866
goose breeds 87
goose egg 84
goose fat 85
goose house 108
goose liver 83
goose meat 82
Goose Parvovirus Infection 530
goose production 81
Gorky 88
gosling 86
grading of chicks 937
grading of hatching eggs 132
gradually decreasing
 photoperiod 981
gradually increasing
 photoperiod 982
grandparent line 994

grandparent stock 993
greater coverts 883
Greylag Goose 73
group cage 834
group selection 836
growth intensity 444
growth rate 445
Guinea Fowl 790
guinea fowl egg 793
guinea fowl meat 792
guinea fowl production 791
Gumboro Disease 540

H

half-sibs 773
Hamburg 373
Hamburgh 373
hanging drinker 826
hanging feeder 827
harlequin phase series 746
hatch mass 466
hatch waste 150
hatch weight 466
hatchability 471
hatchability of eggs 618
hatcher 468
hatchery 123
hatching 465
hatching chamber 467
hatching egg mass 130
hatching egg weight 130
hatching eggs 127
hatching incubator 145
hatching rack 469
hatching setter 470
hatching tray 470
hatching waste 150
hatchling 1001
Haugh unit 147
head 752
hen 251
hen breed 367
hen egg 364
hen-day egg production 951
henhouse 362

hen housed 7
hen-housed egg
 production 650, 950
henny feathering 305
heredity 789
heritability 156
heritable chondrodystrophy 280
Heterakiosis 531
heterogamety 157
heterogeneous selection 158
heterosis 159
hierarchy 160
homogamety 162
homogeneous selection 163
horn comb 116
Houdan 391
hybrid 829
hybrid chick 170
hybrid fowl 169
Hybrid Turkey's Diamond
 White 249
hybridization 168
hypophysis 171

I

imperfect albinism 1041
inbred line 173
inbreeding 174, 778
increase 199
incubation 176
incubation failures 154
incubation period 148
incubation regime 138
incubation schedule 149
incubation scheme 151
incubation technology 152
incubation temperature 153
incubator 140
incubator chamber 124
incubator station 123
Indian 415
Indian Runner 730
individual cage 1068
individual selection 175
induced moult 907

Infectious Bronchitis 533
Infectious Bursal Disease (IBD) 540
Infectious Coryza 548
Infectious Laryngotracheitis 535
infertile egg 1011
infertility 845
inhibitor of gold 336
initial line 590
inner flight feathers 889
inner lining of gizzard 166
inner shell membrane 605
inner thin albumen 1002
intensive keeping system 762
intensive rearing 177
intermittent lighting 980
intestines 854
iridescent wing patch 945
islands of Langerhans 713
Italian 100, 375
Italian Partridge-coloured
 Leghorn 376

J

Japanese Bantam 429
Japanese Quail 1024
Java Bantam 430
Javan Red Jungle Fowl 22
juvenile feathers 878, 886
juvenile moult(ing) 200

K

keeping on wire mesh floor 768
keeping system 760
keeping technology 764
Khaki Campell 731
Kholmogor 90
kidneys 688
King 958
Kuban 91

L

La Fleche 394
Lady Amherst's Pheasant 933
Lake's solution 511
lakenpur 802

Landes 101
Langshan 407
large bowel 202
large intestine 202
larynx 493
latebra 816
lavender 340, 673, 796
layer house 655
laying 656
laying battery cage 630
laying biology 658
laying breed(s) 368, 651
laying cage 630
laying chicken 629
laying cycle 667
laying hen 629
laying intensity 660
laying interval 661
laying month 662
laying pause 664
laying period 25, 665
laying rhythm 666
laying year 657
leg band 189
leg ring 190
Leghorn 378
lesser coverts 883
libido 859
light 988
light down 325
light duration 983
light grey 796
light intensity 989
light level 989
light period 979
light phase 746
light programme 984
light yolk 155
lighting 988
lighting intensity 989
lighting regime 984
lilac 796
limited feeding 770
line 521
linked genes 3

litter 10
live mass 45
live weight 45
liver 592
lower mandible 6
lungs 472

M

mahogany 347
Malay 416
male chick 481
male duck 181
male fowl 180
male goose 178
male turkey 179
mallard 747
mallard meat 849
Manchurian Golden Quail 1025
Mandarin Duck 735
Marble Quail 1026
marbled 341
Marbled Duck 736
marbled plumage 1040
Marbled Teal 736
Marek's Disease 546
market age 814
mass selection 595
maternal form of parent stock 995
mating 706
mating frequency 708
mating intensity 707
mating of genetically related
 parents 446
mating organ 473
mating saddle 820
mating system 710
meat breed(s) 400, 520
meat breeds of duck 719
meat-type bird 516
Mechelner 408
melanin 596
melanotic gene 342
mesoderm 597
metatarsus 195
method of keeping 765

method of mating 709
microclimate 598
microphthalmia 261, 277
middle coverts 883
Midget White 237
milt 786
mini hens 599
Mini White 240
miniature chickens 599
Minorca 379
Mirror Ducks 727
missing mandible 256
missing maxilla 298
missing upper beak 299
Modern English Game 418
Modern Game
modified lighting regime 985
molt 904
molter 905
monthly egg production 491
morphological traits of plumage
 mutations in chicken 300
mortality 911
morula 601
Moscow Bronze 241
Moscow White 242
mottled plumage 332
mottling 332
Moulted Duck 602
moult 904
muffs and beard 313
Mulard Duck 602
Mule Duck 602
multiple bird cage 834
multiple spurs 281
multiplex comb 114
multiplier breeder farm 819
Muscovy Duck 670
Muscovy duck meat 669
Muscovy duck production 668
muscular stomach 519
myopathy 279

N

naked neck 311

Naked Neck Fowl 381
Nandu 687
nanomelia 280
Narragansett 244
narragansett and imperfect
 albinism 222
natal down 890
natural brooding 580.
natural moult 581
natural moulting 581
neck 208
neossoptiles 890
nervousness and not wanting
 to perch 499
nest 758
nest-box 758
New Hampshire 395
Newcastle Disease 549
newly hatched chick 1001
newly laid egg 1065
night-blindness 365
nipping of penis after mating 503
nipple drinker 689
non-black breast 350
Norfolk Black 245
North Caucasus Bronze 246
North Caucasus White 247
number of sperm 856
nutrition 921
nyctalopia 365

O

Ocellated Turkey 198
Ochratoxicosis 550
oesophagus 920
offal 928
off-coloured yolk 38
oil gland 787
Old English Game 419
opal white 809
opaline 807
open breast 288
open-framed nest box 813
Orloff 380
ornamental ducks 732

ornamental fowl 33
 ornamental fowl breeds 420
 Orpington 409, 726
 Ostrich 183
 ostrich egg 187
 ostrich farming 185
 ostrich meat 186
 Ostrich subspecies 184
 outbreeding 18
 outer shell membrane 606
 outer thin albumen 1002
 ovary 647
 oviduct 627
 Owl-Bearded Dutch 428
 ovoscope 704
 ovulation 705
 ovum 642

P

packing of hatching eggs 131
 palm 223
 pancreas 492
 panda 1043
 pansy 1036
 parent forms 997
 parent stock 992
 Parrot Fever 541
 parthenogenesis 742
 partial feather achromatosis 323
 Partridge 698
 partridge brown 346
 partridge farming 699
 partridge meat 700
 partridge production 699
 Pasteurellosis 553
 paternal form of parent stock 996
 pathoanatomical examination of
 embryos 585
 pea comb 111
 peak egg-laying period 659
 pecking 501
 pedigree cage 965
 pedigree flock 966
 pedigree fowl 964
 pedigree group 968
 pedigree poultry breeding 967
 pedigree poultry farm 962
 pedigree poultry farming 967
 Pekin 722
 pelleted food 72
 pencilled partridge 335
 pen-mating 756
 pen-mating group 757
 perch 1064
 perfect albinism 1051
 performance test 201
 period of light exposure 983
 Pharaoh Quail 1028
 phase feeding 64
 phase rearing 63
 pheasant meat 60
 pheasant production 59
 phenotype 66
 pheomelanin 67
 Phoenix 424
 Phoenix Bantam 425
 photoperiod 979
 photoperiodic regime 984
 pied 344
 pigeon production 956
 pigment 769
 pile-up of turkey poults 217
 Pilgrim 102
 pin feathers 876
 pink-eye 290
 pipping of egg 635
 plucking 454
 plumage 897
 plumage colour and morphological
 traits of mutations of
 plumage pattern
 in chicken 322
 plumage colour genotype of
 Common Mallard 850
 plumage colour genotype of
 Common Quail 783
 plumage colour genotype of Guinea
 Fowl 794
 plumage colour genotype of
 Muscovy Duck 671

plumage colour genotype of Ring-necked Pheasant 61
 plumage colour genotype of Western Greylag Goose 74
 plumage colour mutations
 in quail 1030
 plumage colour mutations in Ring-necked Pheasant 62
 plumage colour of ducks 743
 plumage colour genotype
 of turkey 218
 plumage colour pattern genotype of Bankiva Fowl 23
 Plymouth Rock 410
 Poltava 382
 polydactyly 284
 polyhybrid 772
 Pomeranian 103
 population 774
 porcelain 801
 porcelain white 808
 porcupine 310
 porphyrin 775
 portable chick guard around a brooder 485
 poultry 457, 785
 poultry blood meal 1006
 poultry breed 572
 poultry breeding farm 14
 poultry breeding house 15
 poultry by-products 496
 poultry diseases 523
 poultry factory 573
 poultry grit requirement 477
 poultry house 522
 poultry manure 571
 poultry meat 569
 poultry multiplier house 712
 poultry production 567
 poultry products 568
 poultry run 191
 poultry watering 196
 poultry yard 574
 precocial bird 579
 preen gland 787
 pre-incubation egg storage 133
 prenatal lethal 294
 prevention of broodiness 126
 prevention of flight 513
 primaries 877, 881
 processed egg 969
 processed whole egg powder 641
 productivity of fowls 565
 productivity test 201
 prolapsed cloaca 542
 prolapsed vent 542
 protective poultry saddle 820
 Psittacosis 541
 pteryla 776
 ptilopody 304
 puberty 860
 pubic bones 167
 Pullorum Disease and Fowl Typhoid 554
 purebreeding 778

Q

Quail 784
 quail breed 1029
 quail egg 1019
 quail meat 1018
 quail production 1017
 quail varieties 1020
 quill 895

R

rachis 896
 ragged wing 308
 raising 438
 raising turkeys on pasture 216
 rapid feathering 318, 452
 rate of feathering 900
 rate of juvenile feathering 696
 rearing 438
 rearing alternative poultry species 439
 rearing in cage battery system 441
 rearing in cage unit 441
 rearing in pasture pens 440
 rearing of young fowls 695

rearing on deep litter 442
rearing on plastic-coated wire mesh
 floor 443
rearing on wire net floor 443
recessive albino 349
recessive buff 78
recessive sex-linked dwarfism 287
recessive silver 1033
recessive wheaten 326
recessive white 358, 748, 1053
record holder for egg laying 817
rectrices 887
rectum 788
red 226
Red Junglefowl 779
red-eyed brown 1032
red-eyed white 348
red-head 1047
remiges 877
remote inbreeding 446
reproduction 846
reproduction farm 819
reproductive capability 1015
reproductive organ 473
reproductive output 847
residual yolk 203
restricted 747
restricted feeding 770
retarded-tardy feather growth 302
Rhea 687
Rhein 104
Rhenish 104
Rhode Island 396
rib 830
ringing 563, 831
Ring-necked Pheasant 58
Rock Dove 955
Rock Pigeon 955
rods and cones 283
Roman 961
Romny 95
roost 1064
rooster 479
ropy 309
rose comb 119

Rosecomb Bantam 430
rotation of cocks 480
rotten egg 682
Rouen 723
round hover 489
roux 1037
royal purple 798
Ruddy Shelduck 740
rugged rose comb 113
rump gland 787
rumpless fowl 839
rumplessness (dominant) 291
rumplessness (recessive) 292
runner pattern 744
rupture of blood vessels in turkey
 poults 537
Russian White 384

S

saddle 832
saddle feathers 833
Salmonellosis 558
scaleless 293, 319
scales 685
Scania 105
Sebastopol 94
secondaries 877, 882
sectional incubator 146
selection of hatching eggs 134
selection percentage 990
selection trait 991
self-feeder 20
self-white 680
semen 855
semi-intensive or combined keeping
 system 763
sepia 676
serosa 464
setter 125
setter tray 137
setting eggs in incubator 615
sex differentiation 867
sex drive 859
sex glands 866
sex identification 867

sexing 867
 sex-linked dilution 324
 sex-linked trait 861
 sex-linked albino 343
 sex-linked brown 1044
 sex-linked cinnamon 1032
 sex-linked dominant dilution 76
 sex-linked naked 321
 sex-linked recessive spotting 75
 sex-linked slow feather growth 301
 sexual activity 863
 sexual desire 859
 sexual dimorphism 864
 sexual maturity 860
 Shadrin (Ural) 97
 shaft 896
 Shamo 417
 shank 195, 912
 shank length 913
 sheet of laying 663
 shell-less egg 686
 short mandible 255
 short upper beak 275, 289
 short-legged Cornish 270
 sickles 888
 Silkie 433
 silkiness 316
 silver 328
 silver-feathered 1034
 silverwing 799
 single cage 1068
 single comb 115
 sitting hen 139
 skin pigmentation 684
 sky blue 803
 slate 219
 slaughter age 814
 slaughter mass 930
 slaughter maturity 929
 slaughter weight 930
 sleepy-eye 257
 sluggishness 591
 small intestine 753
 smashing and eating one's
 own eggs 502
 smooth rose comb 120
 snood 518
 soiled egg 683
 solarium 852
 somites 853
 spangling 359
 specific pathogen free flock 857
 speckled head 339
 sperm count 856
 SPF flock 857
 spinal column 844
 spleen 786
 split foot 273
 spotted 227
 spotted egg 771
 spotty egg 771
 spurlessness 267
 spurs 437
 Standard Bronze 248
 starter diet 697
 sterility 845
 sternal bursa inflammation 555
 stickiness 268
 sticky embryos 268
 stippling 356
 stocking density 711
 Strasser 960
 stress 858
 stringy 314
 stump of blood feather 1009
 substandard egg 600
 Sulmtaler 411
 Sultan 435
 Sumatra 436
 sunsuit 303
 suprarenal glands 910
 Sussex 397
 Swan Goose 588
 syrinx 512

Z
 Zagorski White Breasted 812
 zygote 927

T

table poultry 516
tail 837
tail feathers 887
tail length 838
talpid embryo 278
tardy feathering 302
tarsus 912
tectrices 879
temperature regime 934
tenotomy of wing tendon 944
tertiaries 889
testcross 935
testcrossing 12
tested chicken 460
Texan Pioneer 959
thick albumen 941
throat 493
Thuringer 383
thyroid gland 453
toes 999
tom 179
total egg mass 637
Toulouse 106
Toxoplasmosis 559
trait 953
transport of hatching eggs 135
Transylvanian Naked Neck 381
trap-nest 463
trap-nest poultry house 462
Trichomoniasis 560
triple-yolked egg 459
Tuberculosis 561
tuft of feather 901
Turken 381
turkey 211
turkey breeds 230
turkey cock 179
turkey egg 215
turkey grazing 216
turkey hen 48
turkey house 214
turkey meat 213
turkey poult 229
turkey production 212

turnover rate 497
Tuxedo Quail 1027
type of mating 709
Tyrode's solution 972

U

undergrade egg 600
upgrading 1061
upper mandible 1069
urophygial gland 285, 787
uterus 46

V

vacuum drinker 976
vagina 954
vaginal method of artificial
insemination 975
vane 894
vent 456
vent sexing method 868
ventilation 1004
ventriculus 519
vertebra 844
vertebral column 844
vexillum 894
violet 798
Vishtines 107
vitelline membrane 611, 1016
Vladimir 98
Volga White 811
V-shaped comb 116
vulture hocks 317

W

walk-in incubator 142
walnut comb 118
water fowl 1003
water space 192
waterer 197
wattles 577
web 1000
Welsumer 399
Welsummer 399
Western Greylag Goose 73
wheaten 345

white 797
white and grey 228
white bib 1054
white breasted 1057
white breasted purple 802
white crescent 1048
White English Quail 1023
white head 681
White Holland 235
White Mallard 978
white primaries 749, 1055
white primary feathers 1055
white skin 297
white yolk 155
White-Faced Black Spanish 374
white-feathered down 1056
wild fowl 779
Wild Turkey 782
wind-egg 686
windowless poultry house 4
wing 942
wing length 943
wingless 296
wing number 947
wing-band 946
wire floor 1058
Wood Duck 737
woolly 306
Wyandotte 398

Y

yearling hen 1070
yearly egg production 1
yearly laying period 2
yellow 1039
yellow pigmented head 330
yellow yolk 458
Yerevan 392
Yokohama 431
yolk colour 645
yolk sac 815
young fowl 694
young pedigree fowl 865

